

RIIGIKOGU

IV koosseis.

III istungjärk.

31. koosolek.

6./7. veebruaril 1930.

Sisu:

1. 26 Riigikogu liikme arupärimine Vabariigi Valitsusele riigiteenijatele teenistusevanuse tasu mittemaksmise asjas.
2. Eesti Vabariigi kulude ja tulude eelarve 1930/31. aastaks — I lugemisel.

Koosoleku avab Esimees **K. Einbund** kell 10.32 min.

Sekretäri kohal sekretäri esimene abi **A. Tõllassepp**.

1. 26 Riigikogu liikme arupärimine Vabariigi Valitsusele riigiteenijatele teenistusevanuse tasu mittemaksmise asjas.

Juhataja: See arupärimine on alla kirjutatud 26 Riigikogu liikme poolt, ja seega on see Riigikogu kodukorra kohaselt vastu võetud. Arupärimise tekst on Riigikogu ja Vabariigi Valitsuse liikmetele kätte antud ja ei tule siin ettekandmisele. Arupärimise tekst pannakse protokoll.

(Arupärimise tekst:

„Riigiteenijate teenistusevanuse tasu seaduse (RT 20 — 1929) § 1. alusel tuleb maksta teenistusevanuse tasu kõigile riigiteenijatele.

Riigiteenistuse seaduse (RT 149 — 1924) § 1. järgi jagunevad riigiteenijad ametnikkudeks, kes teenivad riigiasutuste koosseisudes ettenähtud ametikohtadel ja vabateenijateks, kes teenivad riigiasutuste koosseisudes ettenähtud vabateenistuse kohtadel või ajutiselt täidavad ametnikkude kohuseid.

Sadamatehaste ametnikud on ette nähtud Riigiasutuste koosseisude ja riigiteenijate palkade seaduses (RT 17 — 1927) — kuuluvad sellega riigiteenijate hulka ja on õigustatud saama teenistusevanuse tasu.

Vaatamata sellele ei ole aga sadamatehaste ametnikkudele teenistusevanuse tasu makstud, vaid Teedeministerium on jätnud mitmekordsed ametnikkude palved tagajärjeta.

Palume Vabariigi Valitsuselt seletust:

1) Mis põhjusel ei ole sadamatehaste ametnikkudele seni teenistusevanuse tasu makstud?

2) Kas kavatakse Vabariigi Valitsus teha korraldust, mainitud ametnikkudele seaduses ettenähtud teenistusevanuse tasu

maksta? Kui kavatakse Vabariigi Valitsus teha seda, siis millal?

Tallinn, 29. jaan. 1930. a.

A. Gretshanov. M. Mihkelson. E. Joonas. B. Eilman. A. Kärner. E. Kink. J. Klesment. A. Rei. H. Martinson. A. Kirikal. V. Kaaver. L. Käär. Th. Schmidt. F. Hist. M. Martna. J. Piiskar. A. Sirro. A. Mekkart. M. Adamson. O. Gustavson. J. Voiman. K. Freiberg. E. Pesur. P. Schütz. A. Usai. L. Johanson.“)

2. Eesti Vabariigi kulude ja tulude eelarve 1930/31. aastaks — I lugemisel.

R. Penno (as): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Ma võtsin lühidalt sõna rkl. Holberg'i märkuse puhul, et meie maapank, kes põllumajandust finantseerima peab, mitte küllalt ei taotle neid ülesandeid, millised leiti maakorralduse alal vajalikud olema, et aidata loomulikku kolonisatsiooni. Härra Holberg'il on täiesti õigus, sest et pangal tarvilikul määral raha ei ole ja ta on sunnitud piiratult summasid andma ka teisteks vajalikkudeks ülesanneteks, nagu seda on ehitusetegevus, maaparandus ja teised tähtsad alad. On olnud juhte, näiteks läinud aastal, kus panga raharessursid olid säärased, et ei suudetud laene välja anda, vaatamata, et need olid varem lubatud, seepärast, et pantkirjade realiseerimiseks esialgu võimalusi ei olnud. Tahtsin tähelepanu juhutada sellele, et meie Riigikogus ei ole olnud järjekindlad. Maapanga valitsemisel on asundusekapital, see on lõpmata suur fond, millest aasta-aastalt miljonid sendid rahvamajandusse juhitakse. Maapangal kui säärasel ei ole selle fondi valitsemisel muud teha, kui mängida kassiiri osa, kes seda raha sisse kasseerib ja välja maksab. Nii et see on täiesti lihtne toiming. (Vahelhüüe.) Meie Riigikogus määrane need krediidid. Mis otstarbeks need summad kasutatakse, see on meie määrata. On ka tehniline vastolu maapanga põhikirja ja Asundusekapitali seadusega tekkinud. Nimelt maapank kui säärane lõpetab oma eelarve-aasta iga aasta 1. jaanuaril, meie riigi eelarve, sellega ka Põlütöoministeriumi seletuse järgi kestab asundusekapitali eelarve 1. aprillist 1. aprillini.

Kui üks asutus peab oma arvepidamise nii korraldama, et ta ühe osa arvete jaoks peab arvestama ühe aja ja teiste arvete jaoks teise aja, siis ei ole see kuidagi loo-

mulik. Veel enam, maapangale antakse maksukäske väljaspoolt, sest nende summade käsutamine ei ole üksi maapanga käes, vaid seal on summad, mille kohta korraldused tehakse väljaspoolt. Sage-dasti tehakse need korraldused nii, et maapangale ei ole veel neid summasid sisse tulnud. See võib raskusi tekitada.

Nende näidetega tahaksin öelda seda, et seaduseandlusega taheti võimu Riigikoogu enda käes pidada.

Arvan, et siin peame kindla süsteemi looma. Kui maapank on maa krediidiolude korraldaja, siis peavad kõik ülesanded tema kätte minema ja kõik peab tema kaudu sündima. Iseküsimus on eeltööde või kavade valmistamine, see on Põllutöministeeriumi ülesanne. Aga nii, et üks käsutab summasid, kirjutab tshekke, ja pank peab olema ainult kassaks, see ei ole loomulik.

Niisuguse viisi juures ei saa meie maapangas krediidipoliitikat juhtida.

K. T o n k m a n (põl) : Austatud Riigikogu liikmed! Eesti vanasõna ütleb: „Tühi toob tüli majja.“ Kui käesoleva riigi-eelarve puhul peetud kõnesid kuulata, siis tuleb tahtmata see Eesti vanasõna meelde, milles selgesti peegeldub, et riigikassa on tühi. Selle üle on siin palju mõttevahetusi ja vastamisi kõnelusi olnud.

Kui käesolevat eelarvet arviliselt vaadata, siis paistab, et see nagu oleks arviliselt vähe langenud, kuid seda väikest arvilist langemist ei või kuigi optimistlikult võtta, et sellega oleks palju või suurt kätte saadud, sest langus on ikkagi suurte pingutustega võidetud ja just loova töö arvel. Teiselt poolt selgub, et kodanikkude makukoorem on tunduvalt raske, ja sealt enam palju võtta ei ole. Otsekohesed maksud on kodanikkudel õige suured, võrreldes kodanikkude sissetulekutega. Otsekoheseid makse enam tõsta ei või. Kui neid veel tõstetakse, siis varisevad maksumaksjad kokku. Otsekoheste maksude sissenõudmiseks on palju oksjone tehtud ja üsna väikseid varandusi müüdnud, võibolla ainukesed tööabinõud, mis inimesel enesele igapäevase leiva muretsemiseks olnud.

Tekib küsimus, millest on tingitud nii pinguletõmmatud riigi-eelarve? Peab ütlema, et rahvaesindus, Riigikogu, on süüdi selles, et riigi eelarve on nii pingule tõmmatud. Riigikogu poolt on väga palju niisuguseid seadusi vastu võetud, mis riigi eelarve äärmiselt pingule tõmbavad, kus eelarve kokkuseadmisel enam kuigipalju vabu võimalusi ei ole. Kui riigi eelarvet vaadata, siis tõuseb küsimus, milles seisavad kõigesuuremad väljaminekud ja milles tõuseb eelarve, võrreldes 1924. aasta väljaminekutega. Võrreldes selgub, et väljaminekud tõusevad järgmiselt: § 1.

Teenistusetasu. See oli 1924. aastal 22.259.279 krooni ja 1930./31. aasta eelarves — 33.474.445 krooni. Tähendab, 6 aasta jooksul on riigiteenijate tasu suurenenud 11.215.166 krooni. (J. Sihver, rhv: Kursivahe tuleb arvestada.) Riigiteenijate palkades ei ole mingisugust kursivahet. Riigiteenijaile on makstud palka kursivaheta. Kui meil on kõneldud riigiteenijate rohkusest ning tähelepanu juhitud sellele, et riigiasutusi peaks kokku tõmmatama, siis on see jäänud sõnakõlksuks. Läänud aastal oli riigiteenijate arv 27.685, käesoleval aastal aga 28.086. Tähendab, aasta jooksul on 401 uut ametnikku juurde võetud. Seega igas kuus üle 33 ametniku on ametnikkude arvu tõusutendents, mitte langemise.

Edasi § 87. Pensionid. 1924. aastal maksti pensionideks 1.235.249 krooni; käesoleval aastal on riigi eelarves selleks otstarbeks 2.902.212 krooni. Tähendab, pension on tõusnud 6 aasta jooksul 666.963 krooni võrra. See on jällegi võrdlemisi suur summa ja tõuseb 1937. aastal võrreldes 1924. aastaga 3.166.963 krooni võrra. Pensioni seadus on Riigikogu poolt vastu võetud, ja selle põhjal Majanduseminister peab vastava summa eelarvesse võtma.

Edasi hoolekanne. See on §§ 15-h, 88 ja 89. Selle all oli 1924. aastal 708.339 krooni kulusid ja käesoleval aastal 1.420.081 krooni. Seega on hoolekande kulud tõusnud 6 aasta jooksul 711.742 krooni ja tõusevad 1936./37. a. veel 1.331.661 krooni. Jällegi on tõusu, mitte langust näha.

Edasi tervishoid, see on § 48 ja § 15¹. See summa oli 1924. aastal 432.097 krooni ja käesoleval aastal 493.551 krooni. On tõusnud 6 aasta jooksul 61.454 krooni võrra ning tõuseb 1937. a. 121.454 krooni võrra. On jällegi suurt tõusu näha. Kui võrrelda 1924. aasta kokkuvõtet käesoleva aastaga, siis on eelarve tõusnud neil aladel 13.655.325 krooni ja tõuseb 6 aasta pärast üle 18 miljoni. Jälle võrdlemisi suur summa. Kui võrdleme eelmise aasta eelarvet käesoleva aasta eelarvega, siis on kulud tõusnud käesoleval aastal 1.528.088 krooni võrra. Tähendab, 152 miljonit senti on eelarve aasta jooksul suuremaks tõusnud ainult nimetatud aladel. Nii näeme, et vastuvõetud seaduste põhjal riigi eelarve iga aastaga tunduvalt tõuseb. Need kulud sünnitavad tulevikus suuri raskusi. Kui vaadata veel teisi vastuvõetud seadusi ja välisvõlgu, mida riik kohustatud maksma, siis muutub see pilt hoopis halvemaks. Välisvõlgadeks on 1930./31. a. eelarves ette nähtud 4.851.416 krooni, kuid see tõuseb kuue aasta jooksul 6.284.591 kroonini. Jällegi on tõus. Võtame veel teisi vastuvõetud seadusi arvesse, nagu lennuasjanduse, uute raudteede seadus,

maanteede ehitamise seadus j.n.e. Nende läbiviimiseks on käesolevas eelarves rohkem 4.065.288 krooni, võrreldes 1928. a., mis eelarves vastavate seaduste põhjal peab välja andma. Kui need kokku võtame, siis peame 26.487.891 krooni tänava aastal rohkem välja andma, võrreldes 1924. a. Lugupeetud Riigikogu liikmed, sellest on selgesti näha, kuidas riigi eelarve iga aastaga tõuseb. On täiesti õige, mis rkl. Penno ütles, et tulevikus muutub meie Majanduseminister arveametnikuks. Temal muud midagi üle ei jää, kui seadustega fikseeritud summad eelarvesse võtta. Aga Riigikogu teeb etteheiteid ministritele, et Teie ministeeriumi alal on need ja need summad kärbitud, Teie ei ole suutnud neid valitsuses küllalt kaitsta, ning majanduseelu saab nende summade kärpimise tõttu palju kahju. Siin ei saa aga mingisugust etteheidet olla, siin jääb üle ainult üks tee, et kui tahame vastavad summad saada, siis tuleks makse tõsta. Seda ei või aga kuidagi viisi teha. Nii avaneb selge pilt, kuidas Riigikogu ise viinud meie riigi majanduseelu niisugusesse täbarasse seisukorda, sest Riigikogu ise on need seadused vastu võtnud, mis nüüd raske koormana tunduvad. Kui eelnimetatud seadused Riigikogus arutusel olid, siis on põllumeeste kogude rühm alati tähelepanu juhtinud asjaolule ja hoiatanud, et meil tuleb rahva kandejõudu arvestada. Väga sagedasti oleme eitaval seisukohal olnud, näidates, et tuleb aeg, kus meie neid seadusi täita ei suuda. Ja nüüd olemegi sinnamaale jõudnud, et tuleb tahes või tahtmata nende seaduste kärpimisele asuda, muidu meie tulevikus eelarvet ots-otsaga kokku ei saa.

On täiesti selge, et käesolev riigi eelarve ei rahulda kodanikkude nõudeid. Meil on palju alasid, kus oleks riigikassa aitavat kätt tarvis.

Peab tähendama, et puudub järjekindlus majandusliikude küsimuste kohta, mis tahetakse lähematel aegadel läbi viia. On puudunud isegi side vastavate ministeeriumide vahel, kus üht või teist kava püütakse teostada. Kui mitu aastat on eelarve-komisjon tähelepanu juhtinud kahe asutuse, s. o. Põllutööministeeriumi ja Teedeministeeriumi vahelistele töödele! Sisevete büroo allub Teedeministeeriumile ja kultuuribüroo, maaparandusebüroo Põllutööministeeriumile. Nad teevad mõlemad oma töökavad, aga neid kavu ei andnud üks asutus teisele tarvitada, mis väga imelik tundub, et tööde läbiviimise juures seepärast suuri raskusi ette tulnud.

Toon ühe näite Kasarijõe süvendustöödest, kus Teedeministeeriumile ülesandeks tehti Kasarijõe süvendama hakata, aga Kasarijõe süvendamiseks puudus projekt, ja Teedeministeeriumi tehnik, kes

süvendusetöid kohal juhib, pidi suure rutuga süvendajate eel jõge loodima ja jupp-jupilt selle süvenduse läbi viima ilma kindla projektita. Põllutööministeeriumi poolt looditi see tehtud töö jälle uuesti üle ja seati uued projektid kokku, tähendab, korrati seda tööd, mis tegi Teedeministeerium. Ja see jant kestub. Maaparandustööde läbiviimiseks on riigikassast igal aastal summad määratud, et riik võib peakraave kaevata. Neil tööil on väga suur tähtsus. Suuremad krediidid on jõgede süvendamiseks antud, mis suurt edu näitab. Võime näha Kasarijõe, kus on $\frac{1}{5}$ osa tööd tehtud, aga seal on märgata, et see töö suurt kasu annab. (A. Oinas, stp: Kuipalju see riigile maksuma läheb?) Minul täpseid andmeid ei ole, kui ma ei eksi, umbes 90 miljonit senti. Kasarijõe süvendamist võib nimetada õnnestunuks. Süvendajad täidavad oma otstarvet väga hästi.

Kahjuks peab ütlema, et Teedeministeeriumi eelarvesse on võetud ainult krediit 20.000 kr. suuruses, millest jätkub vaevalt $\frac{2}{3}$ osa tööks, ja $\frac{1}{3}$ osa krediiti, mis 1930. a. suvetööde läbiviimiseks vaja läheb, puudub. Ametiasutusest järele küsides selgus, et olevat mingi summa Põllutööministeeriumi katastri ja maakorralduse ameti eelarves § 30. all ette nähtud. Oleks parem, kui eelarves oleks otsekohe näidatud, kuipalju tahetakse jõe süvendamiseks kulutada. Eelarves ei ole seda selgesti näha, ja see ei ole otstarbekohane.

Samuti on kärbitud Peipsi veepinna alandamise summat raha puudusel. Maaparanduse summasid ei tohiks niipalju kärpida. Maaparandus on loov töö. Meie maa kannatab väga palju vee all, mis põllumajandusele rasket kahju teeb, ja kui tahetakse põllumajandusele abiks olla, siis peab summasid leidma ja maaparanduse tööd tegema.

Edasi tahaksin peatuda põllumajanduse juures. Suurem osa eelarve-kõnedest on pühendatud põllumajandusele. Põllumeeste kogude rühma kõnelejad näitasid selgesti, kuidas tuleks meie põllumajanduse rasket seisukorda parandada, ja kuidas paraneks seega ka meie riigimajanduse seisukord. Sellele vaieldi väga palju vastu. Tahtsin seda küsimust puudutada tegeliku põllumehe seisukohalt.

Üks on kindel: põllumajandus on praegu äärmiselt raskest seisukorras. Tegelikus elus on seisukord palju raskem, kui meie seda siin endile oskame ette kujutada. Inimesed põgenevad maalt taludest linna, talusid müüakse väga odavate hindadega põhjusel, et talumajapidamine ei tasu. Paljud põllumehed on raske võlakoorma all, ja oksjonihamer teeb igapäev oma tööd. Seda vaatame kõik pealt ja ei

liiguta sõrmeotsagi selleks, et seisukorda parandada. Ollakse nähtavasti arvamisel, kõik on hea, ja läheme tallatud rada edasi. Kui põllumeeste poolt korduvalt on näidatud, et meie ei või nii edasi minna, tuleb kokkulangemine, kokkuvarisemine, siis vaieldakse ägedasti vastu ja püütakse näidata, et põllumajandus sammub õiget teed, kõik on korras, ja tuleb seda majandusepolitilist teed edasi minna. Kui läinud aasta eelarve juures põllumeeste kogude rühma poolt tähelepanu juhiti, et põllumajandus on raskes seisukorras, siis vastas siit kõnetoolilt tolaeagne rahaminister, et kõik on korras, ja kui tuleb hea põllumajanduse aasta, katab kõik augud kinni. — Tuleb üks hea põllumajanduse aasta, siis pääseme kõigest hädast. (A. Oinas, stp: Kõigest?) Millest siis, kui mitte kõigest? (A. Oinas, stp vahelhüüe.) Õieti mindi niikaagele, et selleaegne rahaminister julgus võtta eelarvesse suure portsjoni piirituse müügi tuludest, tahtis rahvale piiritust müüa eeldusega, et hea aastaga rahva sissetulek suureneb, ja seetõttu võib piiritust juua. Tegelik elu näitab, et rahvas ei ostnud niipalju piiritust kui soovitati, on palju vähem ostetud, kui rahaminister kavatses. Rahvas ise näeb, et selleks joogiks ei või niipalju raha raisata, — rikub tervise, ei ole kasu. Majanduseminister tähendas, et kuigi põllumehel on võlgu, ei ole need võlad niivõrt suured, et nende üle maksaks väga mures olla. Kuid siin on eksitus. Härra Majanduseminister võttis kokku ainult riiklikud võlad, mis põllumehed riigilt laenanud, kuid neile võlgadele tulevad juurde veel erapankade võlad, sest paljud põllumehed on käesoleval aastal riiklikkude võlgade tasumiseks erapankadest laenu teinud. Ometi tulevad need võlad ka maksta, kuid põllumehed ei suuda kõiki neid võlakohustusi täita ja katta. Ajakirjandus ja ka Majanduseminister tähendasid muu seas, et põllumehed on oma võlakohustused korralikult täitnud ja siin ei ole mingisugust hädahoitu karta. Juhiksin teie, lugupeetud Riigikogu liikmed, tähelepanu „Kaubandustööstuskoja Teatajale“, kus märgitud protestiläinud vekslite arv. Siin on kirjutatud järgmist: 1928. a. protestide arv kasvab järsult 3.499 vekslit septembris 5.210-le, ja väärtus 655 tuhandelt kroonilt 1.346.000 kroonile. Järgneval 1929. aastal kerkis protestide arv iga kuuga kuni maini, kus protestitud 7.958 vekslile, väärtus 1.893.000 kr., kui kõrgemale arvule tuli vaadata. Uued raskused halvast talvest põllumeestel ja metsatööstusel on aga viimastel kuudel jällegi hakanud mõju avaldama, nii et detsember kroonib end rekordarvulise protestiga — 8.709 vekslit 1.479.000 kr. väärtuses. Ja 1930. aasta jaanuari esimese poole protestitud vekslid

ulatuvad juba üle 4.000, mis ähvardab uue rekordiga.

Kui vaadata sisuliselt neid vekslid, siis selgub, et need on summaliselt väga väiksed. 1929. a. oli protestitud vekslite keskmine väärtus 227 kr. Võrdlemisi väikesed vekslid, mis näitab, et need välja antud põllumeeste poolt. Kaubandustööstuse vekslid on suuremasummalsed. Vekslid on kõige rohkem protestitud Tallinnas, mis esimesel kohal püsib, siis Tartus ja Viljandis. Keskmine protestitud vekslite väärtus oli Tallinnas 403 krooni, Tartus — 143 ja Viljandis — 260 krooni, seega Tartus on kõige väiksemaid vekslid protestitud. Nii „Kaubandustööstuskoja Teataja“ teated, mis meile selgesti näitavad, et palju põllumeeste vekslid on protesti läinud. See annab tunnistust sellest, et majanduseelu maal on tõesti raske, ja seda peab parandama. Kuhu läheme niisuguse olukorraga, kus oksjonihäamer müüb igapäev talusid maha, ja kus protestitud vekslite arv kohutavalt kasvab? Ja seda just seepärast, et põllumajandusel ei ole mingisugust kaitset! Juhuslikult on kõik seni läinud. Seisukord nõuab tingimata peatset parandamist, Riigikogu ei saa sellest mööda minna.

Selgub, et ei taheta raskest põllumajanduse seisukorrast aru saada, kus soovitakse sääraselt edasi elada, kus karta ei olevat midagi. (Vahelhüüe pahemalt poolt.) Milleks siis saadame igal aastal poolteist miljardit senti välismaale ja ostame sealst teravilja, kui omal maal võimalik vilja kasvatada, ja see poolteist miljardit senti omale maale ja omale põllumehele jääks? Meie sööme välismaalt ostetud leiba ja oleme rõõmsad, et kõhud täis, aga seejuures on töölisel töota, ja põllumehel ei ole kohta, kuhu oma vilja saaks müüa. Tööta inimesi ootab töö, kuid ainuke töövõimalus avaneb maal. Rkl. härra Martinson kõneles siin ja sattus härdasse meeleollu, kus ta kõneles kui inimene, kes elus palju kannatanud, kuidas nüüd elu Eestis teisiti läinud, kui ta seda enesele omal ajal ette kujutas. Saan aru rkl. Martinson'i lihtsameelsusest ja selgest arusaamisest, et nii edasi minna ei või. Aga kui vaatame härrade sotsialistide juhte, siis on nad seal hoopis teistsugusel arvamisel. Veel rohkem, rkl. Oinas kõneleb teoreetiliselt targutades, kuidas tuleks meie põllumajandust arendada, kuna see teoreetiline oletus kauge tuleviku unistus on, mis meile enne väga palju aega ja raha maksab. Seda härra Oinas ei küsi, vaid kõneleb väga targasti ja kõrgelt, et tuleb ainult karjakasvatust edendada ja ainult karjakasvatusele suurt rõhku panna. Seda kõike on võimalik tema arvates teha lühikese aja jooksul. (A. Oinas, stp vahelhüüe.) Kuulge, härra

Oinas, kui Teie praegu sellest raskest majanduslikust seisukorrast aru saaksite, siis ei võiks Teie praegusel korral nii kaugeleulatavatest kavadest kõneleda, kuna see, mida ette tõite, võtab aastakümneid aega. (M. Laarmann, põl: Ei jõua üldse.) Jah, see on küsimus, kas üldse suudame seda kätte saada ja läbi viia. Rkl. Oinas tõi näite välismaalt ja ütles, et seal on lehmad, kes aastas 8.000 kg. . . (Keskel: Keskmiselt 8.000 kg.) . . . keskmiselt 8.000 kg piima annavad, ja selle põhjal näitas, et meil on ka võimalik seda piimahulka lehmalt kätte saada. Härra Oinas võtab statistika keskbüroo raamatu ja loeb ette, et teraviljamüük annab põllumajandusele väga väikese protsendi sissetulekut. Mina paluksin, et härra Oinas võtaks ka teised vastavad raamatud ja vaataks, kui visalt meie kari areneb, kuidas tõuseb karjapidamise toodang j.n.e. Kui tal see kõik selge oleks, siis ei kõneleks ta nii. (A. Oinas, stp: Aasta-aastalt toodangut tõsta!) Ma tahan Teile näidata, et aasta-aastalt on ka seda toodangut tõstetud, (M. Laarmann, põl: Kui suured arvud on? Tooge ette.) aga meie põllumajandus on praegu niisuguses raskes majanduslikus kitsikuses, et aasta-aastalt karjasaaduste toodangu tõstmine ei ole meid veel välja aidanud raskest majanduslikust seisukorrast. Kui aasta-aastalt karjatoodangut tõstame, siis saame ükskord ka selle kätte, mida härra Oinas soovib. (M. Martinson, põl: Tooge paremate agronoomide rekordlehmad ette, siis näeme, kui suur on toodang.) On täiesti selge, et karjakasvatus on praegu ja jääb ka tulevikus meie põllumajanduse aluspinnaks. Selle vastu ei ole ükski vaielnud, ja ei vaidle ka mina. Aga on ka teiselt poolt selge, et kari üksi meie põllumajandust raskest majanduslikust seisukorrast päästa ei suuda.

Kui need küsimused oleksid selged, siis ei võiks sellele nii lihtsalt vaadata, kui rkl. härra Oinas.

Meie ei tohi endid välismaa viljast, välismaa põllumajandusest ega välismaa majandusepolitikast olenevaks teha, vaid meil peab olema oma majandusepolitika, oma vili, mida meie sööme.

Peame arendama oma majapidamist mitmekülgsest.

Meil on talusid, kus mitmesugustel põhjustel puuduvad võimalused piimakarja pidamiseks. Kuid ma ei hakka seda lähemalt ette kandma, see viiks pikale, kuid ütlen, kes vähegi maal viibinud, see teab, et praegusel korral kõik talupidajad piimakarja pidada ei saa. Võtke piimatalituste väljaveo kontroll-aastaraamat ja vaadake selle juurde lisatud kaarti, kus märgitud, kuidas meie piimatalituste võrk praegu arenenud. Vaadake, kui hõre on

piimatalituste võrk. Kui palju aastaid enne kulub, kui jõutakse korralik piimatalituse võrk Läänemaal luua. Kapitali on selleks vähe, riigi eelarves pole sel aastal summased. (K. Baars, töer: Põllupidajad ise peavad piimatalituse kapitali looma.) No jah, raha on tarvis, aga kust seda raha võtta, millega piimatalitus asutada? (M. Laarmann, põl: Kas pae saate Läänemaal ümber luua?)

Kuidas piimatalituste võrgu loomisega lugu, see võtab õige palju kapitali. Kui aga käesolevat eelarvet vaadata, siis ei ole selles pennigi ette nähtud. (M. Juhkam, töer: Kes seal süüdi on?) Mina olen kõige vähem süüdi. (M. Juhkam, töer: Mina ka! — K. Baars, töer: Meiereide ehitamiseks anti väga kergesti raha välja.) Kui Teie, härra Baars, ütlete, et raha on kergesti selleks otstarbeks välja antud, siis soovitan Teile vaadata seda raamatut, kus näete, et mõned maad on täiesti hõredad. (M. Laarmann, põl: Kas Teil siis seal paemaal piima on?) Lääne maakond, kus kehv maa, kus ümberringi sood ja rabad, seal ei edene karjakasvatus. Põllumehed on enne seal vilja kasvatanud ja ennast sellega toitnud, ja jätkavad seda tööd ka tulevikus, kui mitte härra Oina majandusepolitika põllumehel jalgu alt ei löö. Kuidas oleksid saanud põllumehed elada, kui põld ei oleks neid toitnud? Kui härra Baars ütleb, et põllumehed on endid teisiti elatanud, siis mina küll teist moodust ei tea. (M. Laarmann, põl: Meile on tähtis, kas lehm 8.000 kg annab ja kas seal juurikad kasvavad. Kas seal ka rukist on?) On terved ringkonnad, kus põllumehed rukist ja teisi teravilju kasvatavad. Lääne- ja Saaremaal on ringkondi, kus vili väga hästi kasvab. Kuid karjakasvatuseks puuduvad head karja- ja heinamaad. Riigi statistika keskbüroo kuukirja andmed näitavad, kus vilja ja kus karja kasvatatakse. Miks siin huupi kõneleda, kui on selleks ametlikud andmed, kus vilja kasvatatakse. (A. Anderkopp, töer: Andmed kõnelevad seda, et Saare- ja Läänemaal on vilja juurde ostnud.) Härra Anderkopp, öelge, millest siis Lääne- ja Saaremaa põllumees seni raha on saanud? (A. Anderkopp, töer: Pooled saarlased on Suurelmaal tööl.) Peavad eeltingimused olema, enne kui karja võib pidada, see kõik ei ole nii lihtne ja kerge, nagu arvatakse, see on hoopis raske. (A. Oinas, stp: Just seepärast, et see raske on, tuleb peatahelepanu sellele koondada.) Härra Oinas, Teie soovitate siis rasket seisukorda? Aga vaadake, härra Oinas, . . . (A. Oinas, stp: Töotsentrum tuleb koondada tootvatele ülesannetele.) kujutage ette, seni kui Teie programmi teostamisele suudetakse asuda, oleme juba välja surnud, (A. Oinas, stp: Kas Teie arvate, et see viljatoll päästab

siis?) Kas Teie arvate, et ainult karjamaajandus päästab? (A. Oinas, stp: Mina seda ei ütle.) Milleks siis niiviisi räägite?! Millest siis põllumees ennast elatab, kui ta töö end ei tasu? (K. Päts, põl: Hõbebaseid kasvatada — see päästab!) Meie peame... (M. Martinson, põl: Juurikaid kasvatama.) käsitlema küsimust tegelikult nii, kuidas see on. Põllumajanduse kaitse küsimus ei ole ainult põllumajanduse küsimus, vaid terve riigi majanduse küsimus. Praegu seisab küsimus selles: kas tahame majanduslikku elu terendada või vanal kohal edasi tammuda. Peame otsustama: kas edasi või tagasi. Võib õigusega öelda, et põllumajandus viimase 10 aasta jooksul ei ole tervenened, vaid tagurpidi läinud. Neis majapidamistes, kus karjapidamine ei ole veel arenenud, tuleb teravilja kasvatada ja jõudu mööda kaasa aidata neid karjakasvatusele üle viia. Ei tohi neid majapidamisi, kus karjapidamine arenenud ei ole, hätta jätta. Teraviljakasvatuse kaitse aitab karjakasvatusele üleminekuks kaasa. (R. Penno, as: Seal on asi seepärast veel halb, et lihloomade väljavedu ei lähe.) Ka elusloomade väljaveoks puudub turg.

Edasi. Vaatame karjasaaduste turgu, siis lähevad karjasaaduste turutingimused raskemaks. Või hinnad olid 1929. aastal võrreldes 1928. aastaga 7 senti kilogrammilt odavamad. Või hindade langus ilmaturul on 90 miljonit senti põllumajandusele kahju toonud. Võituru seisukord muutub sellepoolest raskemaks, et Saksamaal hakatakse või sisseveole takistusi tegema. Statistilised andmed näitavad, et Saksamaa oli meie kõige suurem võitavitaja, Saksamaale läks 64,36%, Inglismaale 35,38% ja mujale 0,26%. Kui Saksamaa paneb võile tolli, siis peab meie või Inglise turule või mujale saadetama. Inglismaale ei lähe meilt üksi võid, vaid ka teistest maadest kuhjub seda Inglise turule. See näitab, et lähemas tulevikus väljavead võiväljaveo kohta ei ole sugugi nii soodsad, kui seda ette kujutatakse.

Mul on terve rida andmeid, mis kujukalt näitavad, missugustel põhjustel Saksa riik sunnitud oma põllumajandust kaitsma. Ja seda teeb riik, kus tööstus mängib väga suurt osa. Aga meil, kus ainult põllumajandus esimesel kohal peaks olema, on see kaitsetus seisukorras.

Rkl. Penno hüüdis vahele, et Läänemaal läheb olukord halvemaks, sest seal kasvatatakse palju lihloomi. Peab ütleva, et Läänemaal tõesti palju lihloomi kasvatatakse, kus varematal aegadel neist kallist hinda saadi. Nüüd on aasta-aastalt loomade hinnad langenud, ja tõuseb küsimus, kuhu peab tulevikus lihloomad panema. Kui tulevikus karjaarvu suurendame, siis saab ka rohkem lihloomi

müüa. Aga kuhu peame vanad lehmad müüma? Tuleb tähele panna, et ka siin on tulevikus teatud raskused ees.

Selles on ka väga palju meie välisesindused süüdi, et nad ei ole kaubalepingute tegemise juures püüdnud põllumajanduse saadustele ja karjasaadustele soodsat turgu kaubelda. (J. Tõnisson, rhv: Kas majanduseorganisatsioonid on ise ka otsinud seda turgu?) Härra Tõnisson, ma võiksin sellest küsimusest Teile kõneleda, aga ma lähen siis oma kõnetemilt kõrvale. (J. Tõnisson, rhv: Inglismaa sööb peale sealihka ka muud liha, aga seda ei ole meil anda.) Mina arvan, härra Tõnisson, et siin on ka teisi mõjuvaid põhjusi, miks loomaliha Inglismaale müüa ei saa. Puuduvad roosilised väljavead karjasaaduste väljaveoks.

Teiseks meil on väga puudulik kari. Kui tahame seda kõrget toodangut kätte saada, millest kõneles rkl. härra Oinas, siis kulub selleks enne palju aega; seda võib ainult teoreetiliseks tarkuseks nimetada. Ma juhiaksin Riigikogu liikmete tähelepanu karja kontrollühisuste aastaraamatutele, kus on näha, kuipalju kari piima annab. Karju, kus lehmad keskmiselt annavad aastas alla 2000 kilogrammi piima, on 39%, ja ainult 0,8% on lehmi, kes annavad üle 4000 kilogrammi piima.

Need andmed näitavad, missuguses seisukorras on meie kari, ja peab ütleva, et need on paremad karjad, mis kontrollühisuste alla käivad. Kui vaatame aga igapäevast talukarja, siis selgub, et taludes on lehmi, kes ei anna 1000 kilogrammigi aastas piima, ja sellele lehmale tuleb Teie tarkuse järgi osta jõutoitu. Teie ütlete, et teraviljakasvatust ei tule kaitsta. (A. Oinas, stp: Kuulge, härra Tonkman, ärge fantaseerige!) Teie kõne järgi tuleb ainult karjakasvatust edendada ja teraviljakasvatust vähendada. (A. Oinas, stp: Keegi ei ole sellest rääkinud!) Teie teoreetilised oletused on niisugused. Vaadake stenogrammist järele, kuidas Teie olete kõnele- nud. (A. Rei, stp: Intensiivse karjapidamise juures hakkaksid põllud ka rohkem vilja andma.) Härra Rei, ei saa intensiivsest karjapidamisest juttu olla, kui lehm 900 kilogrammi piima annab. (M. Martinson, põl: Härra Tonkman, lööge Pilstvere kontrollühisuse andmed välja.) Ma ei ole vilets karjapidaja, minu kari annab läbistikku lehma kohta üle 3000 kg aastas piima, rkl. härra Pooli kari 4000 kg. Kas Teie ka teate, kuipalju on selleks enne kapitali kulutatud, kui niikaugele jõutud? Aga kas kõigil põllumeestel on võimalik niipalju kapitali karjasse investeerida? Võtame kontrollühisuste andmed ja selgitame karja tasuvust ning vaatame, kuipalju härra Pool ja teised karjapidajad kasu saavad. (A. Oinas,

stp: Ega Teie ei kahetse ka?) Kõigil põllumeestel ei ole võimalik lühikese aja jooksul niipalju kapitali karjapidamisse mahutada, nagu seda härra Pool ja mina oleme teinud. Ma võiksin ka näiteid tuua Jäneda mõisast, kus kuus aastat olen tööd teinud selleks, et karja arvu tõsta, aga karja tõumaterjali puudusel ei ole see sellel määral korda läinud, nagu vaja oleks. Need on tegeliku elu andmed, mis ei ole tuulest võetud, kui ehk kahtlus tekkida võiks, et need võltsitud oleksid. (A. O i n a s, stp: Ei mõtlegi seda öelda!) Kui Teie seda ei mõtle, mis Teie siis niiviisi kõnelete? (A. O i n a s, stp: Need on andmed, mis tõendavad, et meil on suured ülesanded ees.) Minu härrad, öelge ometi kord, millest peavad siis põllumehed niikaua elama, kui neid kõrgeid ülesandeid teostatakse, ja kust peavad põllumehed võtma selle kapitali, mis vaja karjamajandusse mahutada, et nad oma karja soovitud sihile suudaksid viia? Ei usu, et põllumehed võiksid võlga teha ja selle eest 12% maksta, et oma majapidamisi karjapidamise alusele seada ja seejuures veel panga võlad tasuda. (A. R e i, stp: Ega viljatoll seda ei anna!) Kas teate, härra Oinas, ega vasikas ei ole lehm, kui ta sünnib, vaid ta tuleb enne lehmaks kasvatada, ja ega iga lehm ei ole veel piimalehm. (A. R e i, stp: Aga mõni vasikas kasvab veel härjaks! — N a e r. — H u l g a l i s e d v a h e l h ü ü d e d.) Kõik lambad ei too ka utetallesid, muist lambaid toovad ka oinaid.

Rkl. doktor Vilms kõneles juurikakultuurist ning ütles, et agronoomid olevat temale rääkinud juurikakultuurist ja selle kasulikust kasvatusest, mis meie põllumajandust päästaks, kui meie suure hulga põlde juurikate alla paneme. Minu arvates ei võiks Riigikogu kõnetoolilt niisugust põllumajanduse päästmist küll soovitada. (J. V i l m s, töer: Härra Pool kirjutab.) Siis laske härra Pooli sellest kõneldä, miks siis Teie kõnelete? Teie tarkuse järgi peaksid põllumehed juurikaid kasvatama, kus siis võiksim 33.000 inimest karja toitmiseks kasutada. Aga kas Teil on aimu, kuipalju peab loomi olema, kui tahate veel 33.000 inimest maale karja toitma saata? Kui võtame iga inimese kohta 15 looma, mis keskmine tőonorm on... (R. P e n n o, as: Vähendame 10-le.) Ei, ikka 15 looma, vähemalt ei tasu end karjapidamine. Siis peaks umbes 450.000 looma olema, kui tahame 33.000 inimest maale karja toitma saata. (M. M a r t i n s o n, põl: Ühesõnaga — 100% rohkem, kui meil tegelikult on.) On õige, et veiste arv on viimastel aastatel tunduvalt tõusnud — 1914. a. oli 478.460 veist, neist 247.852 piimalehma, 1923. a. — 512.625 veist, neist 319.685 piimalehma,

1928. a. — 650.500 veist, neist 403.850 piimalehma. Tõus on olnud 6 aasta jooksul 137.875 ehk aasta kohta ümmarguselt 84.000 looma. See on suur arv, mis juurde kasvatatud on. Kui käime dr. Vilms'i tarkuse järgi, siis kulub selleks 20 aastat, enne kui nii suure loomadearvu kätte saame, et 33.000 inimest võib tööle rakendada. Kus peavad inimesed niikaua tööl olema, kui põllumajandus edendab juurikate ja loomade juurdekasvu, milleks 20 aastat tarvis läheb? (J. V i l m s, töer: Kas rutem ei saa? Võib rohkem pikkamisi teha.) Võite pikkamisi teha. Minu arusaamise järgi tahate talitada nii, et kui tuluke on katusel, siis lähete külast ämbreid otsima ja ütlete, et maja põleb, aga ei kustuta. (J. V i l m s'i, töer vahelhüüe.) Teie võite vahele hüüda, aga tegelik elu näitab seda. Tõukarja on tõuraamatutesse registreeritud: Friisikarja — 13.626 lehma ja 692 pulli, anglerikarja — 14.586 lehma ja 838 pulli, maakarja — 2064 lehma ja 519 pulli. Kokku 30.819 lehma ja 1949 pulli. Kõigist neist karjadest kokku on kõigest 30.000 looma tõuraamatusse üles võetud tõupuhtuse ja saagianni poolest. Töö, mis sellel alal ees seisab, on lõpmata suur, ei ole kerge. (A. R e i, stp: Kes seda seletab!) Kõneldi siit: kasvatame juurikaid ja paneme 33.000 inimest neid lehmadele söötma, siis pidi see kerge läbi viia olema. Põllumajandusele on praegu rutulist abi tarvis, selles seisab küsimus. (K. B a a r s, töer: Milles see rutuline abi seisab? — M. J u h k a m, töer: Pikas kõnes.) Sellest rutulisest abist, härra Baars, on minu lugupeetud mõtteseltsilised härra Päts ja härra Tupits Teile rääkinud. (M. L a a r m a n, põl: Issanda juures on 1000 aastat kui üks silmapilk.)

J u h a t a j a: Palun Riigikogu liikmeid kõnelejat tähele panna ja mitte vahele hüüda.

K. T o n k m a n (põl): Teil näivad kõik asjad segi olema. Kuid üht ütlen Teile, härra Baars, et Teie peate tunnistama, et majapidamine igal alal läheb allapidi. Kui minu kõne õige ei ole, siis olge head, tulge ja näidake, kuidas põllumajandus edasi saab. Mina oleksin igatahes esimene, kes tänulikult Teie kätt pigistaks.

Karjapidamise arenemine ja loomade juurdekasv nõuab põllumehelt suurt ja visa tööd ning palju aega, enne kui kari saagianni ja tõu poolest paremaks läheb. Seda tööd on juba alatud, seda näitab tõuseltside töö. See töö nõuab teatud aega. Aga võib ka väga kergesti juhtuda, et mõnikord see töö, mis aastakümneid tehtud, annab negatiivseid tagajärgi. Ühed või teised katsed karjapidamise alal on nurja läinud. Nii seisab raske ja suur töö

ees, mida päev-päevalt ja aeg-ajalt arendatakse, ja see arenemine läheb loomulikku rada, sest loomade arv suureneb iga aasta, mille arvel saab viletsaid piimaloomi välja prakeerida, mille arvel meie karjatoodang paraneb. Kui tahetakse aga järske hüppeid teha, siis on siin tulud väga küsitavad.

Edasi on õige suureks raskuseks need suured ühispiimatilutuste võlad. Kui räägitakse, et põllumehed saavad piimast niipalju raha, aga sellelt piima sissetulekult tuleb suur hulk tagasi maksta ühispiimatilutuste ehituste kuludeks või ehitusekulude võlgade katteks, võlad on suured, mis riigi poolt laenuks anti. Riigi poolt nõutakse võlgade tagasimaksimist, eriti nõuti seda endise valitsuse ajal. Praeguse valitsuse ajal on sissenõudmist sunduvalt pehmendatud, ja selle tagajärjel saavad piimatilutused vähe kergemini hingata. Kui pressitakse laenude sissenõudmist, siis satuvad piimatilutused raskesse seisukorda. Piimatilutustel on kustutusekapitali 2.113.771,12 krooni, osakapitali — 1.075.000 krooni, mitmesugust kapitali — 902.697,78 krooni, tagavarakapitali — 784.578 krooni, keskmiselt oleks piimaühisuse omakapital 14.957,63 krooni. Omakapitali kasvamisega on ka suurenenud piimaühisuste võlad. 31. detsembril 1928 olid piimaühisuste võlad 7.638.564,31 krooni, riiklik laen — 1.822.180 krooni, muud võlad 5.816.384,31 krooni. 1927. a. võrreldes on riiklik laen vähenenud 128.420 krooni, muud võlad on kasvanud 946.292,99 krooni võrra. See tähendab, et ühispiimatilutused olid sunnitud erapankadest laenu tegema ja riigivõlgu tasuma. Nad ei võinud oma kapitalist niipalju tagasi tõmmata, et oma laene tasuda. (J. Tõnisson, rhv: Oleks pidanud ikka ratsionell ka tegema, aga sellele ei mõtle keegi.) Kuulge, härra Tõnisson, seda ratsionell süsteemi ei saa muul viisil teha, kui piimahinna arvel: piimatilutus peab põllumehele piima eest vähem välja maksma, siis on võimalik raha võlgade maksmiseks kokku saada, teist teed ei ole, sest piimaühinguil ei ole muid sissetulekuid.

1928. a. on töötanud ülejäägiga 280 piimaühingut, ja nad on ülejääki andnud kokku 5.000 krooni. (J. Tõnisson, rhv: Kui suur on üldlääbik kõik kokku?) Kokkuvõtet mul ei ole. (J. Tõnisson, rhv: Võtke siis 96.000 ja jaotage ära.) Omakapital on kõige suurem. (J. Tõnisson, rhv: Mitte omakapitalilt, vaid läbikäigult peab amortiseerima.) Lugu on nõnda, et piimaühinguil ei ole mujalt võtta, kui just piimast. Puudujäägiga on töötanud 33 piimaühingut, tähendab nende puudujääk tekkis sellest, et olid suured võlad ja vähem piima, ja seepärast ei

võinud nad piima eest nii vähe maksta ja sissetulekut saada, et võlgu tasuda. (Vahel hüüe pahemalt poolt.) Ka võistlus peab olema. Nii näeme, et piimatilutuste ühingute seisukord võrreldes läinud aastaga ei ole palju paranenud, kuid piimaühingute sissetulekute suurenemise arvel on makstud põllupidajatele piima eest vähem. Edasi võeti erapankadest laenu ja maksti riigile võlga tagasi. Nii on tegelikult seisukord piimaühinguis. (J. Tõnisson, rhv: Võrk on ebaratsionell välja arenenud.)

Kui tahame karja rohkem pidada, siis peab ka häid söödamaid olema. Kuipalju on meil häid rohumaaid, kus võib suurel määral karjapidamist suurendada, Läänemaal on näiteks ainuke koht Kasarijõe ümbrus. Mujal on rabad ja sood, kui seal tahetakse karjapidamist suurendada, siis kulub rohumaade asutamiseks väga palju aega.

See kõik näitab, kui suur töö meil karjapidamise suurendamisega ees seisab.

Tahtsin veel tähelepanu sellele juhtida, et karjapidamise arenemine on nüüd riigi käes ja võib veel teise suuna võtta, sest põllumehed saavad ise siin väga vähe kaasa rääkida. Selleks näitena kontrollühisuse liidu tegevuse lõpetamine. Põllumehed asutasid kontrollühisuse liidu, sellele tõmmati Põllutöoministeriumi poolt kriips ja kontrollühisuste liidu abirahad võeti ja anti talumajanduse nõuande büroole — muudeti riiklikuks ettevõtteks. (M. Juhkam, tõer: Kes tegi?) Põllumehed ei ole seda teinud. (Vahel hüüe.) Riigiametnik ei ole see, kes põllumajandust arendab.

Edasi, agronoomiline nõuanne põllumeestele on jällegi hoopis teise suuna võtnud, sest agronoom on nüüd riigiametnik. Agronoom peab arvestama seda, kuidas Riigikogu tema tööle vaatab, mitte aga seda, kuidas tegelik elu nõuab. (J. Piiskar, stp: Härra Tonkman, tehke vähem voole.) Härra Piiskar, mis Teil viga on? (J. Piiskar, stp: Ei midagi.) Kui midagi viga ei ole, siis ärge segage.

Meie põllumajapidamise nõuanne ei tohi poliitiliste voolude mõju alla sattuda, eriti ei tohi selle alla sattuda agronoomid. Nemed peavad erapooletud olema. Kui agronoom näeb, kus põllumajandus kahju saab, siis peab ta selle kahju vastu välja astuma, peab seda tegema küll kirjas ja kõnedes, aga vaadake, siin seisab viga. Kas meie riigigranoomid teevad praegu seda? Ei tee. Miks? Nad ei tohi seda teha. Agronoom peab sellega rehkendama, kuidas Riigikogus meeoleolu on. Kui ta Riigikogu ja Põllutöoministeriumi meeoleoluga ei rehkenda, siis tehakse talle tuul jalge alla. Vaadake, nii on lugu. Kas see on siis õige nõuanne, mis praegu põllu-

meestele antakse? Kuidas see on?! Vaadake, härra Baars, see oleneb sellest, et agronoomiline nõuanne on riigiaparaat. Teile peaks see ometi selge olema. See riigiaparaat allub Põllutöoministeeriumile, ja Põllutöoministeerium omakorda jälle Riigikogule. Kui Riigikogus valitsevad teatavad meeleolud, siis annab Põllutöoministeeriumi juht need otskohe edasi, ja need, kellesse asi puutub, peavad ometi seda arvestama, mis nende juht ütleb. Kas teie arvate, et Põllutöominister saab teise suuna põllumajanduse elu arenemises võtta, kui seda temale Riigikogus antakse. Ministeerium on Riigikogu vastupeegeldus. Kas teie arvate, kui praegu kõneldakse viljatollide vastu, et siis Majanduse- ja Põllutöominister saaksid teistsuguste vaadetega selles asjas välja tulla. Lugu oleks aga siis viljatollide küsimuses hoopis teine, kui siin üksmeel sellel alal valitseks. (K. Baars, tõer: Selles asjas lähevad teil ka arvamised lahku.) Teil on need praegu lahus, teil pole need kunagi koos olnud. (A. Rei, stp: Teie peaksite rahulolemist tundma selle üle, et agronoomiline nõuanne on.) Arvan, härra Rei, et Teie rahulolemisega on meie põllumajanduse edenemist lõhutatud. Kui üleile õhtul rkl. Päts kõneles põllumeeste kutseesindusest ja kriipsutas alla, et on hädasti vajalik ellu kutsuda põllumajandusele vääriline kutseesindus, siis rkl. Laur kõneles ägedasti sellele vastu. Mina küsiks, kas härra Laur ka teab, kelle veskiratastele ta oma kõnega vett kallab? Igatahes mitte sellele veskirattale, mis põllumajanduse edenemiseks kaasa aitab. Mida rohkem lahkkelisid põllumajanduse organisatsioonides, seda suurema meeleheaga tervitavad seda teised. Kui härra Laur kõneles Soome oludest, siis peaks härra Laur, kui tema Soome oludega tuttav on, õieti rääkima ja ei maksaks Soome olusid siin valesti edasi rääkida. Kuid minule näib, et härra Laur Soome oludega tuttav ei ole, ta on seda teistelt kuulnud, nagu dr. Vilms juurikasvatusest. Seepärast oleks soovitatav, et härra Laur enam niisuguste kõnedega ei esineks. Need toovad asjale kahju. (J. F u k s, as: Teie kõne kohta peaks ka teisel arvamisel olema.) Igal linnul oma laul, ja ka Teil oli kord oma laul.

Ühelgi soomlasel ei tule meeldegi oma põllumajanduse vastu nii vaenulik olla, nagu meil seda ollakse. Nad vaatavad heatahtlikult põllumajandusele ja toetavad seda. Kui rkl. Martna tõi ette Soome ja Helsingi ehitusepoliitikat, siis ootas, ja et rkl. Martna toob ette ka selle põhjuse, kuidas on soomlastel võimalik oma ehitusepoliitikat niimoodi ajada. See on neil võimalik põllumajanduse varal. Nad toetavad põllumajandust, kust nad suurt

tulu saavad. Ühelgi soomlasel ei tule meelde põllumajanduse vastu nii välja astuda, nagu seda meie sotsialistid teevad. (Pahemalt poolt: Kuidas nii?) Teie töötate otskohe põllumajanduse huvide vastu. Teie kõnelete, et ka Eestis lehm peaks 8 tuhat kilogrammi piima andma. Kui mina selgitan, et selleks enne väga palju aega läheb, et tarvis ka põllumajanduse saadustele kaitset, siis ei usu teie seda.

Võiks arvudega näidata, kuidas Soome oma põllumajandust kaitseb. Võtame Soome sisseveotollid. 1929./1930. aastal oli sigade eluskaalu sisseveotoll puudalt 163 senti, nüüd 218 senti; sea soolalihalt oli enne 280,5 senti, nüüd 360,4 senti; muult lihalt oli enne 215, nüüd 301 senti. Rukki sisseveotoll oli enne 77 senti puudalt, nüüd 117 senti; kaeralt 39 senti j.n.e. Kartuli ja kõigi teiste ainete sissevedu on tolli all, mis näitab põllumajanduse kaitsmist. Kuidas meil talitatakse? Mis meie tolliseadustik ütleb? Meie tolliseadustik näeb ette: teravilja sissevedu on tollist vaba, kartul vaba, või vaba, igasugused vorstid ja teised vabad, Ameerika rasv vaba. Aga vaatame, millel sisseveotoll on. (A. Rei, stp: Kas tahate kartuli ja või tolli alla panna?) Aga Soomes ei ole vaba. Lihasaadusi ei saa Soome tollita sisse vedada, meile aga saab. Ameerikast tuuakse meile rasva ja pekki tollita, Soome ei saa neid tollita sisse vedada. Ja see on ju Soome põllumajanduse kaitseks. Teie räägite põllumajanduse kaitsest, milles see kaitse seisab? Kui meie ütleme, et põllumeel on tollide näol kaitset vaja, siis teie hakkate naerma.

Põllumajanduses tarvitatavatel ainetel on kõrge sisseveotollid. Raul on toll, aururehepeksumasinatele on kõrge toll. Põllumasinate osadel on määratu kõrge sisseveotoll. Kui põllumeel mõni masin osa katki läheb, ja ta uut ostma läheb, siis peab sellelt kõrget sisseveotollit maksma, nagu öeldakse, nii, et kõrvid liiguvad. (A. Rei, stp: See on õige!) Kas see on siis Teie arvates põllumajanduse kaitse?

Kui võrdleme Soomet ja Eestit, siis näeme, missugune vahe on põllumajanduse küsimuses nende kahe riigi vahel. Meil kõneldakse suure suuga Soomest ja Soome põllumajanduse edust, kuid kõnelege ka Soome põllumehe kaitsepoliitikast. Kõneldakse Soome ehitusepoliitikast ja kõigest muust, kuid kõnelege ka Soome agronoomilisest nõuandest, kuidas ja missugustel alustel see Soomes olemas, aga see jäetakse kõik kõrvale, kust see elujõud tuleb, et Soome kõik nii teeb.

Ma lähaksin veel kaugemale. Ma paluksin Riigikogu liikmeid nimetada Euroopa riike, kus põllusaadused oleksid odavamad kui Eestis. Olge head, nime-

tage niisuguseid riike, ja siis kõnelete teie põllumajanduse edust ja kaitsest! (B. Eilman, stp: Õelge üks maa, kus põllutööliste palgad on nii madalad kui meil. — J. Fuks, as: Põllutööliste palgad meil küll odavad ei ole.) Põllutööliste palkadest on räägitud, ja Teie, rkl. Eilman, kukkusite tol ajal sisse selles küsimuses, kui Prantsuse sotsialist Thomas Eestis oli. Meil on toidunained võrreldes teiste riikidega odavamad kui mujal, ja seega on kõik öeldud.

Vaatame, milles seisab viga. Põllumajanduse saadused on odavad just seepärast, et väljast veetakse vabalt palju põllusaadusi sisse ja seega aetakse põllumajanduse saaduste hinnad liiga odavaks. Välisvili ujutab meie turu üle.

Paari aasta eest lõhuti põllumeeste keskselts põhjendusega, et seda asutist tarvis ei ole. Ma küsiksin nüüd, mis head on sellega kätte saadud? Vastus oleks ainult üks, et põllumajanduse nõuanne on halvemaks läinud, ei ole enam niihästi korraldatud, kui keskseltsi korraldusel. Varemalt oli kindel siht põllumajanduse edendamiseks üles seatud, kuid praegu enam sihti ei ole, sest agronomid on muutunud Põllutöoministeriumi tuulelipuks erakonna meeleolu kohaselt. (Keskel: Enne oli kahekordne nõuanne.) Ikka üks nõuanne, aga tõsi on, et agronoomiline abiandmine oli siis hästi korraldatud, nüüd jätab see aga väga palju soovida. (A. Laur, as: 50% paremini.) Härra Laur, ärge selle üle vaielge, kui Teie praegu aru ei saa, siis ütleksin samade sõnadega, mida tarvitas eile härra Päts, et Teie olete ükskord sunnitud sellest aru saama, aga siis on liiga hilja. (A. Lauri, as vahelhüüe.) Teil, härra Laur, oleks vähe põhjust minu kõnele vahele hüüda. Kas Teie sugugi põllumajanduse huve kaitsta ei taha?

Riigikogu kõnetoolilt on sellele tähelepanu juhitud, et teraviljakasvatuse põllumeestele kuigi palju sissetulekut ei anna. See väide ei osutu õigeks. Põllumehed tarvitavad ise suurel määral vilja, maksavad tööliste palkadeks j.n.e. Seda tuleb kõike arvestada. Kui tahame põllumajandust põhjalikult muuta, siis tuleb kalkulatsoonide põhjal põllumajandust juhtida. Sel korral peaks põllumees teraviljakasvatamisest loobuma ja väljast vilja oma majapidamiseks ostma, sest see tuleb odavam, kui oma põllul kasvatades. Praegu toome teravilja sisse $\frac{1}{3}$ osa ja $\frac{2}{3}$ osa tarvidusest kasvatame ise. $\frac{1}{3}$ sissetoodava teravilja eest maksame $1\frac{1}{2}$ miljardit senti, aga kui tahame ka veel $\frac{1}{3}$ sisse tuua, siis peame selleks 6 miljardit senti juurde maksma. Kui teie ütlete, et mispärast siis põllumees vilja ostma peab, siis arvan mina, et mispärast peab siis põllumees

kallimat vilja sööma hakkama kui linnad. Meie majapidamine peab seatama arvelisele alusele. Kui niiviisi edasi läheme, siis peame lõpuks 8 miljardi eest vilja sisse tooma. (A. Rei, stp: Teie arvatus ei ole õige, ega ei saa ükski karjatoitu kasvatada.) See läheb põllumehele kalliks. (A. Rei, stp: Ega ta oma põlde ei või tühjaks jätta.) Selles see küsimus seisabki, ta peab oma põllud tühjaks jätma, sest viljakasvatuse ei tasu ennast. Kuidas teie saate siis seda põllumehele selgeks teha, et tuleb enese tarvis kallist vilja kasvatada, kui põllumees rehkendab välja, et väljast ostes tuleb odavam? Põllumeeste haridus kasvab iga päevaga, hulk noori jõude tuleb põllutöökoolidest, ja seal õpetatakse, et arvete najal seadke oma majapidamisi. Kui põllumees saab viljapuuda 180 sendiga osta, mispärast peab ta siis oma majapidamises kasvatades vilja eest maksma 280 senti? Mispärast peab igale puudale viljale 100 senti juurde maksma? Selle tagajärjel ei vähene teravilja tarvitamine, vaid tema pere ja ta ise peab ülalpidamist saama, ja on loomulik kui oma teraviljakasvatuse väheneb, et turult siis juurde ostab. See sünnib majandusliku kalkulasiooni tagajärjel. (A. Rei, stp: Ei ole.) Ei ole? (A. Rei, stp: See kalkulasioon näitab, et teie peate karjatoidu kõrval kasvatama ka teravilja.) Kui aga teravili kasvatades kallim tuleb, kui välisturult ostes? (Vahelhüüe.) Tööjõud on ostetud kalli raha eest. Ega tööjõudu ei tule hinnata. Kui vaatame põllumajapidamise tööd, siis langeb töö ühele ajale. Selleks on ümmarguselt ainult 14 nädalat, see algab jaanipäevaga ja lõpeb mihkripäevaga. Selle 14 nädala jooksul peab põllutöö tehtama ja kogu põllumehe aastane saak kokku pandama. Selle lühikese tööaja pärast peab põllupidaja lisatööjõude palama, ja seepärast läheb viljakasvatuse kalliks. See on päevaselge ja selle vastu vaielda ei saa, see on ka arvuliselt õige. (J. Vilms, tõer: Vili tarvitab kõige vähem tööjõudu.) Teil on juurikakultuur, mis Teie teate teraviljakasvatusest. Kui selle järgi hakkame oma majapidamist sisse seadma, siis jookseb see ummikusse. Kuidas saame endale ette kujutada, kui Eesti hakkaks nii suurel määral vilja väljast sisse vedama. Härra Vilms käsib, jätame viljakasvatamise kõrvale. „Vaba Maa“ soovitab põllud sööti jätta. (A. Schulbach, tõer: Kas Teie seda unes ei näinud?) Ei ole. Kui Teie seda luge nud ei ole, siis võin ma Teile seda lugeda anda. „Rahva Sõna“ kirjutab jälle, et tulevad söödis maad jagada. Vaadake, kui ilus hingeline kokkukõla: üks ütleb, jätame maad sööti, teine jälle — jagame. Kui kõike seda seisukorda vaadelda, selgub järgmine pilt: 1) on palju harimata maad,

harimata maahulk kasvab, kui teravilja ei kasvatata; 2) töötatöölised; 3) ostame väljast vilja; 4) kiidame, et nüüd oleme targad mehed. Kui need neli küsimust kõrvuti seame, siis peaks küll selge olema, kui räägime tööpuudusest. On teada, et võime maal väga kasulikult tööjõudu tarvitada, kui maakasutusele õige suuna anname. Kuid puudub õige suund, sest ühel ja samal ajal ostame väljast leiba ja toidame endid ja töötatöölisi ostetud leivaga. Kui vähegi tahetakse kokkuvõtlikult mõelda, siis selgub, et siin on tehtud jäme viga, mida tuleb parandada.

Lugupeetud Riigikogu liikmed! Luba tagu mind väike kokkuvõtte teha, kuidas võiksim majanduslikust kitsikusest pääseda lihtsameelse tegeliku põllumehe seisukohalt vaadates. Esijoones tuleks maksukoormat kergendada. (Pahemalt poolt: Isikumaks kaotada. — Keskeilt: Aga väljaminekud on suured.) Mulle tundub, et maksukoorem on kõrge. Seda tuleb vähendada, ja see võib sündida mitmesugusel teel. Üheks teeks oleks, riigiasutuste koosseise kiires korras revideerida ja kokku tõmmata. See suur palgaparagrahv, mille alguses ette lugesin, ei tohiks enam tõusta, vaid peaks vähemalt esialgu seisma jääma. See oleks esialgselt suur pluss. Teiseks tulevad need seadused, mis riigikassale raskeid kohustusi panevad ja miljarditesse ulatuvad, revideerida ja sellejärele rahva majanduslikku ja maksujõudu arvesse võttes muuta. Tuleks vähendada kulusid, mis majanduse ülesehitavaks tööks ei lähe, välja arvatud Kaitseministeerium. Põllumajandusele tuleks kaitse sisse seada. See kaitse peaks olema niisugune, et välismaalt sissetoovad põllumajanduse saadused meie põllumehe hinge kinni ei pigista. Meil tuleb põhimõttele asuda: Eestlane söögu Eesti leiba. See on aastate töö. (K. Baars'i, tõer vahelhüüe.) Härra Baars, Teie võite selle üle naerda... (K. Baars, tõer: Ei, ei, ma olen Teiega päris nõus.) Põllumees sipleb praegu võlgades, ei ole kuskile võimalik põllusaadusi müüa. Põllumajanduse kaitse tõttu võiks vähemalt 2 miljardit iga aasta kokku hoida põllumajanduse saaduste sisseveo ärajäämise arvel, ja selle 2 miljardi sendiga aitaksime meie palju põllumajandust tõsta, parandaksime oma rahakurssi ja majanduseelu. Selle 2 miljardi sendiga saaksime loovat tööd teha, see aitaks meid majanduslikult palju edasi. Põllumajanduse arenemisele tuleks kõigiti heatahtlikult kaasa aidata, sest elu on näidanud, et põllumajandus on raske surve all ennast suutnud ikkagi jalul hoida, on väga palju saadusi valmistanud, mis välisturule saadetud, mis meie kaubabilanssi tervendanud. Põllumajanduses on võimalik hulgale tööliste teed

anda ainult siis, kui põllumajandusele rohkem rõhku paneme. Selle järeldusel paraneb meie rahva käekäik ja riigi käekäik.

Vaheaeg kl. 12.28 min.—kl. 12.52 min.

A. Oinas (stp, fakt. märk.): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Kuna rkl. Tonkman püüdis minu seletusi siinkohal ekslikult nii tõlgitseda, nagu ei peaks sotsialistid üldse teravilikuks teraviljakasvatamist ja teravilja majapidamise korraldamist, siis pean teravilikuks järgmise õienduse.

Eesti põllumajanduse tulukuse tõstmise pearaskus, peaaesanne ei seisa meie arvates niivõrt teraviljakasvatamises, kui karjamajapidamise arendamises, mil alal suuremad võimalused ees seisavad, kui teraviljakasvatamise alal. Eesti põllumajanduse olukorra tõstmine karjamajapidamise alal on suur ülesanne, mis nõuab pikemaajalist sihikindlat tööd nii riigi kui ka põllupidajate poolt. Seepärast ei ole õige ette kujutada, nagu seisaks teraviljakasvatamises otsustav radikaalne abinõu põllumajanduse tulukuse tõstmiseks ja põllumajanduse „päästmiseks“.

Karjamajapidamise arendamine ei käi vastu teraviljakasvatamise olukorra tõstmisele, vaid aitab selleks kaasa.

Ka teraviljakasvatamise alal seisavad teraviliku korraldamisülesanded ees, eriti saagitõstmise ja teraviljaturu korraldamise alal. Viimasel alal võiks minu isikliku arvamise järgi põllupidajate kaitseks kahjuliku hinnakõikumise vastu seada sisse viljamonopoli, mis ka tarvitajate seisukohalt on vastuvõetavam, kui viljatollid.

J. Tõnisson (rhv): Austatud Riigikogu liikmed! Praegune silmapilk nõuab teatavat tagasihoidlikkust. Kuidas meil keegi ka ei suhtuks meie riiklikkude asjade lahendamisele, siis olgu ometi meie välispoliitiline rind võimalikult ühtlane ja kindel. Seepärast tahan täna piirduda ainult põhijoonte esitamisega meie riigi- ja rahvamajanduse nõuetes ja nende rahuldamise võimalustes.

Üldise olukorra iseloomustamiseks on võimalust kasutanud nii mitmed Riigikogu liikmed. Selle iseloomustamiseks ei ole siis tarvis enam palju kõneleda. Tuleb aga ometi rõhutada, et praegused raskused, mis majanduslikus elus, — niihästi riigimajanduse kui ka rahvamajanduse alal — on seda tõsisemad, et need raskused ei ole silmapilksed, isegi mitte ajutised. Meil on tegemist rahvamajanduse kriisiga. Meie majanduslikke raskusi on iseloomustatud hiiliva kitsikusena või kriisinähtusena. Krooniline rahvamajanduse kriis tähendab aga meil tõsist riiklikku ja rahvuslikku hädaohtu.

Meil on selge, et ükski rahvas, eriti iseseisev riigirahvas, ei saa pikapeale elada sügava optimismita. Peab olema lootusi, peab olema usku endasse, kui tahetakse eriti iseseisva riikluse ülesannetege toime saada.

Kui aga siin on õigusega kõneldud sellest, et meil kerkib vaatepiirile riigitüdiumuse tont, siis on see tõsiseks hoiatuseks meie seisukorra hindamisel.

Kui üks vanematest politikategelastest, kes hulgahingeolu ja -meeleolu küllalt peab tundma, veel eile õhtul kõige tõsidusega hoiatas, et kõigis hakkab maad võtma veeuputuslik meeleolu, siis võidakse seda hinnata kui momentaanset liialdust. Kuid ometi ei saa eitada, et siin on tegemist nähtustega, mis ilmutavad sügavamaid raskuste põhjusi, kui seda vahest oleks ajutine majanduslik depressioon.

Meie riigimajanduse alal kipub ka lootusetus maad võtma. Kui lasta oma silmade eest mööda käia maastikku, nagu seda kujutatud Riigikogu liikmete kõnedes eelarve arutamise puhul, siis ei paista sealt vastu mingisuguseid avaramaid väljavaateid. Ei ole ühtki tõsist julgustavat joont esile kerkinud olukorra hindamisel. Näidatakse, kuidas meie riigi eelarve koormatus liiga raskeks osutub meie kandjõule. Näidatakse, kuidas eriti meie valitsuseaparaadi ülalpidamise kulud aasta-aastalt tõusevad.

Tõesti, siin ei saa silmi kinni pigistada tõsiolude juures, kui meie tähele paneme eriti sääraseid väljaminekuid, mis praegustes oludes osutunud paratamatuks, mida meie aga ei saa täiel määral oma eelarve seisukohalt produktiivsete hulka arvata.

Valitsuseaparaati ja ta kulusid võidakse hinnata kuidas tahetakse. Teataval määral tarvilikkudes piirides tehtud kulud on siiski ka sellel alal produktiivsed, kuna need kindlustavad kogu riigi elu. Isegi kogu majandusliku, sotsiaalse ja poliitilise arenemise huvides avaldavad nad nii suurt mõju, et iseenesest neid kulusid ei saa ebaproduktiivseteks pidada. Kui aga need kulud tõusevad üle paratamatuse, võimalikkuse ja kasulikkuse piiride, siis nihkuvad need ebaviljatute ja ebaproduktiivsete kulude valda.

Siin on aga lugu seda pahem, et meie üldrahvamajandusliku arenemise tempo ei vii meid rahvusliku sissetuleku suurenemisele tarvilikus hoos, mis aitaks katta meie valitsuseaparaati ja sellega ühenduses seisvaid kulusid, vaid need kulud kerkivad rohkem, kui meie rahvuslik maksumõju.

Valitsuseasutuste ja riigiteenijate üldine teenistusetas on tõusnud 1924. aastast: 22.259.000 kroonile 1924. aastal, 1925. a. 23.099.000 kr., 1926./27. a.

26.100.000 kr., 1927./28. a. 26.904.000 kr., 1928./29. a. 29.788.000 kr., 1929./30. a. 32.486.000 kr., 1930./31. a. 33.474.000 kr., 1931./32. a. 34.000.000 kr., 1932./33. a. 34.325.000 kr., 1933./34. a. 34.650.000 kr., 1934./35. a. 34.975.000 kr., 1935./36. a. 35.300.000 kr. See tähendab, meie oleme 10 aasta jooksul igal aastal hakanud rohkem välja andma 12.000.000 krooni. See on kõigi nende kokkutõmbamiste, ümberkorralduste, kulude vähendamise järele, mille tähe all kujundatud valitsusi ja koalitsioone. Meil on konstrueeritud valitsuste koosseisu selle järgi, kes kõige rohkem lubanud. On desorganiseeritud valitsuseaparaati; on tuul alla tehtud ametnikkudele, neil enesetunne ja kindlus võetud, töötahe neil halvatud, — ikka selle tähe all, et kulusid tuleb kokku hoida! Meil kerkivad aga aasta-aastalt need summad, ja kui midagi uut ei sünni, siis need kerkivad ka edaspidi nõnda, nagu mina ette kandsin.

Meil on aga teisi paratamatuid kulusid valitsuseaparaadiga ühenduses. Need on pensionisummad. 1924. a. oli pensioni üldsumma 1.235.000 kr., 1925. a. 1.562.000 kr., 1926./27. a. 1.913.000 kr., 1927./28. a. 2.048.000 kr., 1928./29. a. 2.208.000 kr., 1929./30. a. 2.405.000 kr., 1930./31. a. 2.902.000 kr. ja tõuseb paratamata 1931./32. a. 3.152.000 kr., 1932./33. a. 3.402.000 kr. 1933./34. a. 3.652.000 kr., 1934./35. a. 3.902.000 kr., 1935./36. a. 4.152.000 kr.

Meil võib see summa veel suuremaks tõusta, kui meil hakatakse praktiseerima seda põhimõtet, mida mõne valitsuse ajal on käsitletud, et kõiki rahvakooliõpetajaid, kes vanadusepiirini jõudnud, asendada noorte jõududega, olgugi et need vanad olid veel küllalt teovõimsad. Kui seda põhimõtet hakatakse tunnustama ka ametnikkude suhtes, siis võib pensionide progressioon veelgi tõusta.

Hoolekandesummad on progressiivselt tõusnud. Kui 1924. a. hoolekande peale kulutati 708.000 kr., siis oli see summa 1925. a. 961.000 kr., 1926./27. a. 1.288.000 kr., 1927./28. a. 1.415.000 kr., 1928./29. a. 1.316.000 kr., 1929./30. a. 1.408.000 kr., 1930./31. a. 1.420.000 kr. ja tõuseb arvatavasti 1931./32. a. 1.520.000 kroonile, 1932./33. a. 1.620.000 kr., 1933./34. a. 1.720.000 kr., 1934./35. a. 1.820.000 kr., 1935./36. a. 1.920.000 kr. ja 1936./37. a. 2.020.000 kroonile.

Tervishoiusummad tõusevad vähe, võrreldes teiste summadega. Kuid ka needki on olnud 1924. a. 432.000 kr. asemel 1929./30. a. eelarves 461.000 kr., 1930./31. a. 493.000 kr. See summa tõuseb varsti üle 500.000 kr. ja 5—6 aasta pärast paratamata 550.000 kr.

Kokku on meil kõigil neil aladel kulusid olnud 1924. a. 24.634.000 kr., 1925. a. 25.901.000 kr., 1926./27. a. 29.762.000 kr., 1927./28. a. 30.879.000 kr., 1928./29. a. 33.793.000 kr., 1930./31. a. 38.290.000 kr. ja tõusevad 1931./32. a. 39.175.000 kroonile. Üksikuid summasid ei hakka enam ette lugema, kuid arvatavasti tõuseb see summa 1933./34. a. 40.545.000 kr. ja läheb siis $\frac{3}{4}$ miljoni krooni võrra iga aastaga kõrgemale, nii et 1936./37. a. ulatub üle 42.600.000 kr. Kui meie nüüd seda arvesse võtame, siis on selge, et meie korraliste kulude eelarve peab paratamata aastast-aastasse rohkem ja rohkem paisuma. Mis see aga tähendab meie riigimajanduse seisukohalt, on selge. Kui meil nende kulude katmiseks suuremaid tulusid nii kergesti ei leidu, siis ollakse sunnitud kärpima kõiki teisi kulusid. Selle tähe all on välja kujunenud tänavune eelarve.

Siin on näidatud, kuidas meie eelarve endiste aastatega võrreldes üldiselt tõusnud. Meie erakorralised kulud, mis sihitud produktiivsetele ülesannetele, on aga sedavõrt äärmiselt kärbitud, et sealt on teiste aastatega võrreldes järele jäänud ainult riismed. Meie tänavune eelarve on seega õieti riigimajandusliku steriliteedi ja ebaproduktiviteedi avalduseks.

Kui meie võtame oma hariduseala, siis on siin õigusega rõhutatud, et meil tulud paratamata peavad tõusma, kui meie oma kuueaastase algkooli mõtte ellu viime. Juba käesoleval aastal on õpetajate palgasumma selle tagajärjel tõusnud ja tõuseb järgmistel aastatel veelgi.

Meil on kõneldud sellest, et meil keskkooli tuleb kokku tõmmata. On näidatud, kuidas neile keskkoolidele ei tohitaks riiklikku toetust anda niikaua, kui nad ei esine tõsiste keskkoolidena oma õppejõudude koosseisu, oma õppeabinõude rikkuse, oma üldise sisseseade ja pedagoogilise kvalifikatsiooni seisukohalt. Võibolla, et siin tõesti 84 keskkooli vähendamisega saab kulusid kokku hoida juba ligemal ajal. Selge on aga ometi, et seda likvidatsiooni nii kerge ei ole läbi viia, kui see vast põhimõttelikult näib. Katsutagu isegi maakeskkoolide kallale asuda, siis näete, et laialiste maanurgad, terved kihelkonnad astuvad sellele vastu. Neil ei puudu ka asjalikke põhjendusi. Ei ole ka kerge neid kooli ümber korraldada. Sest kõik tehnilised gümnaasiumid on oma kõlavate nimetuste kiuste ikkagi väga vähe erinevad üldlaadilistest keskkoolidest. Uusi aluskujusid või tüüpe leida, mis meie rahva elunõuetele tõsiselt vastaksid, ei ole nii kerge. Iseäranis nende sisseseadmisele ja sisseseadete täiendamisele ei saada suuremaid summasid kulutada. Illusioone ei maksa enesele siin teha.

Meie rahvakoolivõrgu kujundamisel on katsutud kokkuhoidu teostada koolikonna raadiuse pikendamise teel, nõnda et koolikonnad laiemale ulatuksid. On katsutud üksikuid kooli kokku tõmmata, mitme valla peale üksikuid kooli ülal pidada. Siin saadakse muidugi teatav kokkuhoid, kuid mille arvel? (K. Baars, tõer: Kui raha ei ole, mis siis teha on?) Meie rahva kultuuri arvel, laste tervise ja vanemate ülekoormatuse arvel. Sest kujutage ette, kui kooli piirkonna raadius ulatub üle 5 km, nagu see mõnes kohas juba on, — kuidas kannatavad selle all meie lapsed, kes juba 8 aastast peale peavad koolis käima, iseäranis talvistel külmadel aegadel ja sügisel ning kevadel pori ajal! (K. Baars, tõer: Kuidas meie siis kokku tõmmata saame?) Kokku tõmmata ei saa igal pool ja igal teel. Siin enesele suuri illusioone teha on asjata, kui meie ei taha inimestele lihasse lõigata. Kui tahaksime oma rahvakultuuri alla viia, et aga natuke kokku hoida, siis tähendaks see, et meie oma esimese loomisteguri depraveeriksime ja alla viiksime. Oma rahvakultuuri tõstmise teel suudame aga meie oma loomisjõudu tõsta. Nii ei tohi midagi sündida, mis meie kultuurilise arenemise tagurpidi viiks või seisma paneks.

Ometi usun mina, et rahvakooli õige korralduse teel saadakse kokku hoida suuremaid summasid, kui enesele ette kujutada võib.

Vanemad mehed, neid ma kahjuks ei näe praegu, teavad, kuidas tuli meil õpida külakoolides. (M. Juhkam, tõer: Sääresaapad jalas, muud kui marsi.) Meie oleme õppinud vilunud koolimeeste juhatusel kolm osakonda, mõnikord neli osakonda ühe kooliõpetaja juhatusel. Ei ole see kellelegi eeskujuks soovitada, aga kui meil on vähe raha, siis ei aita midagi. Nii sugustel kohtadel, kus elanikkude arv hõre ja kus kool ainult väikese arvu lapsi kokku kutsus, peame sellega leppima, et meie mitu klassikomplekti ühendame ühe kooliõpetaja alla, ilma et meie iga klassi jaoks saame eriõpetaja ametisse panna.

Kahtlemata on pedagoogid, iseäranis meie õpetajaskond selle vastu. Ei saa salata, siin võidakse mõjukalt vastu vaielda. Kui meil aga tõesti on tarvis kokku tõmmata, siis arvan ometi, et on parem sel teel kokku hoida, kui lapsi eraldada koolist. Kui õpetajate ettevalmistamisele erilist rõhku pannakse; kui kõik õppeabinõud, iseäranis kooliraamatud on heas korras, siis saab vilunud pedagoog ka säärasel teel rohkem ära teha, kui et meie vahest suuri kooli laialiste maa-alade jaoks ellu kutsume, kus koolikäimine raskendatud. Siin tuleb õpilaste sagedase puudumise tagajärjel õppetööle palju rohkem takistusi. Siis oleks õpilaste teadmiste omanda-

mine aeglane, ja kasvatuslik mõju nende kohta palju vähem põhjalik, kui säärases koduses õhkkonnas, kus vilunud koolimees väikses koolis mitme osakonnaga töötab.

Samuti näeme, kuidas meie muidu oleksime sunnitud paratamatute hariduskulude kõrval kärpima kõiki vajalikumaid väljaminekuid erakorraliste kulude all.

Siin on kõneldud, niipalju kui eile kuulsin, piiriäärsete maade kultuurinõuete rahuldamise küsimusest. Meil on lahku minekuid mõnes organisatoorilises, võibolla ka isikliku koosseisu küsimuses. Kuid seda meie ometi ei saa salata, et tarvis on siin midagi teha meie riikliku arenemise seisukohalt. Kui meie sinna ei oska kulu tada, siis läheb see meile riiklikult kalliks. Kui meie vähemarenenud piiriäärseid maid ei katsu majanduslikult tõsta ja kultuuriliselt edasi viia, et nad rohkem kogu riigi kehaga kokku kasvaksid, siis on see jälle ekslik. Välised mõjutused võivad seal esile kutsuda palju pahemaid nähtusi, kui see meie riikliku arenemise seisukohalt soovitav. Siin ei tohiks nii kärpida, et summasid lihtsalt kustutatakse.

Eesti rahvamuseumi ettevalmistamisel ja kujundamisel on nähtud vaeva suure armastuse ja püsivusega. Esmalt tundus see paljudele vanaasjadega kauplemisena. Kes aga nüüd vaatab, kuidas Eesti rahvamuseum on suureks algatuseallikaks isegi meie kodukäsitöö moderniseerimisel, kuidas Eesti rahvamuseum oma mitmekesiste esemetega on tööainete laialiseks bas saäniks meie õppivale ülikoolinoorusele; kuidas teaduslikul otstarbel võidakse käs itada neid rikkusi, mis sinna kogunud ennastalgava töö läbi aastakümnete jook sul, — see peab ütleva, see oleks lihtsalt enesetapmine, kui meie säärased asjad jätaksime hooletusse ainult seepärast, et meil riigi eelarves korralised kulud väga kõrgele tõusevad ja ei luba kultuurilisi kulutusi erakorralistes kuludes teha. Mis peab Eesti rahvamuseum kui suur rahvuskultuuriline asutus peale hakkama, kui öeldakse: minge vaadake, võibolla saab teile midagi anda kultuurikapitalist!? (K. Päts, põl: Pole sealt ka midagi saada.) On selge, sealt ei ole midagi saada. Sellest on vaja nii suuri asju rahuldada, et meie rahvuskultuurilise keskasutuse ülalpidamiseks ja tarvilikuks arendamiseks vajalikumatki sealt kätte ei saa. Meil aga jääb 20.000 krooni lihtsalt eelarvest välja, ja asi näib lõpetatud olema! Kui selle tahate heaks kiita, siis tehke enestele selgeks, missugune perspektiiv siin avaneb.

Kui meil Eesti kirjanduse selts teostab koolikirjanduse editoorilisi ülesandeid, siis võiks arvustada üksikute teoste pedagoogilist väärtust ja otstarbekohasust. Kuid need küsimused on juba ette otsus-

tatud isegi õppekavades. Meie õppekavad keskkoolis kui ka algkoolis on sellega toime saanud, et nad ette kirjutavad meie koolides õppimiseks mitte ainult vanemate kaasaegsete, vaid koguni nooremate kirjanikkude ja luuletajate teoseid, kus veel kõik käärimas, kus suurelt osalt keeleuenduslike probleemide huvides kõik luulelised ja kirjanduslikud väärtused rohkem kõrvale jäävad. Ühtlasi on ette nähtud ka ilmakirjandusest niisugused teosed, mida vist vaevalt võiks soovitada pedagoogiliselt seisukohalt õppivale noorusele, kuigi autoril onilmakuulus nimi, ja nende teoste käsitlemine täiskasvanuile vast hädaohtlikuks ei kujune.

Kui Eesti kirjanduse selts sääraseid raamatuid välja annab, siis ei saa süüdistusi panna tema arvele, vaid need tulevad juhtida nende arvele, kes sääraseid nõudeid meie koolides sünnitanud. Kui aga Eesti kirjanduse selts oma väljaandlikus ehk editoorilises tegevuses kord jääb ilma neist summadest, mis seni traditsioonilisteks olid kujunenud, siis peame küsima, missugused uued organisatsioonid või muud asutused selle ülesande endale võtaksid?

Kui tahaksime siin samm-sammult tagasi minna ja seda tegevust kärpida, siis peaks see sündima järk-järguliste vähenduste teel. Kes kirjastuse asju vähegi tunneb, see teab, et järsku tegevust seisma panna tähendab, kogu senisele tegevusele vapustav hoop anda. Ei saa ju siin isegi endisi kirjatöid ja raamatuid edukalt müügile toimetada, kui ei saa ladu täiendada vajalikkude uudiste poolest.

Tartu kõrgem muusikakool on pidanud tulest läbi käima, kui arutati, kas meil on tarvis kaht konservatooriumi. Lepiti seega, et üksainus riiklik konservatoorium Tallinna jääb, kuid ükski muusikaalutundjaist ei ole saanud ühtki väidet selle vastu tuua, et Tartus töötaks kõrgem muusikakool, kus läbistikku töötab üle 400 õpilase, eriti üliõpilaste ja keskkooliõpilaste hulgast. (K. Baars, tõer: Saab Viljandisse ka niisugune kool, andke aga raha!) Mis me nüüd niisuguste asjade puhul kõneleme! Need vastavad ise endile, ja mina lähen edasi.

(Koosolekut hakkab juhutama teine abiesimees **R. Penno**.)

Kui meie näeme, et säärane hulk andekaid noori muusikalist haridust vajab meie hariduslikus keskkohas, siis tuleb küsida, kas saame siia Narva, Viljandi või Pärnu kõrvale seada. (Keskest: Ei saa!) Kui teisal ainult väiksema hulga õpilasi peab arvestama, siis ei saa salata, et ülikoolist ja paljudest keskkoolidest Tartus leidub nii suurel hulgal neid, kes

eduga muusikalist haridust omandaksid, ilma et kulutused liiga suureks läheksid.

Meil ei ole tarvis enesele asja nõnda ette kujutada, et meil nüüd sealt tuleb väga palju õppejõude keskkoolidesse, ehk küll seal ka võib ennast selleks ette valmistada. Ei ole karta, et siin mingi üleproduktsoon tõuseb. Kõigepealt peab silmas pidama, et Tartu kõrgem muusikakool annab muusikalist haridust. Ja seda haridust antakse muu hariduse kõrval. Kui meie rahvast on laulvaks rahvaks kutsutud, siis on mõned sellest nagu mingi etteheite välja lugenud. Kes aga tegelikult ligemalt vaatab, see näeb, kuidas see meie rahvale on suureks kiituseks. Rahvuskultuuriliselt on muusikalise hariduse laiaviimine ja süvendamine tähtsam, kui seda ustakse.

Kui meie enestele ette kujutame, et meie haritlased, kogu meie haritlaskond rohkem omaks muusikalist haridust, siis oleks selge, et nad neiks keskohtadeks kujuneksid, kes oma ümbrusse laiali kannaksid sedasama ideaalset muusikakultuuri ja selle mõju, mis viib terve rahva ülespoole. Kui meie siin seda tahame alla hinnata, siis on alles küsimine, kas mõni tuhat krooni siin kokku hoida tähendab seda, et meie oma rahva kultuurilisele arenemisele haavu ei löö, mis palju rohkem meile maksma lähevad, kui säärase kokkuhoid väärt.

Kui meie saaksime, siis peaksime kahtlemata ka teistes linnades, kus leidub tarvilik arv õppehulalisi, võimaldama muusikalise hariduse omandamise. Kui meil aga riiklikkudes summades sääraseid kulutusi ei leidu, siis ei tähenda see, et meie ka seal, kus sajad kvalifitseeritud noori muusikalise hariduse järele nõuet tunnevad, peaksime sääraseid produktiivsed kulud kustutama. (Kes kelt: Soovite, et viiulid kingitaks, et nad mängida saaksid?) Pean ütleva, et vahelhüüetele vastamise poolest ma ei ole palju võlgu jäänud kellelegi, aga kui ma tahaksin rahuldada neid tuime vahelhüüedeid täie vaimga, siis peaksin ma niipalju välja valama, et see asjata oleks. (N a e r.)

Seepärast lähen edasi ja ütlen, et ka siin teised kulutused on ära jäänud, mille rahvuskultuuriline tähendus sedavõrt suur, et siin kahtlema peab, kas sääraseid kärpimised on otstarbekohased.

Kui maaseltside näitelavade korraldamiseks enne anti 20.000 kr. ja nüüd ei midagi, siis tean ma, et see töö ei ole hooajaline, vaid see on kestev, ja seal peab alatiselt edasi ehitatama, ilma et korruga kõike saaks lõpetada.

Kui meil kokkuhoiu huvides kustutatakse Tartu ülikooli stipendiumidest 2.000 kr., siis tuleb siin meelde tuletada neid

seletusi, mis siin anti, kui üliõpilaste õppe-laenu seadust arutati. Siis rõhutati, et stipendiume on nii rohkesti, neist jätkub andekatele kehvadele, ilma et õppelaenu tarvis oleks. Nüüd aga arvatakse ümberpöörduvalt, et neid on liiga paljugi, kuigi küllalt selgesti võis näidata, et isegi otstarbekohaselt korraldatud õppelaenu järele meil tarvidus on, sellele vaatamata, et meil stipendiume teataval määral on olemas.

Kui meil hoolekandeval koolivalitsuse kultuuriliste toetuste arvel kärbiti üle 20.000 kr., (M. L a a r m a n, põl: Kes kärbib?) ... kultuuriline toetus jääb vähemaks 20.676 kr. võrra, — siis on küsimus, kas on see päris normaalne, et meie just kultuuriliste nõuete rahuldamist kokku tõmbame!

Kaitseministeeriumi alal on viidud läbi põhimõtte juba mõnda aastat, et seal üldine kulusumma ei tõuse. Paratamata kerkivad aga üles järjest hädalisemad vajadused meie kaitseväelaste ülalpidamise, nende varustamise alal j.n.e., eriti nüüd, kus meil on tarvis, et õpetus intensiivsemaks muutuks. Sest teenistuseaeg on lühem. Selle tagajärjel, et üldine kulusumma ei tohi tõusta, ollakse sunnitud kokku tõmbama relvade ja varustuse alal. Teie teate, kuidas meil on tulnud avalikult arvustusetule alla võtta Kaitseministeeriumi tegelaste kavatsusi, kokku tõmmata ja ühendada Kaitseministeeriumi alla piirivalve. Teie teate ka, kuidas üleajateenijate kaader hävitatakse; kuidas valveteenistuse kohused jälle pannakse meie noortele sõjaväelastele, ehk küll väljaõpe kahtlemata nõuaks tervet aega. (K. P ä t s, põl: Sellest ajastki oleks vähe!) Aga Kaitseministeeriumi mehed ütlevad: Mis meie peame tegema?! Ütlevad, meie peame teatavaid kulusid endile lubama, kui päris tagurpidi ei taha minna. Seepärast peab siin katsuma kokku hoida kulusid, et teisel hädalisi nõudeid rahuldada.

On aga selge, et relvade ja nende varustuse muretsemine meil hädavajalik. Neid summasisid tuleks tõsta. Meie riigikaitse ei pea ainult vormilik, vaid efektiivne olema. Kui aga kärbime sealt, siis on ometi selge, kuidas see meie riigi julgeolekule mõjub.

Kohtu alal suudame kokku hoida 5000 krooni seega, et seaduseraamatuid enam ei kirjasta. Nagu oleks neid palju! Kohutunnikudel on veneaegsed seaduseraamatud tarvitada väga mõõdukalt ja piiratud. Kui kuskil üks eksemplar juba olemas, siis on see suur asi.

Meie seaduste kodifikatooriline koostamine on ju alles ettevalmistamise staadiumis. Üksainus nimestik, mis peab kergendama Riigi Teatajas avaldatud seaduste käsitlemist, on õieti selleks abi-

nõuks, mis kohtutes, advokatuuris, prokuratuuris ja kodanikkude hulgas võimaldab üldse leida Riigi Teatajas laialipaisatud seadusi ja määrusi. Et meil siin on tarvis kokku hoida, on päris kurblooline.

Majanduseministeerium tõmbab kokku kultuuriliste toetuste alal kultuurikapitalile minevad summad 21.819 krooni võrra! Siin on ainsaks rõõmustavaks tundemärgiks, et see tunnistab joomise langust, sest et alkoholi tarvitamine on vähenenud. (K. P ä t s, põl: Ei tea kindlasti.) Võibolla, et välismaa piirituse arvel!) Võibolla, see võistlus ainult paralüüserib riigipiirituse väljakallamist. Sellepolest jääks siis seegi rõõmustav moment ära.

Kahi aga, mida meil kultuurikapitali summade vähenemine rahvakultuuriliselt loob, on kindel.

Teedeministeeriumi alal vähendame ujuvate abinõude alal isegi tarbematerjali muretsemise kulusid 47.500 krooni. Et see nüüd meie laevanduse arenemisele, meie veeteede kasutamisele, meie sadamate huvidele vastaks, seda küll öelda ei saa! Kuidas see meie sadamate kasutamisele välislaevastiku poolt mõjub, võib enesele ette kujutada.

Suur summa — 430.000 krooni — väheneb seega, et maakonnavalitsustele, või nagu nüüd uhkesti hakatud nimetama — maavalitsustele antakse vähem toetust õpetajate palkade maksmiseks. Vormiliselt võetakse see kulu riigi kanda, aga riik ei võta nende palkade väljamaksmiseks midagi eelarvesse!

Kust see tühi koht täidetakse, ei ole näha. Et ruttu saadaks koole kokku tõmmata selle aasta jooksul, kesk- ja algkoole, 1. aprilliks, kuidagi ette kujutada ei saa. Kui tahate koole kokku tõmmata, siis võib seda ainult uue kooliaasta algusest. Seal ei jää teil kulusid rohkem ära, kui pool aastat. Kui tahate korruga laastamistö läbi viia, siis kujutage seda enestele ainult õieti ette! Küll ma näen, kuidas valla- ja maavalitsused, laialised ringkonnad varsti näitavad hambaid! See ei lähe teisiti. Ega siis sedaviisi ei tohi koolivõrguga ümber käia, nagu 7 ministeeriumi seaduse alusel!

Maavalitsustele antakse toetust ka hoolekande alal 325.000 krooni vähem. Kust need summad peavad tulema ja kuidas seal, niiöelda seaduslikke nõudeid rahuldadatakse, see ei ole kuskil ette nähtud!

Teedeministeeriumi alal on veel kokkuhoid sisevete laevaliinide toetuse alal. Kaob rannaliinide toetus 20.000 krooni! Nagu oleksime meie oma laevaliinide arendamisel liiga kaugele jõudnud! Saare- ja rannamehed, kui ka tallinlased — need võivad öelda: kui meie siin seda oma läbikäimise vahendit, rannasõitu, ei katsuks edasi arendada, siis oleks see küll niisu-

gune endatapmise poole sihitud võte, kui Peipsi veepinna alandamise ärajätmine seda oleks!

Terve üks kolmandik meie viljakandvast pinnast — Põhja-Eesti, Kesk-Eesti ja Lõuna-Eesti — kannatab Peipsi ja selle jõekondade kõrge veetõusu all. Meil kõneldakse, kuidas oma põllumajanduse kriisi peame lahendama. Seatakse üles teesiseid ühelt ja teiselt poolt. Kas aga 1928. aasta liigveehäda meid küllalt ei õpetanud, et kui meie viljakandvamad maaosad — Kesk- ja Lõuna-Eesti — ikalduse all kannatavad, siis muu osa Eesti maast ei suuda rahuldada rahva ja riigi nõudeid! Kui meie oma kõige viljakamad maaosad laseme põhjavee läbi hävitada, laseme viljakandjõu langeda, — mis peab siis meie põllumajandusest saama?!

Sellest saab juba üle 30 aasta tagasi, kui Vene põllutööministeeriumis Peipsi pinna alandamise küsimust õige tulisel ja põhjalikult arutati, nimelt Liivimaa suurpõllumeeste ja maakultuuri alal tuntud meeste algatusel, nagu seda olid von Eszen Kastrest ja krahv Berg Sangastest. Eesti põllumeeste seltsi juhatajana on minul tulnud siin kaasa töötada. Liialdamata võin öelda, et seal oldi põllutööministeeriumi juhtivate meeste hulgas täielikult arusaamisel selle küsimuse tähtsusest. Selle mõtte teostamine halvati aga seega, et toodi ette teisi kavatsusi, iseäranis sõjaministeeriumi poolt, mis palju kaugele läksid. Muu hulgas jäi Peipsi pinna alandamise rutuline teostamine seepärast seisma, et oli kavatsus Narvajõe, Peipsit, Emajõe, Virtsjärve, Navesti- ja Vändrajõe kasutada uue laevatee avamiseks strateegilistel otstarvetel. Taheti luua suur põhjalik veetrakt Soome lahest Riia lahte, see tee taheti elektrifitseerida, et siis allveepaate tarbekorral Soome lahest tõmmata selle kanali ja järvede kaudu Riialahte, mis oleks võimaldanud Läänemerd rohkem valitseda. Selleks otstarbeks uuriti siis Narvajõe. Terve staap mobiliseeriti teaduslikuks uurimiseks, et seda suurepäraselt kavatsust läbi katsuda. Niikaua, kui see kavatsus veel oli uurimise staadiumis, ei tahetud väikest kavatsust Narvajõe süvendamise mõttes läbi viia, vaid taheti oodata. Kuid põllutööministeeriumi tegelaste seisukohalt oli selge, kuidas siin tuleb midagi teha, et Peipsi kõrge veeseisu hävitavat mõju Liivimaa ja osalt Eestimaa põllupinnale kõrvaldada.

Meie oleme nüüd ise otsustajad. Meile on selge, et kõik sugused strateegilised kavvad ei ole meie nüüd enam reaalsed, ei saa need ka meie põllumajanduse kultuuri kavu paralüüserida. Nüüd venib aga asi ometi mitmesugustel põhjustel aastast aastasse. Narva kose kasutamise küsimus on osalt paralüüserinud Peipsi veepinna

alandamise küsimuse realiseerimist, sellele vaatamata, et siin kõigile selge, kuidas see meie rahvamajanduses on kõige suurema ulatusega küsimusi. Esijoones põllumajanduse seisukohalt on Peipsi vee-pinna alandamine tähtis. Kogu meie rahvamajanduse huvides on see kõige suurema ulatusega probleem. Kui meil teatavate pingutustega ometi nüüd tunamullu korda läks siin algatust juba niikaugemale viia, et isegi summade määramine on otsustatud, siis pidi see ometi kõigile ja igäihele Riigikogus, kui ka Vabariigi Valitsuses, samuti ka laial maal selge olema, et siin ei tohita „kokku hoidma“ hakata. Ja ennäe, nüüd tahetakse meil eelarves ometi läbi viia, et meie selle suure rahvusliku ülesande kallale veel tõsiselt asuda ei saa, sellele vaatamata, et kõik tarvilikud ettevalmistused tehtud!

Kui see ei tähenda kurbloolust kogu meie majandusepoliitika suunas ja selle kohaldamise suhtes hädalikkudele ja produktiivsetele nõuetele, siis teist vaadet ei oska ma endale ette kujutada.

Raudteevõrgu arendamisel on kokkuhoidu saadud suurel määral sel teel, et isegi veerevale koosseisule vähem kulutatakse. Kuulake ometi, mis raudteelased ütlevad, iseäranis meie kitsarööpaliselt, kuidas seal ei saada kõige hädalikumaidki nõudeid rahuldada! Paar aastat tagasi olid Paide mehed hädas oma turbarabaga, mis oli hästi ekspluateerimiseks korraldatud, kuid ei saadud valmistatud turvast välja saata, sest et kitsarööpalisel raudteel ei olnud anda veovagoneid! Meil aga ollakse nüüd sunnitud kokkuhoidu realiseerima seega, et meil veerevat koosseisu nõnda ei laendata, nagu see on hädatarvilik ja õieti soovitav! (A. O i n a, stp vahelhüüe.) Iseenesest mõista, kulud raudteele vähenevad, aga meie rahvamajandus kannatab selle all, et meie raudteid ei saa küllalt ekspluateerida isegi veotstarbeks!

Veeteede korraldamise alal „võidame“ 81.650.000 krooni, nii nagu oleksid need juba korras, nagu ei oleks meil isegi kõige paremad siseveeteed alles algelises seisukorras! Kui meil maanteede korraldamisega algust on saadud teha, siis on ettevõtlikud inimesed omnibuseoline nii arendanud, et need osalt laevaliinidele võistlust pakkunud. Seda suudavad nad aga ainult headel kuudel, kus maanteed Jumala abiga korras seisavad. Kui aga natuke vihma tulnud, ja teed halvaks läinud, siis ei aita siin ka teehöövliid. Seepärast ei saa meie enesele ette kujutada, et meie raskemaid vedusid saaksime veeretada omnibuseelinidele ja kõrvale jätta oma siseveeteed kui läbikäimise vahendid.

Süvendusetööd muidugi peavad ära jääma, — jälle 70 tuhat krooni kokkuhoidu! Narva linn on ahastuses igal sügisel ja paratamata tuleb tal jälle kaela mõne lumelortsi saju järele õnnetus. Sest Narvajõe põhjaliku süvenduseta seda häda ei kõrvaldata. (Kaitseminister O. K ö s t e r: Aga täiesti ei saa siiski kõrvaldada.) Mis on maailmas täielik?! Vaadake, kui Narvajõgi ummistuse tagajärjel jookseb siira-viira jõesängis, siis on selge, et iga lumelortsi saju järele vajub alla jõe põhja soga, mis jääb selle siira-viira voolu juures kinni. See ummistus, mis Narvajõel, on uurimisele võetud, aga asjatundlikud inimesed ütlevad, — ja seda ei ole keegi saanud ümber lükata — et kõige otsekohesemaks seletuseks korduvale hädaohule on see, et Narvajõgi on jäetud aastate jooksul puhastamata ja süvendamata, kuna see osalise järjekindlusega läbi viidi Vene ajal. Kui meie tahame Narva linna, rannaäärsete külade ja jõeäärse maastiku elanikkude varandust ja elu kaitsta, siis on võimata siin „kokku hoida“ tarvilikkude kuludega.

Teiselt poolt on suurtele kuludele ja isegi ülepingutatud kokkuhoidudele vaadates katsutud eelarvet tasakaalu viia võimalikult kõrgete tuluarvatluste teel. Ajalehtede kaudu on avalikkusesse teateid juhitud, kuidas tahetakse ärimaksu korraldada, tulumaksu vähendada j.n.e. Kuid tagantjärele on osutunud vähenduste kavade õige mõõdukaks. Kuid isegi mõõdukate vähendamiste realiseerimise võimalused näivad ikka veel kahtlust äratama, kui näeme, kuidas on põhiärimaksud tõstetud endiste arvatluste vastu 160.000 krooni ja tulumaks suuremaks hinnatud 570.000 krooni.

Kui niipalju tahame tõesti sealt võtta, siis on selge, et neist maksuandlustest niipalju välja ei tule kui loodetakse.

Tulusid on tõstetud jõuvankrite- ja bensiinimaksu üleviimisega 500.000 krooni või 50 miljoni marga suuruses. Ajakirjanduses on juba näidatud, kuidas see küll tervitatav on, et kõik maksud katsutakse eelarvest läbi viia, kuid see peab nii sündima, et bensiini- ja jõuvankritemaksu summadest tarvilik osa läheks linnadele ja maakondadele. Kui teie neid summasis sinna ei anna, siis tuleb seal puudus ja tühi koht. Kust teie selle katate?

Ja need puudujäägid, mis seal tekivad, ei ole sugugi väikesed. Bensiinimaksu on saadud 1. aprillist 1929 kuni 1. jaanuarini 1930 kokku 26.924.000 marka, jõuvankritemaksu tuli sisse 1. septembriks 16.617.000. Omavalitsused on saanud 1. septembriks: Tallinn — 10.000.000, Tartu — 1.854.000, Tartu maakond — 1.008.000, kui arvud ei peta, Viru maa-

kond — 1.008.000. Kui need summad ära jagate, siis ei ole muud, kui et maa- ja linnavalitsused tulevad oma nõudmistele ja palvetega, ja riigikassa on sunnitud kuidagi viisi neid puudujääke katma. Ja siis on küsitav, kas eelarve realiseerimine nii kerge on.

Õige küsitavalt suur summa on eelarvesse võetud Eesti panga aktsiate müügihinna vahest — 321.400 krooni. See tulu on küll täiesti kindel, aga küsimus on, kas neid tohib võtta ühekordselt siia riigi eelarvesse. Kui teie silmas peate, siis on meil peaaegu iga aasta suuremad summad varsti välislaenu kustutamiseks maksta, millega Eesti panga põhikapital välislaenu teel muretseti, ja riik oma osa tagasi sai. Meil on oma välislaenu kursi hoidmine vahest vähem tähtis selle poolest, et meie saame neid pabereid tagasi osta odavamalt. Kuid on ometi niisuguseid juhte, kus meie oma riigivõlgade renomee eest peame hoolitsema oma rahvusliku krediidi huvides. Kui laseme oma väärtpaberid väga alla minna, aga oleme sunnitud ka edaspidi välislaenu tegema, siis võib ette öelda, et meie üheltainsalt operatsioonilt saame mitmekordselt rohkem kahju, kui see kasu on, mis sellest tuleb, et meie väärtpaberid saame tagasi osta madalama kursiga.

Teiselt poolt ei ole meil ühtki asutust, kes omal kulul saaks väärtpaberite kursi hoidmiseks midagi kulutada. Meie erapankadel vastavaid ressursse ei ole. Riiklikud pangad suuremaid summasisid enam realiseerida ei saa. Kui meie siiski tahame siin ise otsustada ja oma saatuse üle otsustamist väliskapitali mänguhimudele ei taha ohverdada, siis peaksime selle eest hoolitsema, et meil oleks teatav reserv selleks, et tarbekorral vahele astuda.

Seal ei tule õieti millegagi riskeerida. Esimestel kuudel pärast välislaenu emissiooni on mõni erapankadest väikeste ostude teel võinud väärtpaberite kurssi välisriigis hoida. Kui meie riiklikud pangad, või valitsuse ülesandel Eesti pank, või erapangad saaksid väikeste summadega opereerida, siis mõjuks see väärtpaberite kursi hoidmiseks palju kaasa.

Nüüd haarama aga oma silmapilghädas selle summa järele, mis meile teenimata on Eesti panga aktsiate müügi hinnavahes kätte langenud, ja mahutame selle riigi tulude hulka, aitame endid silmapilguks vast üle, aga edaspidi ei saa enam aidata seal, kus see hädatarvilik!

Vaheaeg kl. 14.20 min.—kl. 17.20 min.

J. Tõnisson (rhv, jätkab kõnet): Austatud Riigikogu liikmed! Kui meie elu liigub rahvamajandusliku kriisi varjude all, riigimajanduslikult aga paratamatud

kulud järjest tõusevad, ilma et nende katmiseks uusi tuluallikaid leida oleks, siis ei saa meie oma riigi eelarves enam produktiivseid kulusid teha, see omakorda halvab kogu meie riigimajanduslikku kui ka rahvamajanduslikku arenemist. Siis tuleb meil küsida, kust tuleb meil väljapääsu otsida?

Kulude kokkutõmbamise tähe all töötades on kõigepealt valitsuseaparaadi koosseisu kärpimisel õige radikaalselt teotsedes nüüd ometi äranägemisele jõutud, et siin suurt paremust kätte saada ei ole kulude kokkuhoidmise mõttes. Kas tuleb siis nüüd loobuda meie valitsuseaparaadi lihtsustamisest ja selle koosseisu kokkutõmbamisest?

Kas järgneb sellest, et meie nüüd paratamatusele alludes peame neid kulusid, mis valitsuseaparaat endaga toob, kandma isegi siis, kui meie selle tagajärjel sunnitud oleksime riigi eelarves produktiivseid kulusid järjest kokku tõmbama? Vaevalt saadaks säärasele järeldusele tulla. Palju enam peaks senine arenemiskäik ja selle tulemus meid panema järele mõtlema, kas on need võtted ja see tee, millel on katsutud meie valitsuseaparaati lihtsustada ja koosseisu kokku tõmmata, õige olnud, — kas ei ole just selle töö meetodite ja võtete juures peasüü?

Kui seitsme ministeeriumi seadus algatamisele tuli, siis kohustas valitsus ennast minu juhatusel valitsuseaparaadi lihtsustamist läbi viima. Meil oli selleks oma kava. Meie tahtsime valitsuseaparaati ta senises korralduses täielikult fikseerida, et enesele täielikku ülevaadet muretseda selle kohta, mis olemas: kõik funktsioonid, mis meie valitsuseasutustel täita, pidid üles tähendatama, et siis järele vaadata, missugused ülesanded on endi vahel ühtlased ja sarnased. Selle järgi pidid ühtlased ülesanded koondatama; need ülesanded pidid võimalikult ühendatama asutuste ja isikute kätte.

Sel teel pidi kõigepealt kätte saadama, et kõik kõrvalasutused ehk paralleelasutused kõrvaldataks, et ei oleks seda juhtu, kus ühesuguste ülesannete jaoks kaks või enam asutust kõrva töötaks ja asjata jõu- ja rahakulu poolest kahju sünnitaks. Teiselt poolt oleks aga siis võimalik olnud mitte ainult keskasutustes ja kohalikkudes valitsuseasutustes, vaid ka kohalikkudes omavalitsuseasutustes riigi ülesannete teostamist nõnda korraldada, et põhiseaduse nõue oleks täidetud, mille järgi valitsusevõimu kohal teostatakse kohalikkude omavalitsuste elundite kaudu niipalju, kui see ette nähtud ei ole eriseadustes ja ei ole pandud eriorganitele.

Lühidalt, valitsuseaparaat ja ta ülesanded pidid esiteks fikseeritama statu

quo. Siis pidid kõik funktsioonid analüütiliselt eristatama. Selle järgi pidid homogeensed funktsioonid koondatama ja võimalust mööda üksikutele asutustele ja isikutele kumuleeritama.

Kahjuks ei leidnud valitsuse seisukoht Riigikogu erikomisjonis ja Riigikogu rühmades poolehoidmist. Riigikogu erikomisjon otsustas varema eelnõu alusel ministeeriumide koondamise seaduse ise välja töötada, millejuures ainult teatav tehniline osa sellest tööst pandi komisjoni poolt kohtuministrile. Vabariigi Valitsuselt võeti võimalus selle eelnõu juures isegi neid asutusi läbi viia, mis valitsuse enamuse seisukohalt oleksid tarvilikud ja soovitatavad olnud. Meil ei ole olnud võimalik oma vaatekohtadest rohkem läbi suruda kui ainult seda, et kaubandus-tööstusministeerium ei ühendatud Teedeministeeriumiga Majanduseministeeriumiks, vaid lepitati seega, et kaubandus-tööstusministeerium ja rahaministeerium ühendati Majanduseministeeriumiks.

Siin töestus jällegi vana lugu, et mitmepäine kollektiiv-asutus, isegi erilisel kvalifitseeritud erikomisjon säärase organisatorlikkude ülesannetega toime ei saanud.

Valitsusel oli kavatsus töid valitsuse-asutuste koondamisel panna kellelegi eriti vilunud ja administratiivalal kogenenud mehele, kes oleks kava lõplikult välja töötanud alles selle järele, kui ta eeltähendatud põhimõtete kohaselt oleks eeltöö läbi viinud.

See oleks kahtlemata võtnud rohkem aega. Meie ütlesime seda ka kindlasti. Ühtlasi oleks aga ometi sel teel saadud palju teisemaid tulemusi kätte, kui komisjonil võimalik oli neid rühmade esindajate arvamiste koostamisel lõpule viia.

Kui nüüd säärase töömeetodi järgi valminud tulemus näitab, et meie sel teel oma valitsuseaparaati ei saa lihtsustada ja koosseise ei saa kärpida alla teatava alam-määra; kui ülesannete rohkus ja mitmekesidus ikkagi püsima jääb; kui selle tagajärjel valitsuseaparaadi kulukus enne kui pärast meie riigi eelarvet väga rängasti koormab, — siis peaks ometi kainel kaalumisel otsusele jõutama, et valitsuseaparaadi lihtsustamist ja koosseisude kokkutõmbamist tuleb alгатada ja teostada uutel teedel uute võtetega, nõnda nagu minu veendumise järgi see võimalik oleks.

Sellelt seisukohalt olen mina Vabariigi Valitsuse eesotsas seistes juba 1920. a. valitsuseaparaadi kujundamist soovitanud. Vabariigi Valitsus võttis vastava seisukoha, aga see jäeti jällegi järgmiste valitsuste ajal kõrvale. Kui kõik need senised katsed siiski on väherahuldavaid tagajärgi andnud, siis peaks nüüd katsud-

tama ometi ratsionaalselt selle suure ülesande kallale asuda. Ei ole kahtlust, et siin võib palju teha.

Kui Inglismaal, eriti aga Ameerika Ühendriikides, sellesama meetodi järgi on otse hiilgavaid tagajärgi saavutatud; kui hõbekirvemees võis seal vana valitsuse-aparaadi küljest niipalju ülearust maha raiuda, ilma et valitsuseaparaadi organismit üdisse oleks püudutanud; kui selle tagajärjel riigi kulud tunduvalt vähenesid, — siis ei ole tarvis meil kangekaelselt keelduda säärasele teele asumast.

Edasi on aga selge, et valitsuseaparaadi kujundamise järgi meil tuleb oma ametiasutustes bürootööd süvendada, intensiiveerida. Meie töökorraldus on suurelt osalt kodukasvanud, ja ei ole selle kujundamisel saadud teiste rahvaste kogemusi kasutada. Ometi näitab iseäranis Ameerika katse, et mitte ainult rahvamajanduse alal ei ole töö ratsionaliseerimine viljakust tõstnud. Taylorisatsioonimeetod ei ole viinud mitte ainult majanduslikul alal töö produktiviteedi tõstmisele, vaid töö ratsionaliseerimine teadusliku meetodi järgi on ka bürookraatliku aparadi töö alal toonud suure põhjalikkusmuutmise; on kulude kokkuhoidmisele suurel määral kaasa mõjunud.

Meil on posti-telegraafi peavalitsuse ülem õpetatud insenerina katsunud teadusliku meetodi järgi tööd korraldada posti- ja telegraafi alal. Selle vastu vaieldi esialgu väga palju. Kahtlemata on selle uuenduse läbiviimine takistatud olnud. Selle vastuseisu tõttu ei ole saadud kätte kõiki tulemusi, mida võimalik oli kätte saada. Ometi näitavad isegi need katsed seal, et töö intensifikatsioon ehk süvendus ka meie oludes isegi piiratud alal on võimalik, kui see tõsiselt käsile võetakse.

Ameerika Ühendriikides on maksma pandud põhimõte, et ametnik saab järjest kõrgemas tõusuhoos või progressioonis rohkenevat palka, mida edukam ja andekam on ta oma töös. Ei ole praegu progressioon täiesti peas, aga umbes on see nii, et kes teeb 100% tööst, mida teadusliku meetodi järgi teha võib, siis ei saa see ametnik mitte 100% palgast, vaid 115%. Kui ametnik teeb ära 110% tööst, siis saab tema üle 125% palgast. Kui keegi aga teeb 120% tööst, siis saab tema juba kaugelt kõrgemat palka. Kes aga alla 100% omast tööst teeb, saab vähem palka; kes teeb alla 60% sellest tööst, mis tema peaks tegema, siis lastakse ta lahti kui saamatu. Teda ei saa valitsuseaparaat enam kui tööjõudu kasutada. Selle tagajärjel on andekusel, vilumusel ja tööedukusel eriline tasu. See paneb igauht oma jõudu ja oskust pingutama. Sedaviisi saadakse siis ka palju vähema tööjõuhulgaga valmis. Iga ini-

mene, kes oma oskamise ja ande poolest midagi suudab, saab endale oma töö abil lähedama seisukorra luua ja saab sedamööda teenistuseredelil edasi.

Meil on siin eelarve arutamisel rõhutatud, et meie ametiasutustes selle vastu saamatud kergemini edasi lähevad, kui nad seda väärt on. Seda küsimust ei hakka ma lähemalt käsitlema. Juba sellest on küll, kui meie enestele selgeks teeme, millest peab meie valitsuseaparaadi lihtsustamine, koosseisude valik ja tööedukuse võimaldamine arenema. Kui me sedaviisi katsume valitsuseaparaadi koosseise, ülesandeid ja nende teostamist lihtsustada, siis võib ette tulla, et me oma paratamatuid kulusid valitsuseaparaadile võime vähendada.

Kui see nii on, siis ei tohiks säärane pessimism maad võtta, mis nüüd läbi läheb eelarve-kõnedest ja mis halvab meil väljapääseteede otsimise. Meil peaks seda rohkem huvi tekkima uusi teid otsida ja uusi võtteid käsutama hakata. Kahtlemata võtab see rohkem aega. Kui see aga ka mõnda aastat kestaks, siis oleksime ometi paari aasta pärast kaugemal, kui nüüd mitme aasta jooksul oleme jõudnud.

Ühtlasi peaks siis ka kaduma see kokkutõmbamise elevuse loomine rühmade poolt Riigikogus kui ka väljaspool. Selle küsimuse lahendamine peaks kujunema õieti meie rahvuslikuks ülesandeks, milleks igaüks jõudu mööda ja oskust mööda kaasa aitaks, ilma et keegi saaks seda oma eriliseks ratsuks teha, millega pärast valijate südamesse saadaks sõita, nagu seda on püütud.

Oleks õige õpetlik vaadata, kui vähe meil on kaalutud olulist külge meie ametiasutuste koosseisude vähendamise alal, mille arvel on kõiki neid suuri töötusi tehtud ja millega laiu hulki katsutud huvitada, kui on kõneldud „kokkutõmbamise“ võimalustest meie ametiasutuste koosseisudes.

Meie keskasutustes ei ole rohkem ametnikke kui 539 ühes vabateenijatega, kuna alalisi ametnikke on 439. Ministriabisid, peasekretäre ja muid juhtivaid tegelasi on kõigest 78, kõrgemasse tehnilisse personaali kuulub kõigest 99, alamtehnilise personaali hulka 210, kantseleijõudude hulka 152, majateenijaid 112. Meil on suurelt osalt just keskasutustele mõeldud, kui on kokku tõmbama hakatud. Kui meie kokku võtame aga veel osakonnad ja üksiku keskasutuse kõrvalasutused, siis on meil kokku määralisi ametnikke 1.476, üle-määralisi — 1952, ilma Kaitseministeeriumita.

Kui meie kokkutõmbamist tahaksime ainult keskasutustes teostada, siis ei saaks meie neid tulemusi kätte, mis meil tundu-

valt kulude kokkutõmbamist võimaldaksid. Meil tuleb palju kaugemale minna, kuni kohalikkude omavalitsusteni.

Eriti peab aga arusaamisele jõutama, et valitsuseaparaadi ümberkorraldamise kallal teotsedes ei tohita aparati ennast desorganiseerida, korrast ära viia, ei tohi ametnikku lindpriiks teha; ei tohi ametnikkude kindlustunnet hävitada, mis enesega paratamata kaasa toob töötahte vähenemise ja töötulemuste halvenemise.

Kui seitsme ministeeriumi seaduse vastuvõtmisel taheti Vabariigi Valitsusele anda volitus, et valitsus saaks omalt poolt valitsuseasutuste koosseise muuta ja oma tahtmise järgi määrata, siis hoiatasin mina selle eest ja juhtisin tähelepanu sellele, et säärasel teel meie väga libedale teele satume. Nüüd on kahjuks need ähvardavad kahjud meile kätte tulnud. Meie oleme tunnistajaks, kuidas see, mida meie kartsime, kõik tõeks on kujunenud.

See peaks aga meid õpetama, et meie siin olukorra muudame. Valitsusele võib anda võimaluse, et ta tarvilikult ette valmistab kõik uuendused ja muudatused. Võidakse teatavaid muudatusi ka läbi viia, kuid mitte nõnda, nagu see nüüd sündinud.

Nagu mina siin varem olen näidanud, on isegi selle seaduse mõte just see, et Vabariigi Valitsus ametiasutuste koosseise võib muuta ja määrata. Nüüd on aga sellest aru saadud nõnda, nagu võiks Vabariigi Valitsus oma võimu delegeerida mitte ainult ministritele, vaid nende kaudu isegi osakonna ülematele ja osakonna juhatajate kohustetäitjatele.

See on niisugune contradictio in adjective — sisemine vastolu, et ma lihtsalt sellest aru ei saa, kuidas võidakse säärastele järeldustele tulla. Meie koosseisude kohta oli põhimõte läbi viidud, et ametnikke ei saa isegi valitsus vallandada, ilma et seal kindel protseduur oleks täidetud, kus ametnikudelt seletust nõutakse, kus täielikud põhjused peavad ette toodud olema, et ametnik tõesti ei seisa oma ülesannete kõrgusel, et ta kvalifikatsioon on puudulik. Nüüd aga võidakse säärase kindlustuse asemel inimesi lihtsalt ühe keskmise ametniku heaksarvamise järgi ära puhuda!? Minister võib inimeste saatuse üle, kes oma terve andumusega enam kui kümme aastat kõrgematel kohtadel töötanud, otsustada ja nad kohalt vallandada, ilma et neist jälgigi jääks!

Seda ometi ei ole võidud tahta. Kui see aga on sündinud, siis peab siin muudatus tulema. Muidu desorganiseerime meie oma valitsuseaparaadi; meie hävitame kindlustunde meie ametnikkude keskel; meie viime neid oma teovõime poolest veel enam alla, kuna kõike seda üles ehitada ei ole kerge. Ühtlasi sünnitame meie rohkem

kulusid, sest säärase puuduliku, desorganiseeritud aparaadiga ja seemiselt tasakaalust viidud ametnikkudega ei suudeta ära teha seda tööd, mida vaja, vaid tuleb ülemääralisi ja ajutisi jõude juurde võtta, mis omakorda uusi kulusid juurde toob.

Kui meie kavakindlalt oma valitsuse-aparaati arendades ühtlasi ka kohaliku omavalitsuse korraldust katsume ratsionaalselt kujundada, siis selgub, et meie maakonna-omavalitsusi või maavalitsusi, nagu neid nüüd suurepäraliselt nimetatakse, peab ka kokku tõmbama. (K. B a a r s, tõer: Likvideerima!)

Maaomavalitsused on meil ellu tõusnud selle järele, kui meil kohalikud omavalitsused maal pea täitsa puudusid peale vallaomavalitsuse. Puudulik oli korraldus kihelkonna-omavalitsusel ka Põhja-Liivimaal. Sest kihelkonna-eestseisus kihelkonna-konvendiga ja kirikukonvendid koolikonventidega olid enam kui puudulikult kujunenud, et kohaliku omavalitsuse ülesandeid kihelkonna piirides täita. Põhja-Eestis puudusid needki korraldused. Seepärast oli arusaadav, et maaomavalitsused algusest haarasid küllalt suure võimkonna oma kätte.

Selle tagajärg oli, et vallaomavalitsused tunduvalt nõrgenesid, võrreldes endistega. Mitmed ülesanded, nagu koolide ülalpidamine, hoolekandeala j.n.e. vähenesid seal, kuna teised ülesanded, nagu kooliõpetajatele palkade maksmine, koondatai maaomavalitsustele. Vallaomavalitsused on nüüd tähtsal määral kujunenud käskütähtsateks asutusteks kohal. Oleks loomulik, et just kohaliku omavalitsuse algrakukesed, maal kogukonnad, vallad, oleksid need, kes kohalikke jõude kasutades teostaksid kohaliku omavalitsuse ülesandeid oma piirkonnas niipalju kui see võimalik.

Lähtekohaks peaks olema vallaomavalitsus, ja sinna peaks koondatama kõik, mis võimalik. Ja alles need ülesanded, mida vallad ei suuda edukalt täita, võidakse koondada maaomavalitsuste kätte.

Kui sellelt lähtekohalt hakkame asju käsitlema, siis vähenevad maaomavalitsuse ülesanded tunduvalt. Selle järele peaks maaomavalitsuste korraldus lihtsamaks minema. Meil on algatatud mõtet, et meil peaksid omavalitsused korraldatud olema põhjamaade eeskujul, nagu see on Rootsis, Soomes ja teataval määral ka Norras, kus keskvalitsuse esindaja maakonda määratakse kõrgema valitsusevõimu poolt ja temal on nõuandvaks organiks valitud nõukogu.

Meie oludes võidakse vististi uuendus kergesti läbi viia, kui maaomavalitsuse ülesanded kokku tõmmatakse ja maavalit-

suse esimees juba kahtlemata kindlaks ajaks kinnitatakse. Siis oleks meil võimalik keskvalitsuse ülesanded temale panna, ilma et konflikti tuleks valitud omavalitsuse juhtidega.

Siis oleks maavalitsuse esimehel võimalus rohkem algatust üles näidata. Võiks asju rohkem tema otsustada anda kohal, ilma et kõik koonduks Tallinna keskvalitsusse, ilma et ministriumid ja ministrid koormatud oleksid kõiksuguste kohalikkude küsimuste otsustamisega; ilma et inimestel tarvis oleks kõiksuguseid palverännakuid siia ette võtta.

Teiselt poolt oleks siis võimalik maavalitsuse aparaati sedavõrt lihtsustada, et kõik see kulukas koosseis, mis seal on, märksa väheneks.

Et kohaliku omavalitsuse ringkondadele sääraseid uuendused vähe meeldivad, on inimlikult arusaadav. (K. B a a r s, tõer: See ei ole siis enam omavalitsus.) Seda võime kaaluda, kuidas seda asutust nimetada, aga kui meil on vahekord seaduse järgi kindlaks määratud esimehe ja tema kaaslaste vahel, siis saadakse omavalitsuse põhimõtteid ikkagi kergesti lepitada teatud määral tsentraliseeritud võimuga.

Teame ju, kuidas isegi kohaliku omavalitsuse sünnimaal, Inglismaal, arene mine sinna poole viib, et kohalik omavalitsus järjest kindlamini seatakse kesk võimu kontrolli alla. Ei ole enam tegemist kohaliku omavalitsuse piiramatu iseseisvusega ja autonoomiaga, nagu seda enne katsuti välja arendada, vaid kesk võimu kontroll haarab juba sügavamalt sellesse isetegevusse, normeerib ja reguleerib seda tähtsal määral.

Meil ei tuleks doktriinide ja põhiõpetuste otsa rippuma jääda. Kui tahame oma valitsuseaparaati lihtsustada, siis peab teatud määral siiski patriarhaalse korra häid külgi kasutama. Ei tule ainult juriidiliste deffiniitsioonide abil vahekordi fikseerida, vaid luua tegelik olukord, kus terve antagonism, mis vana Kreeka mõtte targa seisukohalt kõigi asjade esilekutsujaks, vaol hoiaks võimukandjad ja teostajad kohal, ilma et tarvis oleks täpselt normeerida õiguse vahetordi.

Meil on kahtlemata võimalik veel teisel teel kokku hoida oma riigi korralisi kulusid. Meie võime ja peame revideerimisele võtma riigi elu tarvidused ja nende rahuldamisviisid. Siis leidub vististi teid kokkuhoidlikumalt samu ülesandeid täita.

Mööda minnes on siin kõneldud tervishoiu alast, kus näiteks suguhaiguste vastu võitlemise praegune korraldus päris asjatundvate inimeste arvates tähtsal määral kaasa aitavat suguhaiguste laialilagunemisele. On kahtlemata vaja rahva tervishoiu

huvides siin riigi kulul teotseda, kuid küsimine on, kas siin ei saa ratsionaalsemalt ülesannetega hakkama!

Võtame hoolekande. Ei ole võimalik nendega kaasa minna, kes tahaksid hüüdsõna käima panna, nagu tuleks hoolekanne riigil kõrvale jätta. Seda on katsutud teisel mitmel ja setmel moel. Inglismaal oli hoolekanne näiteks kaua aega kiriku käes. Kirik pidi ise summad kokku võtma, kuid riik oli siiski sunnitud abi andma. Lühikese aja jooksul tõusid kulud üle 3 miljoni naelsterlingi, ja ometi oli seisukord nii vilets, et Dickens võis õigusega kohutavaid pilte hoolekande korraldusest kujutada. Ometi on selge, et meil tuleb teed otsida, mis viiks riigi kulude äärmisele vähendamisele hoolekandeval.

Meil on Elberfeld'i süsteemi järgi katsutud vaestehoolekannet korraldada, see aga suuri tagajärgi ei ole andnud, see ei tähenda aga veel, et põhimõte, mis Elberfeld'i süsteemis aluseks, ekslik oleks. Selle süsteemi põhimõte on kõigepealt, et inimesi ei tule ainult toetada, et nad ära elaksid, vaid neile tuleb abi anda iseeneste aitamiseks. Isegi need, kellel töøjõud kadunud üle kolmveerandi, saavad siiski natuke teha iseenese aitamiseks, kui hoolekande korraldus ja riiklik ning omavalitsuse toetus selleks kaasa aitab, et nad oma väikestki võimet eneseaitamiseks kasutaksid. Seega oleks suur osa paratamatuid kulusid, mis muidu riigil ja omavalitsustel kanda tuleksid, kõrvaldatud.

Meil on omavalitsuste seaduse andmine eriti tarvilik selleks, et ka hoolekandeküsimust õieti korraldada. Nüüd on üksikud linnad, alevid ja kogukonnad sagedasti üle koormatud inimeste eest hoolitsemisega, kellega neil õieti ei ole tegemist olnud. Kuid kes koonduvad säärastrasse kohtadesse, kus on suuremad toetusesaamise võimalused, — inimesed, kes oma töøjõu teisel ära kasutanud. Loomulik oleks, et need inimesed seal, kus neil teatud sileded olemas, toetust leiaksid abituse korral, kui nad oma teojõu kaotanud. Kui küsimuse õigele alusele seame ja korralduse õiges suunas välja arendame, siis saame isegi hoolekandeval tõusvaid kulusid kokku hoida.

Meie hariduse korraldusest olen ma juba kõnelenud. Minu rühmakaaslane prof. Pöld võtab selles küsimuses veel sõna ja võib kui asjatundja siin palju põhjalikumalt kõneleda kui mina. Seepärast ei taha ma seda siin enam teha.

Ei hakka ma ka enam käsitlema siin üksikuid alasid, kus võiksime kokkuhoidu kulude poolest saavutada. Siin on juba varem küllalt neist asjadest kõneldud. Teisest küljest ei tahaks ma aga selle otsa

riippuma jääda, et meie ainuüksi ikka peaksime „kokku tõmbama“.

Õieti on minul vöörastav kuulda, et siin ei kõnelda enam muust, kui ikka kokkuhoiust, kokkutõmbamisest, kärpimisest. Kuidas meie kui suveräänne rahvas tahaksime kultuuriliselt, sotsiaalselt, majanduslikult, eriti aga ka poliitiliselt tõesti areneda, kui meie seaksime enesele nagu mõnede rahvuslikeks tähiseks — püksirihmapolitika?! (N a e r.) Kuidas meie enestele õieti ette kujutame seda, et meie muud midagi ei tohi, kui aga hästi oma sotsiaalset, kultuurilist, majanduslikku tasapinda alla viia, et siis kuidagi viisi ära elada! (E. J o o n a s, stp: Siis ei oleks iseseisvust tarvis olnud.) See on suveräänse rahva ideaalide seisukohalt absurdne. (P a r e m a l t p o o l t: Aga korra alal tuleb ka tööd teha.)

Vaadake, kulud riigimajanduse alal tulevad normaalselt katta rahvamajanduse puhaskasust... (K. B a a r s, t ö e r: Aga seda puhaskasu on õige vähe.) Kui meie tahame oma iseseisvat riiklust arendada, riikliku aparadi kujundada ja töötama panna nõnda, nagu see on meie rahva ja riigi arenemise nõuete kohane, siis ei pea meie ainuüksi sellele välja minema, et oma tasapinda võimalikult alla viia ka kulude poolest, vaid meie rahvuslik poliitika peaks sihitud olema kõigepealt rahvusliku sissetuleku tõstmisele!

Meie rahvuslik sissetulek on aga äärmiselt väike: 72 dollarit aastas hinge peale, kuna see Ameerika Ühendriikides viimasel ajal oli 732, 733; Inglismaal ligi viis korda rohkem; Taanimaal niisama ligi viis korda rohkem, teistel väiksematel maadel 4—5 korda rohkem. On ometi selge, et siit tuleb alata!

Kui meie kõneleme kokkuhoiust, siis tuleb seda loomulikult nii mõista, et meie ei tohi rohkem kulutada kui meil on; meie ei tohi üle jõu elada. (K. B a a r s, t ö e r: See on õige.) Meie püüd peab aga olema konsumjõudu tõsta, nii et meil siis midagi kulutada oleks ka oma kultuurilistele, sotsiaalsetele ja majanduslikele nõuetele.

Sellelt seisukohalt omandab meil majandusepolitiika erilise tähtsuse. Meie oma rahvuslikus kehvuses peame oma riigi kui rahvusliku ülemorganisatsiooni kasutama selleks, et ennast oma rahvamajanduse alal õieti organiseerida. Õige majandusepolitiika peab kaasa aitama meie rahva töö viljakusele, meie rahvusliku sissetuleku tõusule.

Sedasama rahvamajanduslikku põhimõtet tuleb meil eelarve-vaidlustel eriti silmas pidada riigimajanduse suhtes. Siin peab meil aksioomiks kujunema, et meie produktiivsete kulude suurendamist eba-

produktiivsete kulude kärpimise teel püüaksime igal sammul läbi viia.

Kui siin üksikud kõnelejad on näidanud, et meie eelarve ei ole küllalt läbipaistev, siis on see õige. Nettoeelarve tuleb meil läbi viia, et meie tõesti saaksime täieliku ülevaate sellest, missuguste kuludega ja missuguste tuludega meil on riigimajanduse alal tegemist. Muidu ei saa meie tõsisest ratsionaliseerimisest riigimajanduse alal kõnelda.

Et siin nii väga palju kõneldud makside koormatusest ja koorma raskusest, siis peab ütleva, et need maksud, mis meil kanda, on võrdlemisi väiksed teiste maadega võrreldes. Isegi meie ennesõja-aegsete oludega võrreldes ei ole meil näiteks maal maksud mitte midagi tõusnud. Taludes maksame meie läbistikku niisama palju kui enne sõda, kui kõik maksud ümber arvate, eriti kui neid produktide hindadega võrdlete.

Mis meil aga need maksud raskeks teeb, ja mispärast need maksud rasketena tunduvad, see on just meie sissetuleku vähesus. Kui meie heal aastal kogu rahva peale sisse võtame aastast kõigest 300 miljonit krooni, — halval aastal langeb see isegi alla 250 miljoni krooni, nagu 1928. a. — siis on selge, et sellest piskust isegi väheseidki makse ära andes tundub kohe, kuidas see lõikab lihasse.

Mis aitaks see, kui siin ikka ainult kõneleda, et makse tuleb vähendada, kuna meie ometi nägime, et valitsuseaparaadi ja teised paratamatud kulud riigi kui ka omavalitsuste eelarves ei kahane, vaid kasvavad. Siin end petta, nagu võiks selle vastu keegi suure osavusega midagi teha, on lootusetu.

Palju parem, otstarbekohasem ja vajalikum oleks asuda optimistlikule majandusepoliitikale. Meil on siin kõneldud isegi sellest, ja veel tänagi rõhutati, et meil tulevad likvideerida kõik väljaminekud, mis seadustega määratud, seepärast et meie ei jõua neid kanda. Näiteks, uute raudteede ehitamine, rannasadamate korraldamine, Peipsi veepinna alandamine j.n.e. (K. T o n k m a n, põl: Härra Tõnisson, nii ma kõnelenud küll ei ole.) Ega ma Teid ei nimetanudki. Võtan summaariliselt kokku, mis siin kõneldud. Maanteid ei ole siin nimetatud, aga kui meie... (K. T o n k m a n, põl: Härra Tõnisson, mina...) Kuulge, mul pole aega; ma kõnelen praegu!

Kui meie nüüd vaatame ligemalt, siis on see lähtekoht, millest me kõnelesime, et meie peame ebaproduktiivseid kulusid vähendades tõstma produktiivseid kulusid, otsekohesest vastolus sellega, kui meie tahaksime kõik kulud vähendada, ilma et vaataksime, mis laadi need on.

Kui meil kõneldakse, et uute raudteede ehitamise võrgu kava tuleb seisma panna, siis on see vististi esile kerkinud mitmesugustel kaalutlustel. Ühed arvavad, et riigi eelarvet ei tohi raskesti koormata, teistel on hirm välisvõlgade eest j.n.e. Siin näikse aga ka rühmapoliitilised kaalutlused, millel asjalikku alust arvesse ei võeta, mõõduandvad olema. Nii on siin ühe rühma esindaja kõnelenud uute raudteede võrgu väljaarendamise seismapanemisest õige resoluutselt. Sama rühma esindaja kõneles raudteede seaduse arutamisel, et ei oleks pidanud raudteede ehitamiseks krediiti määratama. IV Riigikogu valimistel on aga selle erakonna kõnemehed ja kihutajad eriti Läänemaal, kust raudtee läbi läheb, nii vahvasti kõnelenud, kuidas see raudteede ehitamine just nende algatusel läbi läheb. (E. J o o n a s, stp: Mis erakond see oli?) Mis ma hakkam asjata kõnelema, arusaaja saab isegi aru! (M. L a a r m a n, põl: Vast läheb segamini!) Ei, segamini mul ei lähe; aga viidab asjata aega.

Kui vaatekohad nii väga muutuvad, siis ei või siin aluseks olla just mitte olulised ja asjalikud kaalutlused. Tõeliselt on raudteedega lugu nii, et valitsus esitas vähema kava, aga Riigikogus toodi üksikute rühmade poolt uusi harusid juurde ja rõhuti need läbi. Kui meie tahaksime nüüd nii äkki jälle oma vaatekohti muuta, siis peaks küll enne põhjalikult küsimusi kaalutama. Tõepoolest oli asi nõnda, et uuteks raudteedeks ei pidanud kodanikkudelt uusi makse võetama, vaid neid pidi ehitatama välislaenu abil. (K. B a a r s, tõer: Mida tasuda ei suudeta.) Välislaenu ei tasu üksi praegune põlv, vaid just edaspidine põlv, kes raudteest kasu saab! (A. L a u r, as: Õige!)

Peab tunnustama, et raudteed sel määral, kuipalju nad rahvamajanduses läbikäimisteedena tarvitavad, on produktiivsed, ja selleks antud summad kuuluvad produktiivsete hulka.

Meie võime seda nõuda, et üksikute raudteede ehitamisele asumise eel põhjalikult kalkuleeritaks ja vaadataks, missugused ökonoomilise kasutamise võimalused üksikute raudteede suhtes olemas; kas need raudteed on rahvamajanduslikult kasulikud. Kuid juba ette paushaalselt deklareerida, et meie uusi raudteid ei ehitata, see on täiesti doktrinäärne seisukoht, mis ei ole vastuvõetav, kui tahame oma rahvamajanduse viljakust tõsta. (A. L a u r, as: Tõsi!)

Sama võime öelda rannasadamate ja siseveeteede, kui ka Peipsi veepinna alandamise kulude suhtes. Niipea, kui meie tahaksime kõik need produktiivsed kulud kõrvale jätta, siis võtaksime tulevikus ülepea väljavaate oma rahvatöö viljakuse

tõstmiseks. Kõik jutt sellest, et meie saaksime „kokkutõmbamise“ teel tasakaalu viia oma kulud ja tulud riigimajanduse alal, on lootusetu. Veel vähem võidakse kõneleda, et sellega saame oma rahvamajanduslikul alal rahvatöö produktiviteeti tõsta ja rohkendada oma rahvuslikku sissetulekut. Kõik see on „kehva rahva“ psühholoogia, — „armer Leute Psychologie“. Ja see ei ole vastuvõetav meie rahva seisukohalt. (M. L a a r m a n, põl: Aga palju hullem on, kui miljonärina elame ja ise kehvad oleme.) Teen siiski erandi ja vastan. Kui keegi ei taha jalgsi poris vändata, vaid endale uuemad liikumisabinõud appi võtab, — kas on see siis miljonäri viisi elamine!? Kui keegi nii rumal oleks ja katsuks primitiivselt, esiisade viisil edasi kiskuda, see jääks porri sinna paika! (M. L a a r m a n, põl: Tahtmine paljalt ei aita. On kaks iseasja — tahtmine ja võime. — V a h e l h ü ü d e d.)

Juhataja: Palun kõnelejat mitte eksitada.

J. Tõnisson (rhv): Meie ei saa isegi sellelt seisukohalt Maanteede seaduse elluviimist kuidagi kitsendada, kui see ka raske oleks. Sest selge on, et see on viljakas, kui meie maanteede kordaseadmisele kulutame. Kui meil vähemalt 10 miljonit krooni aastas on asjata kaotusi ja kahje halbade maanteede tõttu rahvamajanduse alal, siis on selge, et meie aastas võime 3 või 4 ja isegi 5 miljonit enam välja anda ja seeläbi siis võita need kaotused. (J. Soots, põl: Väga rõõmustav, et nüüd niikaugele olete jõudnud.) Mina olen selle aidanud läbi viia! (J. Soots, põl: Aga kuidas selle lõpuhääletamisega lugu oli?) Seal ei olnud meil mingit vahet; seal olime ühel nõul. (J. Soots, põl: Just ei olnud!) Kuidas ei olnud! (V a h e l h ü ü e.) Arvan, et sellest peaks kord juba üle saadud olema. Mis õieti tahetakse võita, kui sellest enesele „au“ otsitakse?! Mina ei ole ühtki fakti teisiti kujutanud kui see oli. Kui mina Riigivanem olin, viidi Maanteede seadus valitsuse toetusel ja algatusel läbi. (Keskelt: 6 aastat!) 6 aastat töötati, aga ei saadud läbi viia! Minu valitsuse ajal aga viidi läbi! (M. L a a r m a n, põl: Kange valitsus!)

Meil on aga nüüd majandusepolitiika seisukohalt küsida: kas see on õige ja otsustarbekohane olnud, et meil ministeeriumide koondamise erikomisjoni pealekäimisel likvideeriti kaubandus-tööstusministerium, nõnda et ta nüüd on Majanduseministeriumis osakonnaks raha- ja maksuosakonna kõrval!? Meie tahame oma kaubandusepolitiikat appi võtta, et oma rahvamajanduse toodetele väljavedu vä-

listurgudele muretseda. Meie peame kasutama kõiki võimalusi, et ilmamajanduse konjunktuuri nõuete kohaselt produtseerida, ühtlasi ka müütada kõike, mida valmistada võime.

Selle sihikindla kaubandusepolitiika jaoks puudub meil aga iga organisatsioon. Paar ametnikku Majanduseministeriumi osakonnas ei suuda midagi ära teha. Veel vähem saame kindlat tööstusepolitiikat ajada säärase organisatsiooni abil.

Üleeile õhtul siin rõhutati õieti, kuidas meil isegi kaubalepingute sõlmimise ja arendamise alal läheks oma organisatsiooni vaja. Peab aga küsima — kust võtame need kulud?!

Siin tohiksime küll lähemalt peatuda eriti tollipoliitika probleemide juures. Kuid ma teen seda selle järele alles, kui ma olen põllumajanduse küsimusest kõnele- nud. Niipalju ainult olgu tähendatud, et meie oleme oma valitsuseaparaadi lihtsustamisel liiga sügavalt nähtavasti haaranud mõnd elundit, mis meil rahvamajanduse intensifikatsiooni mõttes oleks nõudnud hoolsamat käsitlust ja oleks ettevaatusele pidanud manitsema.

Meil on tarvis niihästi põllumajanduse kui ka tööstuse ja kaubanduse alal välja arendada õige rahvamajanduslik organisatsioon. Meie kulutame liiga palju jõudu ja kapitali just selle tagajärjel, et meie majanduslik organisatsioon on puudulik. Kui meie aga riiklikud organid hävitame, kes võiksid ja peaksid neid probleeme ette valmistama, teaduslikult uurima ja tege- likkude nõuete kohaselt selgitama, välja kujundama, siis petame meie endid, nagu hoiaksime meie midagi kokku praeguse organisatsiooniga. Amputeeritud valitsuseasutuste rakukestega ei suuda meie tõsist majandusepolitiikat ajada ei kaubanduse ega tööstuse alal! (M. L a a r m a n, põl: Põllumajanduse alal ka mitte. — K. B a a r s, tõer: Mis jaoks on meil kaubandus-tööstuskoda?)

Kaubandus-tööstuskoyal on oma eriu- lesanded. Tema võib siin kaasa aidata, aga et ta valitsuseaparaadi asemele võiks astuda, seda meie enesele ette kujutada ei saa. Siin oleks nüüd tarvis enesele selgeks teha, et kui meie tahame oma rahvuslikku sissetulekut tõsta, siis see ei või sündida ainult põllumajanduse arendamise teel, vaid meil peab ka tööstus arenema, meil peab ka kaubandus kujunema niisuguseks, et ta meie põllumajanduse- kui ka töös- tusetoodete müügiletoimetamisel võib maksimaalse edukusega töötada. Kui meie seda katsume enestele maha salata, siis võtame enestelt väljavaated oma rahvus-liku maksuvõime tõstmiseks.

Põllumajanduse alal on siin eriti kor- duvalt rõhutatud põllumeeste kutseesin- duse arendamise tarvidust.

Nagu oleme kõnedes kuulnud, lähevad vaated siin põhjalikult lahku. Ühed pooldavad poolametlikku avalik-õiguslikku põllutöökoda Preisi süsteemi järgi. (M. Laarmann, põl: Ei ole seda just kuulnud.) Preisi eeskujul on see välja arenenud Saksamaal, Prantsusmaal j.n.e. Siin on see avalik-õiguslik sunduslik põllumajanduse kutseesindus pooldamist leidnud, aga ka vastuvaidlemist, sest ühed seisavad ikka veel selle mõju all, kuidas on Preisi-Prantsuse sunduslik koda edukalt töötanud, ilma et teiselt poolt ligemalt vaadeldaks, kuidas anglosakside juures kujunenud vabatahtlik kutseesindus töötab. (Vahelhüüe paremalt poolt.) Meie rühm on näidanud, kui vähe otstarbekohane on sunduslik kaubandus-tööstuskoda, aga viidi läbi! Meil ei tarvitse nii väga doktrinäärselt nende probleemide lahendamisele ainult ühelt seisukohalt asuda.

Võetagu ometi tegelikku arenemist meie juures arvesse! Meie näeme, et põllumajanduslikud seltsid on ka üldkultuurilisi ülesandeid täitnud, aga seejuures on nad ometi just põllumajanduse kutsealal väga produktiivselt töötanud. Nad on meie põllumajanduse organiseerimiseks ja süvendamiseks väga palju teinud. Kui meie omal ajal, s. o. 1907. kuni 1910. aastatel hakkasime organiseerima keskkorraldusi, siis ei pidanud mitte arvatama, nagu sunnitaks seal seltse koonduma. Põllumeestepäevadel ja põllutöökongressidel ühinesid aga kõigi põllumeesteseltside esindajad üksmeelselt koostööks.

Vene valitsus ei andnud meile luba ametlikku keskasutust luua. Võru põllutööpäeval löime meie siis põllumeesteseltside keskkomitee, millel ei olnud mingisugust seaduslikku sanktsiooni, aga meie panime selle abil ometi käima suure koostöö kõigi põllumeesteseltside vahel, asutasime kultuurtehnilise büroo, valmistasime ette ja löime keskkohad, mille ümber koondusid pärast kõik põllumeesteseltsid meie põllumajandusekultuuri huvide kaitsmiseks ning nõuete rahuldamiseks. Hiljem läks meil korda põllumeeste keskseltsile valitsuse sanktsiooni saada. Keskseltsid niihästi Põhja- kui ka Lõuna-Eestis töötasid suure eduga.

Võib öelda, et see meie omaabi on küll vähem ainelist jõudu kokku kandnud, kuid ta on rohkesti algatust toonud, ta on palju õpetust laiali kandnud oma instruktorite, oma esindajate, oma büroo kaudu, — rohkem, kui seda arvatakse!

See kõik sündis vabatahtliku organisatsiooni teel ja kulul. Kui meie nüüd kuuleme, et see korraldus midagi väärt ei pea olema, vaid et selle asemele peab tulema mingisugune Preisi või Prantsuse sunduslik koda, siis on küsimus, kas see meie

põllumeestele ainuõige ja otstarbekohane on?! (M. Laarmann, põl: Peame mees pidama üht asjaolu, et praegusel ajal nende keskkohalt võeti hing. — J. Soots, põl: Kui Vene ajal seltskond ehitas suure Estoonia maja üles, kas praegu seltskond ilma riigi abita suudaks niisugust maja ehitada? — L. Johnson, stp: Suudab küll, kui tahab.)

Kui ma kõigile neile küsimistele vastaksin, siis lähaksin kaugele, aga mina ütlen lühidalt. Vaadake, kui mõned asutused ja organisatsioonid ellu kutsutakse, mis võtavad seltskonnalt tema elujõu ja algatuse; kui teie kõik teete kroonu asjaks, — siis on sellest tõsiselt kahju! (Paremalt poolt: See on õige!) Seepärast ei maksa öelda, et kui ei saa endist viisi vabatahtlikud organisatsioonid kõike ära teha, siis peab tulema kroonu asutus. See on ekslik.

Vaatame, mille poolest tuleb vabatahtlike organisatsioone täiendada, või mille poolest tuleb sunduslikku alust süvendada ja kindlustada, et nad jälle põhjalikult saaksid teotseda. Siis ma arvan, et meie siin üksteisest paremini aru saame ja kõrvale jätame poliitilised kaalutlused. Ühed kardavad üht, teised soovivad teist. Võtame aga küsimuse käsile rahvamajanduse produktiivteedi tõstmise seisukohalt, siis leiame ühise keele palju paremini kui muidu. (M. Laarmann, põl: Ei lase, seal tuleb ka politika vahele!)

Vaadake, kui meil seisukord on nii tõsine nagu praegu; kui aru saadakse, et põime praegu kroonilist rahvamajanduse kriisi, — siis peab ometi iga rühm ja erakond aru saama, et meie põllumajanduse tervise arvel ei tohi rühmapolitikat teha! (M. Laarmann, põl: Tehakse.) Tehke politikat kus tahate, aga on kaks ala, kus rühma politika peab kõrvale jääma: majanduslik ühistegevus ja ökonomilise organisatsiooni kujundamine! (M. Laarmann, põl: Ta püüab isegi kirikusse kõige kangemal kombel.) Kui meil kõik kaalul, nagu austatud vanem kaastegelastest eile ütles, ega ma hirmu pärast ei lähe araks ega kardada, — aga kui seisukord tõesti äärmiselt raske, mis võib inimesi riigitüdimusse viia, — kas siis tõesti meie rühmad ja erakonnad aru pähe ei saa võtta?! Kas siis, kui kõik kaalul, veel tahetakse mängida oma rühmapoliitiliste huvide nimel?!

Ei kõnele mina siin mingisuguse rühmapoliitilise kaalutlusega, vaid tõsisel veendumusel, et meil siin midagi tuleb teha. Kõnelen selles usus, et põllumajandusliku kutseesinduse kujundamisel peame ühise keele leidma ja leiame seda, kui tõesti arvesse võtame meie põllumajanduse elulisi huve, põllumajandusliku orga-

nisatsiooni, põllumajanduse tehnika süvendamise ja kogu meie põllutöö intensifikatsiooni põhijoone! Siis selgub kõigile, et meie lähemaid minevikukogemusi arvesse võttes võime kujundada põllumajanduse kutseesinduse vabatahtliku organisatsiooni alusel. (M. L a a r m a n, põl: Mispärast seal teisel alusel, kui üks vorm olemas, mispärast käime siis mitme põhi-mõtte järgi?)

Kui ajutine põllumajanduslik nõuandebüroo ellu kutsuti suuremate vastastikku seisvate rühmade kokkuleppe alusel, siis ei pidanud see mingisugust täielikku või lõplikku korraldust tähendama, vaid see ajutine organisatsioon kutsuti ellu selleks, et põllumajanduse kutseesinduse kujundamise lõppküsimums otsustada kaine kaalumine, põhjaliku uurimise ja vastastikuse kokkuleppe teel. Kui see veel sündinud ei ole, siis ei tähenda sugugi seda, nagu ei peaks küsimuse lahendamise püüd edasi kestma.

Nõuandebüroo praegusel kujul on provisorium, ajutine hädaabinõu. Ei ole aga kuulda olnud, et ta mõnd hädaohtu oleks enesega kaasa toonud, (M. L a a r m a n, põl: Aga kasu ka midagi!) vaid olen kuulnud, ilma et ma seega lähemalt oleksin seotud, et agronoomid ja agronoomiline personaal tarvitab seda korraldust seepärast, et tegelased agronoomilise nõuande alal saavad anduda oma ülesannetele, ilma et neil mingisugust kõrvalist mõjutust tunda oleks. (M. M a r t i n s o n, põl: Anname need summad loodavale põllutöökojale, siis ei olegi põllumeest tarvis maksustada.)

Kui põllumajanduse intensifikatsiooni seisukohalt seda küsimust käsitleme, siis saame edasi. Me peame aga ka teistes põllumajanduse nõuete rahuldamise küsimustes võimalikult objektiivse seisukoha võtma. Põllumajanduse finantseerimise alal on riik, nagu avaldatud aruanded näitavad, esimestel asunduseaastatel, kus riigil oma korraldamisega väga palju tegemist ja kulusid oli, kulutanud suuri summasid. Kui kõik kulutused kokku võtta, siis saame 37,5 miljonit krooni, mis on mitmesuguste fondide ja laenude kujul antud, niipalju kui ma mäletan, maha arvatud lühiajalised laenud. See on suur summa, mis isegi normaalsetes oludes silma paistab. Kui veel tunnistame, et inimesed peavad meil makse oma piskust kokku panema, siis tunduvad need kulused eriliselt teravad.

Meie ei kahetse, et oleme need kulused enesele võtnud, aga teiselt poolt peab selge olema, et riik ei või igavesti jääda üldiseks laenukassaks ei põllumajanduse, kaubanduse-tööstuse ega kalanduse finantseerimisel. Peame vaatama, et riigi poolt antud toetuslaenud oleksid

õieti korraldatud ja nende abil majanduslikult teotsedes ka tagasimaksmisele mõeldaks. Kui siin kuulsime, et ühispiimatalitustel ei ole võimalik olnud 96.000 krooni tasuda suure läbikäigu juures, siis on muidugi selge, et hõlpsam on maksmata jätta. Kui aga need laenud üle viiakse erapankadesse ja maksetakse seal 3 korda rohkem protsente... (K. B a a r s, tõe: Niipalju ei ole, 1½%, mitte rohkem.) Kui meie arvame, et riigilaenude intress viiakse 3 kuni 4% peale alla, siis läheb see erapankade talitus igatahes 3 korda kallimaks. Siis peab meil ometi vaevaks võetama oma majapidamist nii ratsionaliseerida, et amortisatsiooni-makse katta võime.

Teiselt poolt on selge, et need mitmed fondid ja laenude erisummad, mille arv 9-le või 10-le ulatub, ei või edasi püsida oma kirevuses. Seal on juba asjaajamine kulukas asi, nende laenukohustuste täitmine takistatud. See on lihtsalt pillamine, kui meie siin ei ratsionaliseeri. Seepärast peavad need väiksed fondid ja erisummad kaduma. Siin peaks pikalaenu pank kui riigipank võtma kõigi nende laenude konsolideerimise ja asjaõendamise enesele. Siis läheb põllumeestele protsent ja komisjon vähemaks, riik ei kaota palju.

Peale selle on aga meie põllumeestel hulk erilaene. Kahtlemata peab riiklikke laene nii konsolideeritama, et nad pikemaks ajaks ära jaotatakse. Need tulevad kahtlemata viia hüpoteekarlaenude alusele. Ei ole loomulik, kui käemeestega veksililaenude kujul neid laene aastast-aastasse edasi venitatakse. See tähendab lisakulusid ja vaeva, mis asjatu.

Teiselt poolt oleks aga tähtis, kui meie need riiklikud laenud hüpoteekarlaenu alusele viiksime selle poolest, et siis meie võiksime ka oma põllumajanduse võlakoorimat reguleerima hakata.

Teie teate, kuidas enne sõda Kesk-Euroopas, Austrias, osalt Preisimaal, Württembergis tuliseks küsimuseks oli põllumajanduse võlakoorma piiramine ja vähendamine. Põllumajandus oli sedavõrt koormatud võlgadega, et oma kapitali vähenemise pärast ei jõutud enam edukalt teotseda. Kui meie siin laseme nüüd põllumajanduse võlakoorma otsata kasvada, ilma et see korraldatud oleks, siis jõuame niikaugele, nagu ühes teises väikeriigis seisukord on, kus põllumehed lootsid enesete pääsmist sellest, et rahvuslik valuuta alla viidaks, devalveeritaks! Ainult sellel teel lootis seal põllumees pääsmist äärmisest võlakohustusest.

Meie ei tohi niikaugele minna. Siin peab ka maapank tegevusse astuma, et eralaene konsolideerida aidata. Seda ei või jätta anarhilisele arenemisele.

Maaparanduse laenu alal on kuulda eriti ülearuseid operatsioone. Seal ostab asundusekapital maapangalt väärtpabereid. Maapangal ei ole aga neid kuskile panna. Pärast aga hävitatakse need, registreeritakse, peetakse arveid j.n.e. Kõik see maksab raha ja aega, mida tasuvad kõik laenuvõtjad. Kahju saab ka riik. Mispärast peab seal niisugust etendust jätkama, kui neid väärtpabereid ei suudeta välisrahaturule viia ja seal realiseerida? Tehke asjaajamine lihtsamaks. Viige uuendused läbi; kui tarvis, — siis seaduseandlikul teel. Et meil maaparanduse laenufond peab olema, see tohiks kindel olla.

Kuidas asundusekapitali organisatsioon töötab, seda näeme alles edaspidi. Siin on aga vististi tarvis kujundada organisatsiooni ennast kui ka fikseerida neid ülesandeid, mida ta täidab.

Igatahes peaks aga meil püüdeks olema põllumajanduse finantseerimiseks väliskapitali juurde tõmmata, mida teha võidakse maapanga väärtpaberite välisrahaturule viimise ja realiseerimisega.

Kui meil need summad alles liiga väikesed on, siis tuleb riiklikke panke nende tegevuses koordineerida, nii et meil suuremal hulgal oleks hüpotekaarlaenude alusel kindlustatud väärtpabereid välja saata ja sel teel väliskapitali sisse tõmmata.

Meil on põllumajanduse tasuvuse küsimus täna kui ka varemgi päevil siin eriliselt arutamisel olnud. Meil käsitletakse seda küsimust põhjalikult selle poolest, missugune põllutöõharu peab siin eluvõimeline ja eluõiguslik olema, — kas karjapidamine või kõrsviljakasvatuse?

Vististi on siin need probleemid seadud liiga pilla-palla. Sest sagedasti on siin asjad üksteise vastu, kus nad kõrvuti käivad. (M. L a r m a n, põl: Just, just, seda olen ma alati öelnud.) Siin on aga selge, et nüüd kõrsviljakasvatuse ühekülge arendamise püüdega kaugele ei saa.

See on juba ajaloo läbi otsustatud küsimus. Meie oleme läbi teinud 90-datel aastatel, juba 80-datest aastatest alates, kõige teravama majandusliku kriisi, mida meie rahvas tunneb. Oma kõrsviljakasvatamisega jääme kimpu. Jäid kimpu ka suurmaapidajad, kellel olid suured kapitalid ja tehniline jõud kasutada. Meie ei saa seda ajaloolist õppetundi tähele panemata jätta, kui meie ei taha karistust enesele kaela võtta.

Seepärast on täiesti liialduseks, kui meil nüüd hakatakse ühekülgselt kõrsviljakasvatust õhutama, isegi harukordsete abinõude toetamisel. Normaalse kõrsviljakasvatuse vastu ei saa meie vaielda, kui loomulikke eeldusi selleks kasutame. Meil ei või olla ka selle vastu midagi, kui

meie ajutiste dumpingu pealetungide vastu endid kaitseme tollipoliitiliste abinõudega. Siin minnakse aga poleemikas, vähemalt ajakirjanduses, sagedasti otse hüsteeriliseks, nagu peaks tingimata kiire korras läbi viidama vilja kaitsetollid. Mõned nõuavad isegi viljamonopoli harukordsete abinõudega.

Meie kõrsviljakasvatuse on oma loomulikkude eelduste poolest ikkagi palju nõrgemini fundeeritud, kui see on teisel. Ma ei kõnele Argentiinast ega Ameerikast, vaid isegi Euroopa mail on eeldused mitmel pool palju paremad. Meie ei saa siin viljatollide abil hakata kultiveerima nende loomulikkude olude kiuste kõrsviljakasvatust, eriti mitte oma piimamajanduse arvel.

Viimasel aastal on Saksamaa ja Poola vilja väljaveopreemiad dumpinguvõistluse teel meile raskusi sünnitanud. Saksamaa vilja väljaveopreemiad on aga juba enne ilmasõda ammugi teotsenud, ilma et neil suuremat mõju oleks olnud. Sakslased kui vilja väljavedajad ei ole endid suutnud maksta panna ja ei suuda ka praegu seda operatsiooni kaua ülal pidada.

Mis meie näeme praegu? — Saksamaal on viljatollide läbi seisukord loodud, milles Saksa põllumees enam edasi ei saa areneda. Seisukord on nii teravaks läinud, et seal viimse abinõuna soovitatakse — viljamonopoli.

Viljamonopol ei ole teostatud Shveitsis viimasel ajal, nagu arvatakse. Ja kui kõneldakse viljamonopoli Norras, siis on seal olud sootud teised kui meil.

Kui Saksamaal viljatollid maksmapiidi kõrsviljakasvatamise toetamiseks, ja sinna juurde võeti ka võitollid, et võimaldamist omamaal edasi viia, siis lootsid nad sellega siseturgu võita. Praegu on aga Saksamaal seisukord nõnda arenenud, et endise 30 rmk. asemele tõsteti võitoll 50-nele ja arvati, et nüüd Saksa põllumehed saavad võid valmistama hakata, ilma et välisvõid tarvis on. Mis tuli aga välja? — Taani põllumees kasutab vabakaubanduse alusel odavat vilja loomatoiduks, produtseerib võid topeltsentner 30 rmk. odavamalt. Nüüd siis veab taanlane ka kõrgendatud tolli päevil võid Saksamaale ja võidab ikkagi veel 10 rmk. puhast. (V a h e l h ü ü e.) Riigimark, see on 90 senti.

Vaadake, Saksa põllumees ei saa kõigi oma vilja- ja võitollide kiuste Taani vabakaubandusliku põllumehega võistelda!

Kui meie enestele ette kujutame, et meie suudaksime viljatollidega seisukorra luua, kus meie põllumees saaks vabalt kõrsvilja kasvatada, siis peaks ette kujutama, et Eesti Vabariik kuulub nõndanimetatud ennastrahuldavate maade hulka.

(M. L a a r m a n, põl: Miks ei panda tööstusele, miks seal teisiti on?) Kõnelen tollidemüürist õige peatselt.

Kui meie nüüd tahaksime endile ette kujutada, et meie eraldame endid kõrgete tollimüüride abil ja produtseeriksime autonoomselt oma tööstuse ja põllumajanduse alal, nii nagu meie oma siseturu hindu reguleerime, siis eksime sellepolest põhjalikult, et meie ei saa ennast ilmajanduse mõjude alt vabastada. Meie oleme oma väikeses õlleklaasis liiga väikeseks ookeaniks, isegi meie väikesi laevukesi ei saa siin vabalt ümber pöörata. (M. M a r t i n s o n, põl: Võtame kõik maha, tööstuse-kaubanduse tollid ka, siis oleme rahul.)

Vaheaeg kl. 19.15 min. — kl. 19.35 min.

J. T õ n i s s o n (rhv, jätkab kõnet): Austatud Riigikogu liikmed! Kahjuks on aega juba rohkesti läinud, ja ma pean aja kokkuhoidmiseks siin küsimusi lühidamalt käsitlema.

Oma põllumajanduse produktiviteeti tõsta võime ikka ainult sel teel, et meie selle organisatsiooni põhjalikuks teeme, mitte ainult üksikute majanduseharude eelistamisele ei asu, ilma et selleks loomulikke eeldusi arvesse võtame.

Meie peame praegustes oludes igatahes läbi viima põhjaliku ratsionalisatsiooni. Mida raskem meil töötada kapitali puudusel raskete looduslike tingimuste all, seda hoogsamad peame olema. Ühtki üleaurust jõukulutust ei tohi olla.

See näib esialgu küll viivat ainuüksi masinajõu tarvitamisele ja sellega meie põllumajanduse alal teotsevate inimeste arvu vähendamisele, kuid tõeliselt ei tarvitse see sugugi nii olla. Meil on veel võimalik väga palju inimestööjõudu kasutada, kui meie oma põllumajanduse organisatsiooni tarvilikult välja arendame. Põllumajanduse intensifikatsiooni juures ei ole ainult rohke kapitali investeerimine tähtis, vaid meil on just uute alade avamine ja seniste alade põhjalik ärakasutamine äärmise tähtsusega. Meil on piimamajanduse edukus harukordsetes asjaoludes võimalik olnud just seetõttu, et meie oleme ilmaturu konjunktuuri juures kallimaid tooteid valmistanud endise kõrsviljakasvatamise asemel, nõnda et meie oma odavate produktsiooni tegurite kasutamisel oleme saanud oma produktsiooni kulusid katta.

Nüüd on seepärast just kriis põllumajanduses, et produktsiooni kulud tõusevad iseäranis kalli kapitali tõttu. Meil ei ole võimalik enam kõrget hinda oma toodete eest saada. Seepärast peame katsuma oma toodetes odavamaid produktsiooni faktoreid käsitamisele võtta. See ei ole kerge,

aga näiteks heinamaakultuuri suhtes on meil veel palju teha. Loodusetingimused on meil siin kaunis soodsad. Ometi ei ole meie oma heinamaade kultiveerimist ära kasutanud. 26—28% pindalast on meil vanasse looduslikku seisukorda jäänud. See ei saa oma kasutoovat mõju avaldada, mis muidu kindel oleks.

Kui tahame siin nüüd korraga kallist kapitali appi võtta, siis läheks see kulukaks. Järk-järguliselt, iseäranis oma agronoomilise nõuande personaali abi kasutades võidakse aga viimaste abinõudega palju teha, kui odavat tööjõudu hakkaksime kasutama. Kui vaba aega vaheajagadel, kus põllutöö hooaeg enam nii kiire ei ole, siin ära kasutada, siis leiab suur hulk meie töötä inimestest põllutöödel kasulikku tööd.

Meil on võimalik põllumajanduse intensifikatsiooni poolest veel palju ära teha. Kui siin kõneldakse, et ühe perekonna jaoks tahetakse 1 ha maad ära kasutada, siis on see võimalik. Huvitav on vaadelda, kuidas näitustel väikemaapidajad esinevad ning näitavad, kuidas nemad kaunis suure perekonnaga oma perekonna tööjõudu ära kasutades võivad väiksel maalapil paremini elada, kui teised suurel. Tartu näitusel võidi ülemineval aastal isegi ettetoodud tabelaarsetel andmetel näidata, mis üks väikekohapidaja suudab ära teha. Noormees tõi oma perekonnajõudu majapidamises kasutades maast niipalju välja, et perekond võis ära elada.

Neid näiteid on meil rohkesti. Vist oleks väga tänuväärt ülesanne just meie agronoomilise nõuande personaali järjekindlalt aidata kujundada kultuurilisi väikemaapidamisi. Ühenduses väikemaapidamise arenemisega on omalajal seatud üles hüüdsõna, et kultuuriline väikemaapidamine on tasuvam kui suurmaapidamine. See epiteet on kultuurilise poolest jäänud aga suurelt osalt tähelepanemata. Kõneldakse edasi, nagu oleks väikemaapidamine iseenesest suurmaapidamisest kasulikum. See eksiarvamine viib niikaugele, et katsutakse iga hinna eest suurmaapidamisi likvideerida, isegi siis, kui suurmaapidamiseks ainult neid peetakse, mis üle 100 ha suured, nagu seda Kesk-Euroopa mõistete järgi hinnatakse. Kui aga meie oma väikemaapidamisi ei saa kultuuriliseks teha, jäävad nad kiratsema. Siin on majandusekultuuri tõstmiseks hädavajalik kõiki võimalusi ära kasutada.

Meie üldise majandusepoliitika peaprobleemiks oleme meie viimasel ajal just tollipoliitika teinud. Mitte ainult viljatollide, vaid ka tööstusetollide küsimus on põhiprobleemiks kujunenud, mille ümber rühmade poliitiline võitlus keeb. Ometi on siin selge, et meie väike vabariik ei saa teiste eeskuju järgi talitada.

Kui meie viljatollide õiendamiseks tuuakse ette niisuguseid maid, kus rahvamajandus suurelt osalt eneserahuldamise alusel võib töötada, siis peame meie ütleva, et meil võimata on enesele ette kujutada meie siseturu ja meie rahvamajanduse rippumatust ilmamajanduse mõjutamisest.

Kui meie oma majandusepolitiika sihtjooned ja tähised tahame ära määrata, siis peab meil kõigepealt üleilmlik arenevine silme ees seisma. Siin on ju küll väga palju veel vastasvoole, väga palju võitlust üksikute tendentside vahel. Kuid selge on, et uudses ilmakorras modernsete läbikäimisvahenditega on otsustatud ilmamajanduslik arenemine. Kui meil kõik läbikäimisvahendid on kauged maad üksteisega ühendanud; kui distants enam ei mängi mingit osa; kui rahvad on üksteisele ligindatud, kes endistes oludes ei võinud ega saanud üksteist tundagi, — siis ei ole mõeldav, et rahvad ja riigid ilmamajanduse mõjust olenemata saaksid elada. Kõige vähem aga väikesed maad, kes iseendid ei suuda rahuldada oma toodetega.

Praegusel ajal on pärastõja-aastate tollipolitiilise joovastuse tagajärjel probleemid üksikutele maadel väga keeruliseks läinud. Isegi suured vabakaubanduse maad on sunnitud ehk teataval määral kaitsma säärase liialduste vastu.

Ajuti võib ka meil tarvidus tõusta ennast allapakkuva dumpingu pealetungi vastu kaitsta kaitsetollide teel, isegi viljakasvatuse ja põllumajanduse alal. Kuid ikka peab enesele selgeks tegema, et see kõik on möödaminev ja ajutine. Baseerida oma rahvamajandust kaugemaks ajaks säärasele tollimüüri alusele, nagu seda praegu eriti Euroopas kultiveeritakse, on mõtlematu.

Ilmamajanduslik paratamatus — see peab meile õige perspektiivi majandusepolitiilisel ülesehitamisel kätte näitama. Ja sellelt seisukohalt peame meie siis ka sellele mõtlema, et kui meie nüüd oma põllumajanduse alal hakkame üksikuid harusid välja kujundama kaitsetollide teel, siis võime meie varsti sattuda rataste vahele ilmamajanduse mõjude keerdkäigus.

On selge, et põllumajanduse alal ei saa ennast üksiku majanduseharu otsa riputada. Taanlased on oma piimamajandamise intensiivimise ja äärmisele kõrgusele tõusnud. Nad võistlevad oma toodete headuse poolest ilmaturul kõikidega. Samuti teame meie aga, et Taani põllumajanduse ringkonnas tõsiselt kaaluti juba enne ilmasõja algust ja arutatakse nüüdki neid probleeme põhjalikult, kas ei tuleks mõelda teiste põllumajanduseharude kultiveerimisele, mis sel korral, kui pii-

mamajanduse toodete hinnad alatise võistluse tõusu tõttu langevad, võiks Taani põllumajandusele teatava prioriteedi anda. Sellelt seisukohalt välja minnes on seal seemnekasvatamise arenemisel jõutud kaugemale, kui isegi eriliste kultuurtaimede kasvatamisel Hollandis. Kõrge kvaliteedi abil lööb Taani seemnekasvatuse edaspidi iga võistluse. Kui edaspidi ilmaturul võiväljaveole kunstlikult takistused tekivad, siis on Taani põllumees esimene, kes oma muude kvalifitseeritud toodetega teistest ette jõuab. Te näete aga siiski, et Taani põllumajandus ometi ei loobu oma põllumajanduse peaharust — piimamajandusest.

Teiselt poolt oskab Taani põllumajandus vabakaubanduse printsiibi alusel tagasi lüüa kõik võistlused. Ta ei hakka kunstlikult viljakasvatamist arendama, vaid võtab vilja nii odavalt kui saab, töötab selle ümber väärtuslikumaks tooteks ja võidab ikkagi! (A. Tupits, põl: Suurem kapital ja kui vana kultuur!)

Ega meie muidugi ei saa teistele järele teha täpselt, aga kui võtame printsiibi, siis võime vaadata, kas meie seda meie oludele ei suuda kohandada. Alles siis, kui selgub, et see võimalik, peame ütleva, et ärge seda printsiipi eitagem!

Sellelt seisukohalt peame heatahtlikult ka oma tööstuse kultiveerimisele suhtuma. Isegi praegusel ajal oleks aga vähe soodne arendada meil iseseisvat tööstust kaitsetollide toetusel ja varjul pika peale.

Kaitsetollid on meil mõeldavad ikkagi ainult niikaua, kuni tööstus saab endale jalad alla, kui suudab enese niikaugemale arendada, et asutamise ajajärgust üle on. Et aga tööstust peale selle, kui ta niioelda meheikka jõudnud, veel püsti hoitakse tollipolitiika karkude abil, see on meil lootusetu. Sest meie rahvas ei suuda endale seda luksust lubada, et ta kunstlikudest toodetest, mida ise valmistab, rohkem maksab, kui ilmaturul tooted saada oleksid. (V a h e l h ü ü e.) Imbetsilsus, see on päris lapseks jäämine surmani, on ju mõeldav, aga niisugune imbetsill-olevus ei ole teo-, liati veel eluvõimeline.

Sellelt seisukohalt peame silmad lahti hoidma, kui tahame tõesti oma majandusepolitiika tähiseid fikseerida, nii et need üldöö ei pea nihkuma kohalt ja teel mitte siira-viira käima, vaid sirgejooneliselt. Peame hindama majanduse arenemise käiku ja paratamatust arvesse võttes arvestama seda, mis meil võimalik kaugema arenemise suunas. (M. L a a r m a n, põl: Kui tikutööstus meheikka jõudis, läks see Rootsi. — M. M a r t i n s o n, põl: Tekstiiltööstus võiks meheikka juba jõudnud olla, aga kaitstakse ikka tolliga.) Mul ei ole mõttes siin üksikute ettevõtete juures

pikemalt peatuda. Nagu tähendasin, on aega vähe. Ja see oleks ka asjata. Ega meie siin ei saa otsustada üksikuid tollipoliitilisi samme, vaid tahame ainult selgitada üldist suunda, et siis sel kujul edasi minna edaspidi üksikute küsimuste käsitlemisel. See ülesanne on eelarve-vaidlustel.

Meil on selge, et peame katsuma arendada oma põllumajanduse ala seda mööda, missugused tõelikud arenemisjõud ja eksistents-võimalused seks olemas.

Kui sellelt seisukohalt oma väliskaubanduse alal käsitleme kaubalepinguid, siis ei hinda meie kaubalepinguid kui jäädavaid aluseid oma rahvamajanduse arenemisel. Meie rehkendame nüüdse tollipoliitika paratamatustega, peame aga silmas, mis juba lähemal ajal oodata on.

Sellelt seisukohalt on tähtis, et oma kitsast siseturgu katsume võimalikult laiendada kaubalepingute teel. Eesti-Läti tolliuniooni mõtte käsitlemine on seejuures tarvilikum ja tähtsam, kui see näib olema paljude meelest.

Muidugi ei saa siin ühekülgsest midagi ära teha, aga vist oleks asi väärt, kõiki oma jõude mobiliseerida, et kuidagi edasi jõuda. Sest meil on siin liitlaseks häda, mis ka meie naabrit surwab.

Nüüd on eriti teravaks vahekord läinud Soomega. Põllumajanduslikud ringkonnad Soomes on endid maksma pannud meie põllumajanduse nõuete vastu. Siin ei aita ükski ideoloogia, kui huvid vastamisi lähevad.

Teiselt poolt on aga näha, et meie kaubalepingu reviderimisel on väga suurte arusaamatustega tegemist selle lepingu hindamisel. On kõneldud, et oleme kaubalepingu revideerimisega hiljaks jäänud. On avalikult rõhutatud, kui oleksime seda paar aastat varem algatanud, oleks asi palju lihtsam olnud.

Kuidas aga kujutatakse enesele seda asja? Meie ei ole lepingu revideerimist tarvilikuks pidanud seepärast, et see leping meile kahjulik ei ole. Soome põllumajanduslikud ringkonnad arvavad, et leping on neile ebasoodne, ja nemad tulid lepingu revideerimise nõudmisega. Kuidas saame enestele ette kujutada, et meie pidime minema soomlaste juurde ja ütleva: Eesti-Soome kaubaleping näib teile kahjulik olema; meie nõuame selle reviderimist, et teie kahju kõrvaldada!? Ei saa nõuda, et meie Välisministeerium peaks teiste juurde minema ja neile soodustusi pakkuma oma arvel! Säärast altruistlikku meeoleu ei või nõuda. Kui aga lugu nii oli, et meie ei olnud huvitatud lepingu reviderimisest, siis oleksime vaimud liiga vara välja kutsunud ja vast ei oleks meie põli siis sugugi parem olnud, kui praegusel reviderimisel.

Kui meie aga tahaksime nüüd ka Vene-Eesti kaubalepingu suhtes öelda, et meil üksikute delegatsioonide Venemaale saatmise ärajäämisega on kõik võimalused käest antud, mis sealt loota võib, siis tundub ka see liialdusena. Ega meil sealt suurt saada ei ole, kui teised midagi saanud ei ole. Illusioone ei maksa enesele teha. Kui sealt tõesti mingit tellimist või suuremat ülesannet loota võib, siis peaks see kasulik olema ka teisele poolele. Ja kui see tulus seal on, siis leitakse võimalust vististi tellimist edasi anda.

Meie majandusepoliitiline suund peaks sihitud olema sellele, et meie siseturgu tuleb laiendada — mitte ainult kaubalepingute sõlmimise ja heanaaberlikkude vahekordade ärakasutamise teel, vaid eriti peaksime meie oma tollipiirkonna laiendamise tähtsust hinnates siiski teid ja võimalusi otsima, kuidas iseäranis oma ligemate naabritega selle poolest edasi saada.

Niihästi põllumajanduse kui ka tööstuse alal on meil kapitali kui loova teguri puuduse kõrvaldamiseks tarvis kõik teha, mis võimalik.

Välislaenude küsimust on vähem puudutatud; ma ei taha seda enam ligemalt käsitlema hakata. Väliskapitali maale tõmbamine on aga ka teistel teedel võimalik. Omalajal näidati ajakirjanduses kui ka Riigikogus, kui kahjulik see oli, et ette vaatamata ja teatava sihiklikkusega omalajal lanseeriti „moratooriumi“ mõte, mis väliskapitali eemale hirmutas majanduslikult ja tööstuslikult alalt. Meie peame aga juhust kasutama, et väliskapitali siiski siia tõmmata.

Nüüd on Narva kose kontsessiooni andmine päevakorral. Kui see teostatakse, siis oleks suuremat kapitalivoolu siia oodata, nõnda et siin jätkuks tööd paljudele inimestele. Iseäranis oleks loota suuremaid töid ka meie majanduseettevõtetele. Nagu meie teame, ripub aga asi mõne väikse konksu otsas. Narva vabrikud on huvitatud sellest, et Narva koske ei ekspluateerita suurema veejõujaama asutamise teel, ja nad teevad kõik, et omalt poolt mitte asja soodustada. See on ju inimlikult arusaadav. Niisama arusaadav nagu see, et Vene ajal Polovzevi perekond, kellel Peeterburis oli suur ühendus, paralüseeris Narva kose kasutamise kavatsuse oma huviringkondade mõjude abil. Asja ei tohi aga säärase mõjude otsa rippuma jätta. Seepärast ei või lubada kitsaid huviringkondi vastu töötada tõsis-tele kontsessioonäridele, nagu seda on International Hydro-electric Development Syndicate Ltd. insener Dickinson'iga eesotsas. Nagu kuulda, on ka teisi rahailma firmasid selle firmaga koos töötamas. Seepärast ei ole mõeldav, et niisugused tõsised kontsessiooni soovijad peaksid

kõrvale jäetama, seepärast et ei saada lahendada küsimust, missugusel määral ja missuguse hinnaga kasutavad Narva vabrikud veejõudu. Seni on valitsuse poolt kontsessiooni eesõigus antud kontsessioonäärile tingimusel, et see ise kokku lepiks Narva vabrikutega.

Teie tahate kokku leppida sellega, kes ise huvitatud sellest, et kontsessioonist asja ei saaks?! 0,5 sendi eest nõutakse 1 kilovatt-tund. Teised aga rehkendavad, et 3 senti oleks juba paras hind, aga saadakse vististi paari sendiga ka hakkama.

Kui see tingimus kestma jääb, siis läheb jällegi see kontsessioon nurja. Mispärast ei peaks võimalik olema, et valitsus kas või kohtuliku ekspertiisi teel teeb kindlaks, kuipalju Narva vabrikud kasutavad praegu veejõudu, ja kui kalliks läheb neile endile turbiini üks hobusejõud.

Kui see teadusliku ekspertiisi teel kindlaks tehakse, siis on alus olemas, mille põhjal võib kontsessioonääriga kokku leppida. Mispärast ei saa valitsus siin vastutust enesele võtta? Siin on meie rahvamajanduslik huvi, peale väliskapitali sissevoolamise, eriti suur odava tööjõu saavutamise poolest.

Meie tööstus ei saa jalgu alla niikaua, kui tal puudub odav tööjõud. See on aksioom, mida oleme juba kümme aastat selgitanud. (A. Tupits, põl: Narvas on see kõik olemas, odav tööjõud...) See ei ole nii, et kui odav tööjõud on, siis tööstus peab seega juba olema tööjõuline. Seal on vahest teised puudused olemas. Kui aga odav tööjõud olemas, siis võib organiseerida elujõulist ja võistlusevõimelist tööstust.

Sellelt seisukohalt peaks see küsimus kindlasti lahendatama, et meie ükskord oma suure loodusejõu allika kasutamisele võiksimise asuda oma tööstuse ja põllumajanduse varustamiseks odava tööjõuga.

Kui meie oma põllumajanduse ja tööstuse finantseerimise juures veel sellest seisukohast loobume, et meie eelarve korras riigikassast peame ikka finantseerimise summasid muretsema, siis läheks vististi majanduse süvendamine meil seda selgemaks ja aitaks ka niisuguseid suuri probleeme lahendada, nagu väliskapitali sissetoomise küsimus.

Kui meie nüüd oma rahvamajanduse intensiveerimise teel edasi läheme, siis ainult on meil loota meie rahvusliku sissetuleku tõstmist, mille ülejääkidega ja kasuga meie suudame katta oma riigimajanduse nõudeid, ilma et loobuksime sellejuures produktiivsetest kuludest.

Seejuures on meil aga oma rahvusliku sissetuleku tõstmiseks tarvis, et meie kõigepealt tõsiselt hakkame kaitsma ja edendama oma rahva elu ja tööjõudu. Karskuse mõte on meil diskrediteeritud.

Meil hoolitakse sellest nii vähe, et ei ole kerge sellest kõnelda. Kohutav on aga see rüüstamine ja hävitamine, mis alkoholism meie rahva tööjõu ja elu kallal korda saadab. Meil elatab end riik, nagu ka linnad ja alevid, alkoholi sissetulekust. Ei katsuta vabaneda „joobnud eelarve“ hädaohust. Sest kerge on sealt summasid ammutada. Mis on aga selle tagajärg?

Üht asja pean ma eelarve suhtes siin veel meelde tuletama, meil on aasta-aastalt summasid alkoholismi vastu võitlemiseks vähendatud ja kärbitud. Enne saadi alkoholimüügi tshekimaksust üle 4½ miljoni; siis võeti see ära. Selle asemele anti paar miljonit marka. Nüüd viimaseil aastail on aga jäetud ainult üks miljon marka karskuseliidule, naisliidule ja noorsoo karskuseliidule kokku! Sellegi üle kaheldakse, kas seda anda või mitte.

Meie oleme pilganud Vene valitsuse tegevust meie maal. Vene viinamonopoliiga ammutati kurnatud rahvalt väga suurel määral rahasissetulekut. Ometi oldi sunnitud Vene valitsuse poolt kulu-tama võitluseks alkoholismi vastu mitmekordselt rohkem kui meil. Meie maal tuli umbes 40.000 kuldrubla karskusekuratoomi arvele. Meil aga antakse kõigest 10.000 krooni, ja imestatakse, et karskuseasi ei edene! Meil on karskuseliidu eelarve 2½ miljonit, s. t. 1½ miljonit võtab karskuseliit ise kokku ja riigilt saab ainult 1 miljoni. Kuid ikka kõneldakse, nagu töötaks karskuseliit ainuüksi riigi rahaga.

Nüüd on karskuseliidul kavatsus tekinud joomahaigete parandusemaja asutada. Aastate kaupa on otsitud, kus võiks niisuguse asutuse käima panna. 1928. aastal otsustas valitsus Konju mõisa selleks määrata. Järgmises valitsuses aga kardeti, et liit hakkab rahasummasid riigilt nõudma, ning nüüd on need kavatsused kõik kõrvale jäänud.

Praegusel ajal on Elistvere mõis Tartumaal. Seal on mõisasüda saada, ühes härrastemajaga 27 toaga ja kõrvalhoone 20 toaga. Seal on üldse palju kõrvalhooneid, mida võib hästi kasutada. Tartu linna arhitekt Matteus on hoonete väärtuse hinnanud 11-le miljonile. Maad on seal 182 Riia vakamaad, s. o. üle 60 tiinu. Seal on suur park, mis mitukümmend vakamaad suur, põld on hea. Ja nüüd on see omanik sunnitud nimetatud mõisasüdant likvideerima, sest ta on teise eest vastutades endale suuri kohustusi kaela toonud. Ta ütleb nüüd: emb-kumb, kas mõis maha müüa, või hooned maha lõhkuda, et siis kivid ära müüa! Suur park on kõige paremaid puid täis. Üks miljon on loota temal kindlasti, kui ta realiseerib need puud küttepuudena ja selle pargi maha võtab. Aed on 4—5 vakamaad suur.

Kui ta sedaviisi kõik realiseerib, võib ta kokku 3 miljonit saada. Ta on sunnitud mõisa ära andma.

Karskuseliit tahaks mõisa saada, mitte küll kohe selleks, et seal käima panna parandusemaja, vaid et päästa, mis seal veel päästa on, kuni kord võimalus avaneb parandusemaja sisse seada. Selle ostmiseks läheks vaja 3 miljonit, kinnistamiseks 200.000, hoonete parandamiseks — katus on vaja ümber tõsta ja muud väiksemad remondid teha — 500.000, kokku umbes 3.800.000. Selleks palus karskuseliit anda temale loteriiloo; ühes kristliku ja naiskarskuseliiduga tahavad loterii abil võtta niipalju raha kokku, et mõisa ära osta. Juba mitmel puhul on palutud valitsust, Riigivanemat, üksikuid ministreid, et see küsimus otsustataks, aga mitte ei saa edasi! Karskuseliit ja naiskarskuseliit ei saa kuidagi 10-le miljonile loteriiluba ainult seepärast, et mõned teised tahavad ka loteriiluba saada.

Minu arust on see niisugune seisukoht, millest aru ei jaksu saada. Küll saan aru, et kui tuldaks riigikassa juurde ja nõutaks midagi, siis öeldakse, et ei ole võimalik seda summat anda. Kui aga loterii abil niisugust kultuurilist objekti saadakse päästa, et edaspidi, kui võimalus avaneb, sinna parandusemaja sisse seada, kus alkoholihaigeid ravitsetakse, või sisse seada rahvaulikool või mingisugune muu kultuuriline asutus, — siis tuleb küll küsida, kuidas võidakse siin ikka nädalast nädalasse kõhelda!? Vaadake, mina sellest psühholoogiast küll aru ei saa! Väärtusi hävineda ja hävitada lasta praegustes oludes võimalik ei ole!

Viimaks on meil nüüd oma rahvusliku sissetuleku tõstmiseks ja rahva töövilkuse edendamiseks tarvis tõsiselt asuda töövõimaluste muretsemisele. See oleks meie majandusepolitiika tähtsam ülesanne. Sellest on siin niipalju kõneldud, et mina ei tahaks selle juures rohkem peatada. Kuid ma tähendaksin ometi, et siin liiga palju kõneldakse, ilma et tõsiselt kavatsetakse midagi teha. Ometi on töötahte õhutamise, töömeeleolu loomine, majandusepolitiika terve avaliku arvamise päevaülesanne.

Mis aga sünnib, kui midagi tahetakse teha?! Kui ma 2 aasta eest nende küsimuste arutamist katsusin algatada, kui kutsusin kokku valitsuse tegelased, valitsuseasutuste juhtivad mehed vastavate aladelt, omavalitsuste tegelased, seltskonnategelased, kus tõsiselt arutati teatavaid ülesandeid nii valitsuseasutustele, kui ka omavalitsustele, siis öeldi, see on „gosedarstvennoe sovestshanie“! Selle üle kirjutasid pilkavalt ajalehed. Siis öeldi, nagu poleks midagi ära teha kõnedega;

nagu peaks asjast kohe käsitsi kinni hakkama.

Kui aga ei suudeta teatavaid kavu kokku seada ega ideoloogilisi mõtteleid üles seada, siis ei saa mingisugust majandusepolitiikat ajada. 1928. a. olid ministriteeriumidel mitmesugused kavatsused selle arupidamise tagajärjel välja töötatud. Sellepolest oleks võidud veel edasi minna, aga siin pandi uue valitsuse poolt kõik kavatsused seisma. Meie ei saa aga rahvatöö viljakust tõsta kavatsusteta ja kaalumisteta. Ei saa ideelise eeltööta kaugele.

Meie majandusepolitiika selgete perspektiivide ja reaalsete töövõimaluste leidmine peab tõsise kaalumise aluseks saama nii valitsuses kui Riigikogus. See algatus peab üksmeelselt läbi viidama!

Meie majandusepolitiika ei tohi saada paralüeeritud rühmapoliitilises võitluses. Siin peab kokkulepe ja koostöö leiduma, kui tahame ära hoida neid ähvardavaid hädaohte, millest siin kõneldud! Väljapääsu silmapilgu raskustest, kui ka orgaanilistest raskustest, mida põeb meie rahvamajandus, tuleb otsida kogu rahva jõu tööle rakendamise teel, õige majandusepolitiika juhtimisel ja õhutamisel.

Et see võimalik oleks, selleks peaks siin midagi sündima. Kui meil tõesti öeldakse, et meid ootab majanduslik esimene detsember; et meie satume rahvamajanduslikult tõsisesse hädaohtu, — siis peaks sellest järeldus tehtama. Nagu esimesel detsembril, kus kõik riigisõbralikud rühmad koondusid seinast-seina koostööks, nii peaks öieti ka siin arusaamine maad võtma, et meil üldise rahvamajandusekriisi hädaohtu kõrvaldamiseks ja meie riigimajanduse tõstmiseks peaksid ühinema kõik jõud, kes seisukorra tõsidust tunnevad ja kes tahavad väljapääsu otsida mitte ainult enese kitsendamise ja kokkutõmbamise, vaid avaramate võimaluste loomise, suuremate perspektiivide ülesseadmise, rahvamajanduse tõstmise ja meie rahvusliku sissetuleku suurendamise abil!

A. Paulus (rhv): Väga austatud Riigikogu liikmed! Eelarve arutamise ja härra Majanduseministri kõne puhul on paljud Riigikogu liikmed sõna võtnud ja käsitlenud eelarvet üksikasjaliselt ja üldiselt juba mitmes kõnes. Mina ei oleks tahtnud sõna võtta, aga et siin puudutati mõnd küsimust, mis puutuvad sellesse alasse, mille kohta mina peaksin mõne sõna ütleva, seepärast teen mõned väikesed märkused. Härrad Päts ja Usai, kõneledes Petseri oludest, rääkisid muu seas sellest, et Petserimaal ja Naroovagustes maades Vene kodanikud peavad pühi vana kalendri järgi. Mina tahaksin mõne sõna öelda sellest, kuidas tekkis ja jäi sinna peatuma pühadepidamine vana kalendri järgi. Kui mindi uuele kalend-

rile 1918. aastal, siis läksid sellele kalendri üle Eesti kogudused, kuna Vene kogudused jäid peatuma vanale kalendri, ainult mõned üksikud kogudused hakkasid ühes Eesti kogudustega pühi pidama uue kalendri järgi. See seisukord kestis kuni 1920. aastani. Vene kogudused põhjendasid sellele, et meie kui väikekirik ei või ise üle minna uuele kalendri, vaid peab olema kiriklik korraldus patriarhilt. Seepärast pöörduti Vene patriarh Tihoni poole, kes andis oma nõusoleku üle minna uuele kalendri 1920. aasta maikuul, nagu see Soomeski sündis, kus lubati kõiki pühi uue kalendri järgi pühitseda. Pärast seda tehti Vene kogudusele korraldus üle minna uuele kalendri. Mõned läksid üle linnades, aga maakogudused Petseris ja Narvatagustes maades ei läinud.

Meie täiskogudel tehti otsus 1920. ja 1922. aastatel, et kõik kogudused peaksid üksmeelele üle minema uuele kalendri, anti käsikirjad selle kohta, aga ometi ei saadud sellega midagi kätte.

1923. aastal oli mul juhus viibida Hommikumaal, eriti Konstantinoopolis. Enne seda oli seal nõupidamine patriarhide esindajate poolt, kus tehti otsuseks 1. oktoobril 1923. aastal üle minna uuele kalendri.

Tagasi tulles Konstantinoopolist tehti korraldus kõigile kogudustele, üle minna uuele kalendri, kuna Hommikumaa kogudused ka üle lähevad 1. oktoobrist 1923. aastast. Kui see korraldus tehti ja kõigile kogudustele saadeti, hakkas tulema palvekirju Petserimaalt ja mujalt, kus paluti anda neile luba, pidada pühi vana kalendri järgi. Et asja seisukord tõsine, siis pöörati mitu korda riigivõimude poole, et kas ei võiks riigivõim kaasa aidata. Vastuseks anti, et see on kirikute ja koguduste ning usuühingute sisemine asi, ja riigivõim ei taha sekka astuda. Siis peab ütleva veel, et Petserimaal peetakse laadad vana kalendri järgi. Petserimaal on see harjumus, et seal on laadad ühendatud suuremate pühadega. Hommikul peetakse kirikuteenistust ja pärastlõunat on laad. Nii on see ka praegu. Nii jääme seisma selle küsimuse juurde endiselt, nimelt nii täiskogu, kui ka kirikuvalitsuse poolt on kindlaks tunnistatud pühade pidamine uue kalendri järgi, seal aga peetakse vana kalendri järgi. Peale selle on usuteadlaste, nagu professor Glubokovski arvamine, et uuele kalendri üleminek ei ole vastolus apostlik-õigeusu põhimõttega ja dogmadega. Isegi tuntud suurima alalhoidlasena endine Kiievi metropoliit Antooni Hrapovitski tunnistas ühes oma kirjas Valamo kloostrimunkadele, et uue kalendri järgi pühade pidamine ei ole patt ega ketserlikkus. Aga ometi on jäänud selles küsimuses oma seisukohale. Räägitakse: meie oleme elata-

nud inimesed, võibolla kui kasvavad noored, et nad siis üle lähevad ja asjast aru saavad. Isiklikult olen Petserimaal mitte üks, vaid mitu korda käinud ja võin tuua näite, kuidas seal reageeriti sellele, kui isiklikult sellest küsimusest juttu tegin. Tulin Konstantinoopolist, ja augustikuul 1923 Petseris pidasin teenistuse 28. augustil, kloostris nimepäeval, mil puhul toime pandi rongikäik. Et rahvast palju kokku kogunud oli, pidasin kõne Petseri kiriku trepil ja nimetasin, et Hommikumaa kirikud lähevad uuele kalendri üle, mille tõttu oleme ka meie õigustatud seda tegema. Nähtavasti see ei meeldinud, sest kui ma seda nimetasin, tõusis jutukömin. Suski peab ütleva, et Petserimaal on küllalt neid, kes pooldavad ueminekut uuele kalendri, aga suurem osa ei ole sellega päri. Mis puutub linna kogudustesse Tallinnas, Narvas ja Parnus, siis on need läinud üle uuele kalendri, aga ka Tallinnas ei puudu isikuid, kes selle küsimusega ei taha kuidagi nõus olla. Ma tooksin ühe näite, mis juntsus hiljuti surnud Vene koguduste ülempeiskopp Jevsev'iga. Tema pidas aastat koi tagasi teenistust Kaasaplatsil olevas kirikus, kus ta seletas ajalooliste põhjuste, samuti ka kanooniliste alusel, et üleminek uuele kalendri ja pühade pidamine selle järgi ei ole apostlik-õigeusu põhimõtte vastu. Kui ta järgmisel pühapäeval siin ligidal olevasse katedraali astus, tuli kirikuksel talle vastu keegi daam ja ütles: mina palun Teid, eminent, edaspidi niisuguseid mittevastuvõetavaid kõnesid mitte pidada. Siit näeme, kuidaviisi mitmed isikud suhtuvad sellesse küsimusse. Osalt on see seletatav ka seega, et vast ehk Vene rahva iseloom on säärane, et sagedasti vähemad küsimused teeb suuremaks, annab neile suurema tähenduse, kui neil on. Et see nii on, seda näeme omaaegsetest uuendustest, mis ette võttis 17. sajandil patriarh Nikon. Kui ta parandas vigu, mis olid sattunud raamatutesse ja kiriku kommetesse, siis tekkis vanausuliste kirik. Seal ei ole vahet meie usu ja vana usu vahel dogmades, vaid kommete käsitlemises. Nad ei saanud kuidagi leppida sellega, et ristitähete pidi tehtama kolm sõrme kokku pannes, mitte kaks, samuti sellega, et teatud kohtadel lugeda „halleluja“ kolm korda, mitte kaks korda. Säärased väikesed asjad, nagu teate, töid kaunis suure löhe kogudusse, ja praegu on ka Eestis vanausulisi, kes vana õpetust peavad ja meie kogudustest lahku lähevad. Meie koguduste täiskogu ja kirikuvalitsuse üldine arvamine on, et kõik peaksid üle minema uuele kalendri. Aga abinõusid leida ja sundida, seda meie ei saa. Meie oleme leppinud seega kui paratamatu pahega, valides kahest pahest väikesema.

Sest kui hakata sundima neid minema uuele kalendri üle, siis ei või vastutada tagajärgede eest.

Tahaksin teha väikesi märkusi eelarve kohta, millest räägitud põhjalikult ja asjatundlikult mitmelt poolt, ja võrrelda naaberriikide eelarvetega, missugused on viimasel ajal iseseisvaks saanud, nagu Eesti vabariiki. Meie näeme, et iga vabariigi eelarvesse on teatud summad võetud usuliste organisatsioonide toetuseks, olgu Soome vabariigis, samuti meie naaberriikide ja meie liitlase Läti vabariigis ja ka Poola ning Leedu vabariikides. Mina võiksin tuua andmeid ainult oma kiriku kohta, aga muidugi on igalpool võetud summad ka suuremate kirikute toetamiseks. Soome peab ülal kirikute keskasutust ja kutsekooli, — vaimulikku seminari — ja annab toetust peale selle kogudustele, kes ei suuda aineliselt hästi oma asju ajada. Lätis võetakse eelarvesse summad kõigi kirikute toetamiseks. Minu teada apostlik-õigeusu kirik saab 22.500 latti, see on meie raha järgi umbes 1 miljon 7—800.000 senti. Poola vabariigis on meie usu kirik palju suurem, ja seal on tema toetuseks suured summad võetud, nimelt 2.050.000 slotti, meie raha järgi umbes 85 miljonit senti. Ka Leedus antakse meie usu kirikule keskvalitsuse ja koguduste toetamiseks teatud summad. Niiviisi on sellel alal meie vabariik ja tema eelarve erinev teistest vabariikidest ja nende eelarvetest. Muidugi, meie teame kõik oma eelarve seisukorda ja ei või loota suurtele summadele. Minu arvates oleks kutsekoolide ehk vaimulikkude ettevalmistamise koolide toetuseks tingimata tarvis summasid anda. (Th. Tallmeister, töer: Ülikool saab.) Vaadake, ülikoolist ei saa kõik kogudused endile vaimulikke. On küllalt räägitud, et ülikoolis õppimine on kallid, ja vähematele kogudustele ei saaks sealt vaimulikke. (L. Käär, tp: Teie tahate kahekordseid pühi pidada.) Meie küll ei taha, aga teised tahavad. Kui nüüd teised kutsekoolid saavad riigilt toetust, siis oleks vajalik ka sellele kutsekoolile toetust anda, sest rahvas on huvitatud sellest, et vaimulikud oleksid vastavad oma kutsele ja ametile. Ma ei räägiks sellest, aga asi on niisugune, et koguduste hulgas on isikuid mitmest rühmast.

Siis ma tahaksin veel puudutada meie maakorraldust Maaseaduse ja selle täiendamise põhjal. Palju on räägitud sellest siin, aga ma tahtsin tähelepanu juhtida ühele asjale, milles meil paistab olema tehtud seaduseandluses vist väike viga. Kiriku ja koguduste maade tagasiandmise seadusse, nimelt maaseaduse täiendamise ja muutmise seadusse on võetud punkt ja paragrahv, mille järgi kogudused saavad tagasi endistest maadest ainult need maad, mis kiriku ja kirikuteenijate senistes elu-

kohtades. Meie usu kogudused tekkisid sel ajal, kui ei olnud saada maid kiriku lähedal, ja seepärast paljudel kogudustel on maad kirikust kaugel 5—10 ja rohkem kilomeetreid. Aga et seadusse võeti paragrahv, mille järgi kogudused saavad tagasi ainult lähedalolevad maad, siis umbes 30—35 meie usu kogudust on jäänud maadest täiesti ilma. Aga maata läbi saada on väga raske. Asi on niisugune, et teiste maade kohta niisugust tingimust ei ole üles seatud. Muu seas maaseaduse laiendamise seaduses, mis puutub Petserimaasse ja Narvatagustesse maadesse, seal ei ole seda paragrahvi sisse võetud, ja nõnda ei ole seal kogudustelt maad, mis kaugemal kui 3 kilomeetrit, ära võetud. Samuti maaseaduse muutmise seadusega nr. 2 antakse tagasi maad tööstuslikkudele ettevõtetele, ja ei ole seatud üles tingimust, et maa peab olema nende juures. Ta võib ka kaugemal olla. Nii on tagasi antud endistele mõisnikkudele landstelled, ja ei ole seatud üles tingimust, et tagasi saaja peaks elama selle maa peal, mis ta tagasi saanud. Sellest paistab, et ka kogudustele peaks tagasi antama maad, mis kirikuteenijate asukohtadest eemal asuvad. (J. Fuks, as: Baranin tegi ettepaneku, aga rahvaerakond hääletas vastu.) Jah, mina ei viibinud siin siin, seda ma ei tea. (Pahemalt poolt: Teie maad on taevas, mis teie siit maad otsite.) Seni, kui elame siin maa peal, kasutame ka maad, nii kui teisedki. Asi on niisugune, et meie ei taha saada teiste maid ja oleme valmis andma ära maad, mis meil rohkem on. Tahaksime aga saada kui teisedki osa maist, mis seaduse järgi teistele lubatud. (Vahel hüüe.) Sealt saame meie ja teie kõik omal ajal. Austatud Riigikogu liikmed, ma kordan veel kord, et ei oleks tahtnud aega kulutada, olen aga teinud mõningaid märkusi ala kohta, millega mul rohkem tegemist. Seepärast siis julgusin astuda üles ja avaldada oma arvamist. Nii siis mina omalt poolt arvan, et kuna Maaseadusega maade väljaandmise viis paistab ebaõiglane olema, siis tuleks viga parandada, ja mul on heameel kuulda, et Põllutöoministeriumis on väljatöötamisel seadus, mis võibolla osaliselt neid puudusi parandab ja seega meie koguduste esindajaid ja koguduste liikmeid rahuldab.

Nii siis lõpetades mõned märkused, mida ma omalt poolt ette kandsin, kordan veel kord, et ma astusin siin üles kui rahvasindaja, kellel tegemist kõigi rahvakih tidega ja erakondadega, ja ma ei räägi siin isiklikkudest seisukohtadest, vaid üldisest seisukohast ja sellest, mis oleks tarvis selleks, et ka meie kirikute ja koguduste olukord võiks paraneda.

J. Teetsov (põl): Lugupeetud rahvasaadikud! Käesoleva aasta eelarve

puhul leian tarviliku olema sõna võtta selleks, et rahvasaadikuile üht kui teist väärnähtust riigi elu alal teatavaks teha. Osalt need küsimused puudutavad üldiselt meie riikliku asjaajamise kavu, kuid suuremalt jaolt on need küsimused pühendatud meie Saaremaa seisukorra ja olude valgustamisele. Paljud rahvaesindajad ei ole Saaremaal käinud, ja neile on see maala tundmata. Saaremaa on meie riigi maakond ja sellega tähtis osa riigi maala, ning seepärast on tähtis ja tarvilik teada, missugused hädad ja puudused Saaremaad rõhuvad, et oleks Riigikogul ja ka Vabariigi Valitsusel võimalus eelarve arutuse juures tema elu edendamisele tähelepanu pöörata.

Kõigepealt loen tarvilikuks peatuda riiklikkude maaparandusetööde küsimuse juures. Seda tööd alustati Saaremaal juba palju häid aastaid tagasi. Esiolgu edenes see töö rahuloldavalt. Saaremaale tuldi vastu, Riigikogu arvestas tema soove, ja nii tehti seal riiklikke maaparandusetöid rohkesti, mis võimaldas uut kultuurilist, kõlblikkude maad juurde harida. Kuid viimaste aastate kestel on see töö ummikusse sattunud. Peapõhjus seisab selles, et Põllutööministeerium mingil põhjusel ei taha riiklikkude tööde juures tarvitada ühtlast mõõdupuud mannermaaga. Seal on tervelt $\frac{1}{4}$ võrra tööd odavamini hinnatud kui mannermaal, sundides sellega Saaremaa töölisi odavamalt töötama kui mujal. Samuti on maakihid puudulikult hinnatud, mille järelusel ka summad kraavide eelarves väikesed. Ettevõtjad ei ole niivõrt asjatundjad ja teadlikud, missugused maakihid võivad ette tulla, nagu kivi ja paas, ning seepärast tuleb tihti tööde läbiviimisel takistusi, mille tagajärjel nüüd juba 3 aastat mõned tööd seisavad. See teguviis sünnitab praegu maapidajate seas suurt nurinat. Põllutööministeeriumi poolt aga pressitakse peale, et ettevõtjad katsugu ise omalt poolt juurde maksta, et tööd saaksid tehtud. Kuid ettevõtjad ei ole jõudnud inimesed ja nad ei tee seda tööd ainult oma huvides, vaid neist kraavidest on huvitatud mitmed vallad, ja tuhanded majapidamised, keda toetamise mõttes raske ühendada. Mitmed palved on ministeeriumi saadetud, kuid neile pole tähelepanu pööratud, ning tööd lastakse seista. Selle tagajärjel ei kannata üksi vana maapidajate ja asunikkude maad, vaid seal on ka rohkesti riigi metsi, mis seisavad nende kraavide pärast vee all kinni, sest neil ei ole teist võimalust vee äralaskmiseks, kui ainult nende projekteeritud kanalite kaudu, mis praegu kaevamata seisavad.

Nii seisab siis ka riigi mets vee all kinni, ja puud mädanevad. Siin peaks Põllutööministeerium tõsiselt selle küsimuse võtma. Meil ei ole enam kuigi palju suu-

remaid veeteid ehk kanaleid teha, ja need, mis pooleli, tuleksid kiiresti lõpetada.

Sellele peaks kohe järgnema lapimaade kruntimine, mis tihedasti seotud kraavide läbiviimisega, kuid kahjuks ei edene ka see töö, vaatamata, et juba 4 a. tagasi Maakorralduse seadus Riigikogu poolt vastu võeti. Maamõõtjatest on suur puudus.

On nõutud rohkem maamõõtjaid, aga ministeerium ütleb, et ei ole maamõõtjaid.

Ma ei tea, mis selle põhjuseks on, et ministeeriumil ei ole võimalust saada rohkem maamõõtjaid. See on suur riikliku tähtsusega küsimus, kui ligi pool maakonda talumajapidamisi on laiali pillatud lippides ja lappides. Nemat ei saa kultuuriliselt ega ka ajanõuete kohaselt põllumajapidamisi sisse seada ja karjamajapidamist edendada ega arendada, samuti põlluheina kasvatamist on võimata läbi viia. See kõik mõjub omakorda väga halvavalt maakonna majanduslikule elule ja tema arenemisele. Maamõõtjate arvu vähendab edaspidi võibolla veel see asjaolu, kui hakatakse kiiremas korras, umbes 3 või 4 aasta jooksul asundustalusid nende pidajate nimele krepoteerima, kusjuures tulevad veel enne igasugused ümbermõtmised asundustes, ning see võtab õige rohkesti maamõõtjate tööaega enese alla. Siis võib juhtuda, et maamõõtjate arv, kes seni töötasid eramaade juures lapitalude kruntimisel, veelgi väheneb. Nii viisi venib lapimaade kruntimise küsimus aasta-aastalt ikka kaugemale. Kuid maapidajad on tõsiselt hädas ja hingeni tüdinenud sellest ajast ja arust läinud lapimaade pidamisest. Elu edeneb ja nõuab järjest suuremaid väljaminekuid, kuid neil puuduvad igasugused võimalused parema korra rajamiseks ja loomiseks. Isegi noorem põlv ja noored taluperemehed, kes mujal ringi käinud ja näinud paremat, tahaksid midagi tegema hakata, aga see on neil lihtsalt võimata ja paljud löövad käega ja rändavad ära vöörale maale. See on aga väga kurb ja kahjulik nähtus, ja seda küsimust peaks tõsiselt võetama, sest ei ole teistes maakondades kuskil niipalju ülesharimata olekus maid majapidamistes, kui seda on Saaremaal lapimaapidajatel. Seda on alati toonitatud ja sellest alati räägitud, kuid meie Põllutööministeerium on seni väga kurt seda kuulmas.

Edasi tahaksin peatuda natuke kalaasjanduse juures. Eesti riik on mereriik. Merepiiri on temal lõpmata palju ja meres leidub väga rohkesti kala, aga kalaasjandus on seni arendamata, ja sellele ei taheta tõsiselt tähelepanu pöörata. Jõgedes ja järvedes on kalapüügi alal mõnesugused kavatsused püütud läbi viia, kuid merekalapüügi alal ja selle edendamiseks ei ole seni peaaegu midagi ära tehtud. Saaremaa kalamehed, kui parem saak, on tõesti hädas, sest ei ole kohta, kuhu

kala panna. Kala väljavedu on meil niivõrt väike, et see ei anna kalapüüdjatele kuigi suurt tasu. Samuti sünnib kalapüük äärmiselt primitiivsete abinõudega, ning seetõttu jäävad nii paljudki kalamehed oma mõrdadest ilma. Mis puutub kalaasjanduse korraldamisse, siis on teised maad, kellel meist palju vähem merd kasutada, selles suhtes hästi kaugemale jõudnud. Neil on paremad püügiriistad ja püügivõimalused, ja meie ei saa endid kuidagi nendega võrrelda. Oleks tarvis, et kalaleiu laevad muretsetaks, kes uurivad ja jälgivad, kus kalad liiguvad, et kalamehel ei tuleks tühjal ringi kobada. Teistes riikides on see tehtud, kus kalapüüki suurema sisetulekuallikana kasutatakse. Silgupüüdmine on meil samasugusel järjel. Silku on meie meredes küllalt selleks, et omamaa tarvidusi võiks rahuldada ja isegi välja võiks viia, aga meil veetakse kümnete miljonite eest Soomemaalt silku sisse. See on väga halb nähtus. Oma kalad jäetakse merde ja Soomemaalt veetakse silku sisse. Meil on kalameestele samuti kaitset tarvis kui teraviljakasvatajatele. Meie saarte rahvast on suur protsent kalamehed, kes ka kehvad inimesed, elavad puuduses ja raskustes, ja nende eest oleks tarvis tõsiselt hoolt kanda. Meil oli juhus, kus Mustjala kalamehed pakkusid 200 tunni soolakilusid Kaitseministeeriumile müüa. Kuid Kaitseministeerium arvas heaks väljast sissetoodud heeringaid osta, ja omamaa kilud jäid selle tagajärjel seisma ning läksid halvaks. Nüüd ei lähe enne keegi kalamees merele, kui kindel müügikoht teada ei ole, kuigi kilu meres oleks. Kui meie oma saadusi niiviisi ignoreerime, kalamehi eemale tõukame ja välismaa kala tarvitame, siis ma ütlen, et see täiesti lubamatu nähtus on. (M. Juhkam, töer vahelhüüe.) Teie lasksite ta prahiks minna, sest ega kilu ei või soojaga seisma jätta, silke võib seisma jätta, aga kilu peab talve kestel ära tarvitama.

Kalameestel ei olnud kilu enam kuskile panna, kilusoolajad olid oma osa juba ära võtnud. Nemad kaebavad ka, et neil on 3—4-kordsed maksud, ja et tööstus ei tasu ennast ära.

Ma ütlen, et meil on tarvis kalale turgu muretsetada. (M. Juhkam, töer: Miks teie ei muretsete?) Ega meie käes ei ole see teha, selleks on valitsus, kes peab selle eest hea seisma. (J. Tõnisson, rhy: Ega valitsus ei jõua ka kõike teha.) Meie oleme nõudnud valitsuse käest kalaasjanduse eriteadlast, instruktorit, see on meile saadetud, aga kalamehed teda ei näe. On kuuldused, et see mees ülesostjatele kala ostab, aga et ta kalameeste asju korraldaks, sellest ei ole juttugi. Põllutöministeerium ei ole meie kalaasjanduse eriteadlasi, instruktoreid, korralikult töötama pannud ja järelevalve nende kohta on nõrk.

Et meie peaksime oma kalale ise turgu leidma, seda ei saa meie ülesandeks lugeda, selleks tuleks valitsusel samme astuda. Meil on küllalt esindajaid välisriikides, kes võiksid sellel alal välismaal mõne sõna rääkida ja midagi ära teha, et meie kalale turgu leida.

Edasi tahaksin puudutada metsaasjanduse ala. Mets on meie riigi suurem ja väärtuslikum varandus, kuid selle alalhoiu ja edendamise eest ei muretseta sugugi tõsiselt. Mahavõtmiseks ja väljavedamiseks on mehi küll, kuid uue metsa asemelekasvatamisele ja metsamaa kuivatamisele pööratakse vähe tähelepanu. Mul on palju juhuseid näha olnud, kuidas puud kuivavad ja mädanevad, ja kõige selle põhjuseks on metsa maa-ala soostumine, sest vee ärajooksu kraavid on kinni vajunud.

Metsaasjandus Saaremaal ei ole ka korras. Tihti on kohti, kus võiks metsa kasvatada, aga seal on maad soostunud. 10 aastat olen sõitnud seal ringi ja näinud neid metsalagendikke, kus mets Vene ja sakslaste ajal maha võetud, aga praegu on nad veel lagedad raieistikud. Kui 10 aastat raieistikud lagedad seisavad, siis tuleb kord vaheaeg, kus meie kümne aasta jooksul metsa enam ei saa. Meil on Saaremaal suur metsalaastamine käimas, asutatakse uusi vabrikuid metsa ümbertöötamiseks ja muudkui raiutakse ja laastatakse. Meil tuleks Saaremaalt metsa väljavedu seisma panna 10—15 aastaks, muidu jääb Saaremaa varsti täiesti metsalagedaks.

Ei ole säärane asi metsaga Saaremaal, kui mandril. Mandril kasvab mets 50—60 aastani ja on küps mahavõtmiseks, meil Saaremaal kasvab puu aga 100—120 aastat, enne kui ta kõlbab, sest ta kasvuaeg on seal halva maapinna tõttu pikem ja aeglasem. Kui nüüd meil metsa nii hoolimata maha võetakse ja välja veetakse, siis on asi varsti niikaugel, kus peame hakkama Saaremaale metsa sisse vedama. Ma tõin juba kord näite, kus pöörati Põllutöministeeriumi poole trummipuude saamiseks Saaremaal, aga metsavalitsus juhatas neid paluma Pärnumaalt Orajõe metsast. Kujutage ette, kui asi niikaugel on, siis ei ole Saaremaal kuigi palju metsa enam olemas. (J. Fuks, as: Orajõe metsaüle ei andnud kohalikule vallalegi trummipuid, kuidas ta siis teile pidi andma?)

Maapidajatel on suuri raskusi metsa raiepileti saamise alal. Neil kulub selleks 3 päeva: ühel päeval ta sõidab välja, siis saab hilja kohale, metsahärra vastu ei võta, teisel päeval saab ta metsaülemaga kokku ja kolmandal päeval sõidab koju. Ta kulutab üldse kolm päeva raiepileti muretsemiseks. Maapidajad on täitsa paha-selle selle üle ja ütlevad, et see ei ole veel kõik, et kolme päeva järele raiepileti viimaks kätte saab, kuid tihtipeale saab veel

riielda pealekauba. Miks sunnitakse hulka maapidajaid nii ilmaaegu kulu ja vaeva nägema? Oleks väga tähtis ja tarvilik, et metsaülem kas kord või kaks nädalas sõidaks kaugemale valda ja seal raiepiletid annaks, aga et hulk maapidajaid peaks raiepiletite järele sõitma, sääraseid asjad tuleksid kaotada.

Edasi on mulle teatavaks saanud asjaolu, et tammepuid müüakse metsaülemate poolt kohapeal umbes 40 senti kantjalg. Need on vaheltkauplejate läbi edasi saadetud meie raudteedevalitsusele, ja see on nende eest maksnud 115 senti kantjalg. Need andmed on mulle antud kohapealt, kuipalju nad tõele vastavad, seda ei tea, aga võibolla härra Teedeminister seletab, kas see tõele vastab, et nii kallilt on ostateud. (L. J o h a n s o n, stp: Miks Teie rühma koosolekul ei küsi, miks peame meie seda kuulama?) Ja et Põllutööminister vastaks, kas metsavalitsus on 40 sendi eest kantjala müünud. (L. J o h a n s o n, stp: See on Teie oma minister, keda Teie lööte. — M. J u h k a m, tõer: Seda võiksite küll omapool õiendada.) Niisugused andmed on mulle antud, need on kontrollitud andmed... (M. J u h k a m, tõer: Ise Teie ütlesite, et ei ole kontrollitud.) Mulle on öeldud metsade peavalitsusest, et on müüdnud 40 senti kantjalg. (L. J o h a n s o n, stp: Ega meie süüdi ei ole, mis teie valitsus teeb. Rei valitsus ei ole enam ametis, nüüd on uus valitsus.) Mina ei ole teid süüdistanud.

Edasi tahaksin peatuda meie koolimajade ehituselaenu juures. Koolimajade ehitamiseks on laenu määratud, kuid seni ei ole laenuandmisel õieti talitatud. Meil on Saaremaal aastate viisi koolimajade ehitamine pooleli. on nõutud ka laenu koolimajade ehitamiseks, kuid seda ei saa. Hariduseminister on korralduse teinud, projektid on kinnitatud, aga raha määramine sünnib Majanduseministeeriumis, ja seal ei tulda meile, saarlastele, kui kaugema nurga elanikkudele, vastu. (V a h e l h ü ü e.) Vaadakse, sealt raha kätte ei saa. (L. J o h a n s o n, stp: Ega praegu Rei valitsus ei ole, nüüd on teine valitsus.) Siin tuleks õiglaselt talitada, et enam-vähem kaugemad maanurgad, kes samuti peavad seaduse järgi sunduslikku koolikohustust teostama, saaksid laenu, et neil võimalik oleks koolimajade püstitada, ja et nende kogutud materjal ei kõduneks.

Tahaksin peatuda veel ühe küsimise, nimelt meie merekoolide juures. Mere-kool on kutsekool ja meil kui mereriigil on merekoolide tähtsus suur. Omal ajal, kui merekoolide küsimus päevakorral oli, siis pikkade vaidluste järele suleti viimaks riigi merekool Kuressaares ja jäeti riigi merekoolid alles Käsmus ja Tallinnas. Muidugi tuli see saarlastele kaunis ootamata ja oli õige raske löök, sest merekool on tähtis

saarlastele, kes mere ääres kasvanud ja meremehe kutse omandamiseks kõige kohasemad. Nii tuli seal siis eramerekool ellu kutsuda. Seltskondlikud asutused ja organisatsioonid olid nõus, panid omalt poolt summased kokku ja esitasid palve riigile toetuse saamiseks, mida ka anti, ja kool pandi uuesti käima. See kool saaks eduga eramerekoolina edasi teotseda, kui tema sama riikliku toetuse saaks, kui eelmisel aastal. Eelmisel aastal oli eelarves selleks otstarbeks 8.600 krooni nõutud ja saadud, mis võimaldas normaalselt ja korralikult kooli ülal pidada. Kuid tänavu aasta eelarves on see summa vähen-datud 6.000 kroonile. Kuressaare mere-kooli eelarve on palju vähem kui teiste merekoolide oma. Käsmus on näiteks õpilaste arv 32, ja kooli eelarve — 20.475 kr.; Tallinnas — 31 õpilast, ja eelarve — 26.015 kr., kuna Kuressaare eramerekoolis on 25 õpilast, ja eelarve on 9.600 kr. (V a h e l h ü ü e.) Mitte nii suurt summat nad ei palunud, nagu siin öeldakse, 960 tuhat senti, vaid 860 tuhat senti, 100 tuhat senti saavad nad seltskondlikudelt asutustelt ja omavalitsustelt toetuse näol. (K e s k e l t: Kas Teie ministriga olete kõnele-nud?) See on esitatud hariduseministeeriumi poolt nõutavas suuruses, kuid Vabariigi Valitsus ja Majanduseministeerium on seda summat vähenanud 260 tuhande sendi võrra. See ei ole õige tegu, et on Kuressaare eramerekooli toetusest 260 tuhat senti kustutatud. Kuressaare eramerekooli ülalpidajad ei leia summased, et kooli endiselt ülal pidada. Meil on praegu 25 õpilast; kui kool suleti, siis oli 12 õpilast, ja see oli üheks põhjuseks, mispärast ta riigikoolide nimekirjast kustutati. Kuid merekoolides ei ole igal aastal rohkesti õpilasi, on aegu, kus meremehed sõitu teevad, ja koolis on neid vähe, kuna teistel aastatel tulevad tagasi ja sooritavad eksame. Tähendatud kooli on toetanud ka kaubandus-tööstuskoda ja leidnud, et peab ta alal hoidma. Seepärast paluksin eelarve-komisjoni, et leitaks vastav summa ühelt või teiselt alalt kärpimise teel, võimaldades 260 tuhat senti Kuressaare eramerekoolile toetussumma suu-rendamiseks juurde võtta.

Peale selle tahaksin puudutada lühidalt ühenduse küsimust saare ja mandri vahel. Selle üle on palju räägitud, ja nüüd oleme niikaugelt jõudnud, et raudtee Saaremaale lähemale tuleb, see on Virtsuni. Aga ei ole võetud kaalumisele ühenduse küsimust üle väina. Praegusel korral on küsimus õige valus, sest ma arvan, et vist kellelgi ei ole meeldiv säärane sõit, nagu ma oma nahal tunda sain, et esmaspäeval sõida Kuressaarest välja ning üle Kihelkonna jõua neljapäevaks Tallinna. Niisugune reis on raske eriti talvisel ajal. (K e s k e l t: Kas laev ei käi enam?) Väi-

nast ei saa üle, laev on nõrk ja ei jõua jääst läbi suruda, aga hobustega on veel kardetav. Seepärast on tarvilik, et tugevad laevad käima pandaks, mis suudavad jääst läbi tungida seni, kuni hobustega võib üle sõita. See üle väina pääsemise puudus on kaua aastaid meil olnud, ja sellele tuleb aegsasti mõtlema hakata, sest kui meie raudtee Virtsuni saame, siis tõuseb suur liikumine üle väina raudtee juurde. Tol korral peab olema väinas kindel ühendus, vastasel korral ei ole meil, saarlastel, sellest raudteest kasu.

Need oleksid, lugupeetud Riigikogu liikmed, ühed kui teised küsimused, mis meie, saarlaste, elus ja olus valusad ja kibedad tunduvad, mida tuleks arvesse võtta ja ka eelarve-komisjonis Riigikogu liikmetel silmas pidada, sest meie väike, saarel olev maakond, kus palju erilisi tingimusi ja raskemad olud elamiseks kui mandril, vajab, et talle väärikselt vastu tuldaks, sest vastasel korral sünnitab see saare-rahvas palju pahameelt ja nurinat, ning nad tunnevad end kui teise järgu, aga mitte üheväärsed Eesti riigi kodanikud. Oleks väga soovitav, et tulevikus rohkesti Riigikogu liikmeid Saaremaal külastaks, ja siis näeksid oma silmaga, et seal tõesti seisukord nõuab paremat korraldust ja parandust.

(H ü ü d e d : Lõpetada!)

Juhataja: Juhatusel poolt on ettepanek,

määrata vaheaeg kuni homme kella 10-ni.

(Hääletatakse.) Ettepanek on vastu võetud.

Vaheaeg algab kell 21.20 min.

Pärast vaheaega jätkub koosolek 7. veebruaril kell 10.10 min.

Koosolekut juhatab esimene abiesimees **M. Martna**.

Sekretäri kohal sekretäri teine abi **J. Piiskar**.

Juhataja: Majanduseministrilt on ettepanek,

1930./31. aasta eelarve I lugemisel vastu võtta ja I ja II lugemise vahel anda läbivaatamiseks rahaasjanduse komisjoni laiendatud koosseisus.

P. Põld (rhv): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Meie oleme oma riigi eelarvega jõudnud sinna piirile, kus laiendamine ja tõstmine ning suurendamine väga raske on. Nüüd on eriti tähtis leida uusi tuluallikaid, et teostada paljuid kavatsusi, mis pikemaajaks aastateks ette nähtud ja mis nõuavad erilisi väljaminekuid, ja ka teos-

tada uusi, mis võivad tulla ja mida ette näha ei saa, aastate kestel, mis veel ees seisavad. Seal tõuseb meil eriti silmade ette küsimus, kuidas teostada kokkuhoidu seal, kus liigseid kulusid tehakse, ja teiseks küsimus, kuidas tõsta rahva produktiivset, loovat jõudu, et suureneks meie sissetulek.

Siin on väga tähtis, et õigest otsast kinni hakataks, et mitte ei sünnitataks segadusi, mis asjata tekitavad raskusi, ja et mõne aasta pärast ei tuleks jälle ümber korraldada, nagu sündinud meil väga sagedasti, mis palju tasakaalutut meie riigi aparatis põhjustanud.

Lubatagu, et ma sellelt seisukohalt käsitlen meie hariduseelu küsimust. Ma pean tähtsaks peatuda selle küsimuse juures seepärast, et just siin kõigepealt püütakse kokkutõmbamist teostada, kuna siin kihihuve ei ole, nagu mõnel teisel alal, kus kihihuvi enam mängus on. Sest meie oleme, terve meie rahvas, huvitatud, et haridus saaks kõigile osaks, olgu see põllumees, olgu tööline. Seda näeb ka praegusest eelarvest, kus sel alal niisuguste punktides, milles ei oleks õigesti teha kokkutõmbamisi, krediite vähendatud. Sellele juhtis tähelepanu juba minu parteikaaslane härra Tõnisson. Tema puudutas Eesti rahvamuuseumi küsimust, puudutas Tartu kõrgema muusikakooli toetust ja mõnda teist asja. Meil kavatsetakse selles mõttes eriti ja hakatakse järjest enam sellest rääkima, et on tarvis keskkooli kokku tõmmata, et tarvis on algkoolide klassidearu vähendada, sest on koole, kus õnilasi üksikutes klassides õige vähe, ja võibolla tulevat selle tagajärjel suuremal arvul õpetajaidki lahti lasta. Kõneldakse ka sellest, et on tarvis ülikoolis kokku tõmmata, mida on isegi kord juba ette võetud. Soovitatakse näiteks ülikoolis vabanevaid õppekohti vakantseks jätta, nagu see sündinud kunstiajaloo, etnograafia õppetoolidega, mis määramata ajaks tühjaks jäeti Vabariigi Valitsuse poolt 1926. aastal, ja minu arust õiguse mõttes rikkudes sellejuures ülikooli seadust. Sest ülikooli seaduse järgi ei saa kohta vakantseks jätta keegi teine, kui fakulteedi, teaduskonna, ettepanekul hariduseminister. Kui teaduskond esineb sooviga, et koht vakantseks tuleb jätta teatava ajani, siis on tema see, kes selles asjas ettepanekuid võib teha. Vabariigi Valitsus võib, nagu ülikooli seaduse § 7 näitab, kohti maha tõmmata, neid teistega liita, teistega asendades, mitte aga vakantseks jätta. Vakantseks jätmise sünnitab igatahes teataval määral segadust selles mõttes, et üliõpilased ei tea, kas on võimalik neid aineid edasi õppida ülikoolis, et ülikoolis ei teata, kas neile ainetele on tarvis kedagi õppejõuks ette valmistada j.n.e. Küsimus on igatahes lahtiseks jäetud. Kõ-

neldud on ja kõneldakse praegusel ajal ülikooli õppemaksu tõstmisest. Need peavad abinõud olema, mis aitavad raskusi lahendada.

Meie praegune hariduseelu, võib öelda, on tekkinud õieti suurel määral neist eeldustest, mis endise Vene kooli korraldamisel mõõduandvad olid. Meie oleme oma hariduseelu alanud orienteerudes suurel määral nende andmete järgi, mis Vene ajast pärit. Need andmed olid teistsugused, kui Eesti riigile tarvilikud. Meie Eesti riik oleks pidanud haridusealal kõigepealt pedagoogilise revolutsiooni läbi tegema. Meie hariduseolud oleksid pidanud põhjalikult ümber korraldatama teistsugusteks, kui nad olid Vene ajal, kus saadi oma hariduseõudeid rahuldada Tomskis, Irkutskis, Tiflisis, või ei tea kus maailma otsas. Meil on aga seisukord teine: peame oma hariduseõudeid siinsamas välises maailmas rahuldama. Meie keskkool on paisunud nii suureks selle tõttu, et Vene ajal oli tung keskkoolidesse kitsendatud Vene valitsuse poolt, ja ei olnud võimalik keskkooli tarvilikul arvul luua. Sellepärast algas meil ühes riikliku iseseisvusega keskkoolide avamine otse elementaarsel jõul. Hariduseministeerium ei saanud seda tungi reguleerida, vaid tal tuli tagant järele kõik heaks kiita. Kui meil nüüd kokkutõmbamistest räägitakse, siis peab selle juures põhjalikult läbi kaaluma, kas ja kus see üldse tarvilik ja võimalik, kus mitte. Edasi oleme pidanud oma haridusliku seaduseandluse looma erakorralistes oludes, mille tõttu on temas puudusi, samuti kui tema tegelik käsitlus mitmeski suhtes parilik on.

Kui vaatame oma algkooli, siis peab ütlema, et selle rajamisel eriti maakoolide suhtes on käidud suurel määral linna ja linnastatud maade eeskuju järgi, kuid see ei ole meie maaoludele kohane. Meie ei saa oma kooli korraldada linna eeskuju järgi, kui meil ühele ruutkilomeetrile tuleb kõigest 23—25 inimest. See seab algkoolide ehitamisele sootu teised probleemid, kui näiteks see, kui ühel kilomeetril elab 150—200 inimest.

Teine asi, mis oleme teinud oma algkoolide korraldusealal, on see, et oleme koolidele vaadanud õpetaja seisukohalt, aga mitte õpilaste, lastevanemate ja suurte rahvahulkade seisukohalt. Meil ei ole käidud selle põhimõtte järgi, et kool tuuaks lapsele lähemale, mis on esimene tingimus kooli sunduslikul maksmapanemisel. Meil on katsutud kõigepealt luua koolikompleksid, kus saaks üks õpetaja õpetada üheaasta klassis või klassis kahe jaoskonnaga, kuna varem oli kool sääranne, et pidi õpetatama 3 jaoskonnaga. (Keskelt: Mis teie siis tahate teha?) Ma tulen ka selle juurde ja näitan, mis vastavad pedagoogid. Meil loodi sellelt seis-

kohalt kogu riigi koolidele niihästi maal kui linnas ka üldiselt ühesugused tunnikavad, kuigi maakoolid töötavad hoopis teistsugustes tingimustes kui linnakoolid. Kui ma 1917. a. olin maa hariduseosakonna juhataja, püüdsin juba siis maakooli asetada teistsugusele alusele, sest tähtis on, et teatava aja jooksul saavutatakse ühed ja samad sihid nii linna- kui ka maakoolides, kuid ühel kohal liginetakse neile ühel teel, teisel kohal teisel teel. Nüüd on küll ka maakoolides juba õpetundide jaotus teisiti läbi viidud kui linnakoolides, kuid on siiski veel vähe arvestatud mitme jaoskonnaga õpetamise tarvet. Samuti ei arvestata seda tarvidust õpetajate palkade korraldustes. Töötades mitme jaoskonnaga ei saada kõike, mis tuleb teha, mõõta untsi ja grammiga, et see on minu töö, selle pead sina tegema. Kui õpetaja oma palga eest peab koolis andma 28 tundi, aga tarvis anda 30 tundi, 32 tundi, kas peab siis võetama selle kahe tunni jaoks teine õpetaja, et seda tundide arvu aga ära anda? See tähendab, et kooli- ja klassitöö terviku mõtet ei ole küllalt silmas peetud.

Kavad ühtlustati algusest, nii et mingit vahet ei olnud, kas kool linnas või maal, suurte välismaa linnade eeskuju järgi, kus meie inimesed on käinud, kus näeb suuri koolipaleesid, 30—40—60 klassiga ühes majas, mis tervishoidlikkude ja muude nõuete kohaselt sisse seatud, kus suured saalid võimlemise, joonistuse, laulmise, looduseloo, füüsika j.n.e. jaoks. Nende järgi on ka meil katsutud kooli luua ja koolimaju ehitada. Meil on võetud suuri mõisamaju selleks otstarbeks, mis ei ole aga igakord otstarbekohased. Sellega on asi meil kallimaks tehtud ja raskusi loodud. Paljud lapsed peavad koolitee kauguse pärast meil koolides elama. Selleks peavad seal eluruumid olema, ja peavad vanemad lastele toidumooni ühes andma. See teeb raskeks vanematele laste koolisaatmise, nõuab neilt suuremal määral erilisi kulusid. Peale selle aga ei ole kerge küsimust tervishoidlikult lahendada. Sest kui tahtakse laste tervist hoida, kes peavad mitte vähem kui üheksa kuud aastas koolis elama, siis peaks kõik kooliruumid nõnda avaralt ehitatama ja hügieeniliselt sisse seatama, et laste tervis seal ei kannataks ja et seda ei rikutaks.

Nüüd oleme niikaugel, et teostame teatud koolivõrku ja on tarvis selleks koolimaju luua. Kerkib küsimus, kuhu meie neid loome ja kuidas meie neid loome. Kas ei tuleks koolivõrku revideerida? Kas on tarvis hakata kooli kinni panema? Sellele peame meie vastuse leidma. Meil teeb selle küsimuse raskeks üks asjaolu, mida kuskil mujal sel kujul

ei leidu. Kuna mujal õpilaste arv koolides järjest kasvab, seisame meie fakti ees, et meie laste arv kohutavalt väheneb. Meil on praegu 94—95 tuhat last algkoolides, ja seal on olnud 5—6 aasta eest 10 tuhat rohkem. Keskkoolides oli meil kord 24 tuhat õpilast, praegu on 16 tuhat. See arv läheb veelgi vähemaks, ja see on küsimus, millest tõsiselt peab rääkima. Meie seisame olukorra ees: meie peame kooli looma tulevikuga jaoks, aga meil ei ole kedagi sinna sisse võtta, meil ei ole lapsi. Isäranis maal teeb see meile raskusi, sest maa kõrbenemine läheb edasi. Rahvasaadik A. Oina poolt juhiti siitkohalt õigusega tähelepanu sellele, et 30.000 inimest läinud maalt linnadesse. Linnades on rahvaarvu suurenemist, kuid ainult maa kulul. Tallinnas näiteks suri möödunud aastal 600 inimest rohkem kui sündis. See ei ole aga Tallinnas üksi nõnda. Ka meie väikesemad linnad on elujõuetud. Kõik see teeb koolikorralduse küsimuse veel keerulisemaks ja raskemaks. Ja kas saab mehaaniliselt seda teha, et paneme kinni mõned koolid ja klassid. Minu arvates on tarvilik, et koolivõrk teostataks, sest 6-aastase algkooli peame niikuinii läbi viima, aga peame tõsiselt revideerima küsimust, kas on tarvis suuri koolimaju luua, kas ei saaks läbi väikesematega, kus üks õpetaja mitme jaoksnaga töötab.

Ma tahaksin koolimajade ehitamise asjus niipalju öelda, et meie võime ja peamegi katsuma väikesemas koolimajas ühe õpetaja alla ühendada lähemast ringkonnast õpilasi. Vanades haridusemaades, nagu Shveitsis, lubab seadus ühendada kuni 6 aasta õpilasi ühe õpetaja alla. Kohtades, kus elab vähe lapsi, ei tarvitseks meie iga aasta lapsi kooli võtta, kui meil väike komplekt on. Näiteks Soomes võetakse lapsi mõnel pool üle aasta kooli, et siis kergem oleks töötada. Siin on aga küsitud, kas on õpetamise edukuse huvides võimalik ühendada mitu jaokskonda, ja kas õpetajad saaksid siis nendega töötada? Arvan küll. Asjalugu on ainult nii, et just sellele küljele ei ole meil küllalt rõhku pandud, kuidas tuleks mitmes jaokskonnas töötada. Viimasel ajal on hakatud küll seda arvestama, kuidas kahes jaokskonnas õpetamist käsitleda, varemalt aga seda ei tehtud. See on meil üks põlevam probleem, ja siin on tarvis küsida, kas võib õpetaja seda teha, kas on see pedagoogika nõuetega kokkukõlas ja tehniliselt läbiviidav. Tahaksin sellele öelda: täiesti võimalik, kui õpime teisel tundma, kuidas seal tehakse, kuidas õpilasi iseseisvalt tööle pannakse, ilma et on tarvis õpetajal terve klassi ees alati rääkida ja alati seletada ning arutada. Mitmel pool, näiteks Hollandis, Inglismaal ja Ameerikas on tunnustust leidnud nõndanimetatud Dalton-

plaan, Dalton'i õppekava, mis Dalton'i linnas tekkinud, mis võimaldab õpilaste iseseisvama töö. Neile antakse plaan kätte, kus öeldud, et see ja see ülesanne tuleb neil täita, sealt ja sealt raamatust võtate need ja need andmed, teete need ja need katsed, vaatlused j.n.e. Õpilased võivad selle juures väga mitmesugustes rühmades olla. Suurtes koolides on muidugi selleks iga aine jaoks oma klass, umbes selles mõttes, nagu Tartu linna tütarlaste gümnaasiumis, kus ei ole klassid 1, 2, 3 ja 4, vaid ingliskeele, matemaatika, loodusteaduse j.n.e. klassid. Selle korralduse juures läheb laps sinna tuppa, kus kõik abinõud tarvitada, ja teeb seal oma ülesande. Õpetaja valvab selle järele, ja kui õpilased millestki aru ei saa, räägitakse temaga läbi. Ka annab õpetaja üldisi seletusi kõigile, kui tarvis. Väikesemais kooles, kus ruumid ei luba iga aine jaoks erituba eraldada, luuakse klassis nurgad iga aine jaoks. Muidugi ei ole võimalik siin enam õppida säära-stel pindidel, nagu neid leidub vanades koolides, vaid selleks on tarvilikud toolid, lauad, mida iga silmapilk võib ümber paigutada, kokku kuhjata nii, et löö toas kas või tantsu kui tahad. Muidugi peab seal terve koolisüsteem painduvam olema, ja peab õpetaja seejuures painduvamalt ka mõtlema. Õpetaja peab rohkem tundideks ette valmistuma ja saab sellega väga hästi toime. Ma ise olen küllakooliõpetaja poeg, ja minu isa õpetas 40 või isegi 45 aastat 65 kuni 70 õpilast kolmes jaos ja sai sellega hakkama, viies isegi neid õpilasi, kes tahtsid kõrgemasse kooli minna, veel eraldi edasi. Õppimine ei seisa selles, et ma mälyn õpilasele kõik ette, vaid annan raamatu ja õpetan teda õppima. Sage-dasti on õpetaja seletused isegi üleaarune asi, kui õpilane teab, et ta raamatust seda leiab ja veel selgemini. Vaadake, siin on meil võimalusi väikeste koolimajadega läbi saada. Ja kas on tarvis koolimajades nii väga erilisi sisseseadeid ja suuri õppeabinõude kogusid. Käsitöö jaoks näiteks peab hõõvelpink või kaks olema, kui käsitööd tahame õpetada. Võimlemise jaoks saali väikeses koolis muidugi ei saa, aga kui klassiruum küllalt suur, siis võib seal isegi mängu teha ja võimelda. Kuid võimlemine ei tohi niisugune olla, et selleks peab mingisugune riistapuu tingimata koolil olema, muidu ei saa võimelda. Kui riistapuid ei ole, siis ei saada sagedasti võimelda seepärast, et seal ja seal raamatust seisab, et tingimata peab teatud riistapuud tarvitama. Kes aga inimese keha ja võimlemise tunne ja kes ise ka võimleb, küll see katsub kõik võimalused järele ja seab asja nii, et see erilisi raskusi ei tee. Ja kas on tarvis suuri õppeabinõudekogusid ja keerulisi aparaate nii-

palju muretseda? Õpetaja ja õpilased koos muretsevad ühtelugu neid asju, mis neil tarvis, nad loevad looduseraamatut ja vaatlevad asju, mis nende ümbruses ette tulevad. Pilti on seal tarvis, kus loodusest aru ei saada, kus ettetulev asi on liiga keeruline ja seepärast tuleb skemaatiliselt ülevaatlikuks teha. Aga mis iseäranis vajalikud, need on raamatud, mitte ainult õpperaamatud, vaid raamatud täiendavaks lugemiseks. Ja sellelt seisukohalt ei ole meil veel küllalt hinnatud kirjanduse seltsi ülesannet, muretseda meie lastele lugemismaterjali. (Paremalt poolt: Usuõpetuse raamatud tarvis muretseda.) Neid on ka juba olemas. Tarvis on õpperaamatuid, aga tarvis on ka, et oleks muid raamatuid lugeda, muidu noorsugu sureb vaimlikku nälga. Meil ei ole looduseteadusest ega ajaloost ja muudest teadustest tarvilikult kirjandust, mida erksale lapsele lugeda anda oleks. Kui meil erksa lapsega tegemist, siis loeb ta ruttu ja saab kergesti aru. Kuid see on suur puudus, kui ei saa rahuldada tema tervet lugemistungi. Ja kui kooli nii arendada, et õpilased ise rohkem loeksid, siis peame selle eest hoolt kandma, enam kui igasuguste värkide ja mudelite eest, mida igakord vajagi ei ole. Igatahes arvan ma, kui meie oma kooli tahame hakata kokku tõmbama, siis peaksime neid asju kõigepealt silmas pidama.

Edasi peaksime küsima, kui meil on tarvis suuremaidki koolimaju, kas peame ehitama just niisuguseid maju, nagu praegu ehitatakse. Kas ei ole teisi ehitusüsteeme olemas? Ma juhiksin tähelepanu süsteemile, mis Ameerikast pärit ning kannab nime Platoon-süsteem. See on tekkinud Detroitis, kuulsalt Fordi linnas. Siin on linna erakordselt kiire kasvamine seadnud rahvakooli korraldusele erilisi ülesandeid. Siin tõusis küsimus, kuidas odavamalt ehitada, ja on loodud süsteem, mis tuleb $\frac{1}{3}$ odavam endisest seetõttu, et ei ole loodud kindlaid klassiruume ja sinna juurde joonistuse, laulu, füüsika, looduseteaduse j. m. eriklasse ja saale. Seal on ruumid nii korraldatud, et õpilased rändavad ühest ruumist teise. Ja kõik nõuded on rahuldatud. Ma arvan, et nende asjadega peaksime ka tutvunema eriti linnades, kus otstarbekohane ehitada suuremaid komplekse, sest et siin elatakse väga tihesti koos. Peaksime vaatama, kas meie linnades ei saaks ka sel teel kulusid kokku hoida. Arvan, et võimalused selleks peaksid olema.

Edasi tahaksin puudutada küsimust algkoolimajade ja täienduskoolimajade küljest. Meil on kalduvus ehitada kergel käel igasuguse kooli jaoks oma koolimaja. Meil ei armastata kasutada üht koolimaja

ka teisteks otstarveteks. Meil peaks see täiesti loomulikuks kujunema, et ühe algkoolimajaga on ühendatud täienduskool.

Veel tähtsam aga on kokkukõla saavutamise hariduseministeeriumi ja põllumajanduslikkude koolide vahel. Siin saaks suure kokkuhoiu. Meie põllutöökoolid on praegu eriline kallis asi, sest et õpilaste arv ei taha ega taha neis kasvada. Meil on põllutöökoolides vaevalt 1000 õpilast, aga nende koolide arv tõuseb. On isegi koole, kus töötab 4 õpetajat, aga õpilasi kogub kõigest 20—25. See on põhjatu kallis asutus. Tõuseb küsimus, milleks peab üks niisugune kool olema omaette mõisas, kas ei tohi seal asuda näiteks rahvaulikool, kas ei tohi seal töötada täiendusekool või midagi säärast. Aga vaadake, neid asju ei saa kokku kõlastada niikaua, kui meil on olemas mitu koolidevalitsust. Meil on oma hariduseministeeriumi koolid ja oma Põllutööministeeriumi koolid, ja nende koolidega käiakse kaht moodi ümber. Kui käesolevat eelarvet vaadata ja võrrelda krediite, siis näete, et Põllutööministeeriumi koolide suhtes maksavad hoopis avaramad mõõdupuud, kui hariduseministeeriumile alluvate koolide kohta. Meie peame muidugi teatavaid raskusi põllutöökoolide alal enesetele võtma, sest need koolid on põhipaneva tähtsusega ja nende abil saame vähendada sagedasti tühjaleviivaid keskoole, mis oma lõpetajaid kuivale jätavad.

Meie tahame teostada pealegi ühtluskooli. Mis on aga ühtluskooli mõte? — Ühtluskool ei tähenda kooli, kus kõik ühe shablooni järgi loodud, vaid tähendab korraldust, kus iga osa üksteist kannab ja toetab, ja kus iga asi kasutatakse ära, mis vähegi võimalik, ning kõik on kokku kõlastatud.

Meil aga puudub kokkukõla. Meil ei osata kasutada üht maja mitmeks kooliks. Meie leiame sagedasti tühjust neis majades, ja need ei tasu sugugi ülalpidamise kulusid. Kokkuhoid on siin võimalik ainult siis, kui antakse kõik juhtimine hariduseministeeriumi alla.

Selle vastu öeldakse, et Põllutööministeerium oskab korraldada põllutöökoole paremini, ja et hariduseministeerium ei oska seda. Ma ei tea, kuidas hariduseministeerium siis tööstusekoole korraldab! Ega ta nende korraldajaks ei pane usuõpetajaid või muu erialaga isikuid, vaid ikka niisuguseid, kes asja tunnevad. (A. A h d e r k o p p, tões: Minister ise on agronoom!) Ma räägin ministeeriumist. Ega ministeeriumis ei panda kutsekooli korraldajaks vanu klassikuid, vaid, nagu tähendasin, pannakse see, kes asja ja neid koole tunneb. (Paremalt poolt: Seniajani küll nii pole olnud.) Ma räägin seda, mis peab tegema, mida

aga kahjuks ei tehta. Seepärast peame katsuma selle eest hoolt kanda, et niisugune kokkukõla oleks meie hariduse juhtimises.

Kui aga asi nõnda peaks kujunema, et hariduseministeerium küllalt Põllutöoministeeriumi tarbeid tähele ei pane, siis on ju Vabariigi Valitsus, kes niisuguseid asju peab kokku kõlastama. Olgu sellejuures mööda minnes tähendatud etteheidetele ülikooli põllumajanduseteaduskonnale, kes allub hariduseministeeriumile, et ta ei panevat tähele Põllutöoministeeriumi nõudeid. Kuid selleks on lihtne tee olemas: pööratagu Vabariigi Valitsuse poole, sest hariduseministeerium saab oma korraldusi teha ülikoolile — kui tahab määrata ettevalmistamise suuna — ainult Vabariigi Valitsuse poolt heakskiidetavate määruste kaudu. Põllutöominister on ju ometi Vabariigi Valitsuses, tema saab seal oma soove esile tuua, ja kui Põllutöö- ja hariduseministri vahel lahkkelid valitsevad, siis on loomulik, et Vabariigi Valitsus ja Riigivanem need lahkkelid selgitavad. — See koolide valitsemise ühtlustamine on tähtsamaist kokkukõhu eeldusist, mida meie tingimata peame teostama ja milleta meie kokkukõhoidu neil aladel ei teosta.

Edasi, mis puutub keskkoolidesse, siis tahaksin siin puudutada nende arvu vähendamist. Olen ka selles arvamises, et loomulik oleks, kui meil keskkooli vähendataks. Seda vähendamist ei saa aga sel teel ette võtta, et tõmmata lihtsalt mõni kool maha. Tuleb kogu seisukorda ka sisuliselt arvesse võtta. Meie keskkool on ebaloomulik seisukorras. Olen mitmetel puhkudel sellele tähelepanu juhtinud oma kirjutistega, ettekannetega, kõnedega avalikkudel haridusekoosolekutel: meie keskkoolil on paradokse ehitised. Keskkool on põhimõttelikult kool, mis määratud suuremate võimetega õpilastele. Ta töötab suurendatud programmiga, suuremaga kui rahva- ehk algkool. Niisuguse kõvendatud ja suurendatud programmi järgi õppimine on aga kohane ja tarvilik inimestele, kellele suuremad võimalikud võimed antud. See tähendab: keskkool on kool, kus igaüks ei suuda õppida. Algkoolis õpivad kõik, kellele antud normaalne mõistus. Siit saadakse seda hariduse raudvara, mis rahvuslikus ühiskonnas elamiseks tarvis läheb. Keskkool on asutis, mis aga kaugemale välja viib teistele kultuuridele, mis tutvustab teiste rahvaste keeltega, — seda aga iga inimene pea ei võta. On päris eksitus, kui arvatakse, et igaüks keskkoolis edasi jõuab. Ka viimasel õpetajatepäeval puudutasin seda, aga minust saadi ebaõieti aru, ja „Rahva Sõnas“ tehti mulle sellepärast põhjendamatuid etteheiteid, kui

rääkis, et õpilastest, lastest, on psühholoogiliste uurimuste järgi 50% keskmise võimega, 25% üle keskmise ja 25% alla keskmist. Keskkoolis võivad õppida loomulikult need, kes ülema 50% hulka kuuluvad. Kes aga allpool seda, need keskkoolis õppida ei võiks. Meil on aga lugu kujunenud nii, et kes algkooli lõpetanud, sel on seaduse järgi täielik õigus keskkooli astuda. Kas ta seal õppida suudab või mitte, see on kõrvaline küsimus.

Kui nüüd tahetakse keskkooli vähendada hakata, siis oleks kõigepealt tarvilik, et õpilaste vastuvõtmisel teostataks väljalik, et keskkooli tohiks astuda ainult need, kes seal suudavad õppida. Praegu aga jääb meil suur arv õpilasi keskkoolis õppides niiõelda teeäärde maha, see tähendab ei saa edasi. See on halvaks tunnistuseks koolikorralduse kohta. Meie peaksime sellepärast hariduse korraldama nii, et inimesed teeäärde ei jääks.

Meie teame, et inimesed ei ole arenemise ja võimiste poolest ühesugused. Kui aga tahetakse, et kõik lapsed, kellel võimalik, peaksid keskkooli minema, siis on tagajärjeks see, et kõik ei saa seal vastavat haridust. Paljud õpivad seal vastu tahtmist, kooliskäimine on neile sunnias. See hävitab nende jõu ja steriliseerib suurel määral inimesi. Need lapsed, kes keskkooli saadetakse vanemate soovil, kes seal õppida ei suuda ja ainult hädavaevalt läbi tulevad, ei ole kunagi omaga rahul: nad ei saa rõõmu tunda oma kooli üle. Nad on õnnelikud ainult siis, kui sellest vabanevad. Kas kasvatab niisugune olukord nendes tööisu või algatusevõimet? Seda meie ei näe. Neid ei huvita pärast enam töö ega midagi.

Edasi peame silmas pidama, et suurel osal õpilastest, kes teatud aastatesse jõudnud, tõuseb tarvidus tegeliku töö järele ning nad igatsevad tegelike tegevusalasid, mis neid rahuldavad. Suurem osa õpilastest aga, kes keskkoolis õpivad, ei saa pärast tegelikus elus kasutada seda, mis neile keskkoolis õpetatakse. Ja vaa-dake, kui meie haridus nõnda üldine on ja seda kutselist nõuet ei rahulda, kui suur osa noori peab keskkoolis õppima vastu tahtmist, sest et mujale minna ei ole, ja meil on arvamised, et see on see ainuke õige kool, sest ta viib ülikooli, siis hävitame seega paljude inimeste loova jõu ja ei arenda neid. Seega saame palju inimesi, keda peame lükkama, kes ei oska ise enesele seisukohta luua, vaid keda peab kohtadele panema, kel ei ole algatust. (J. S o o t s, põl: Teie ütlete, et keskkooli astumist peab takistama, aga miks ülikooli astumist ei pea takistama?) Sellest kõnelen ma veel. Ma ei ütle vaid mitte, et keskkooli astumist peab takistama, vaid et keskkoolis peab valik sün-

dima, see tähendab: oled sa vaene või rikas, on sul aga pea — saad keskkooli, ei ole sul pead, ole nii rikas kui tahes, sind sinna ei võeta. Keskkoolis võib ja peab saama see õppida, kes seda suudab, kes selle kaudu areneb, aga mitte see, kelle arenemine seega kammitsasse panakse. Selles mõttes ei ole üldhariduslik keskkool praegusel ulatusel meile kohane, sest selle läbi kasvatakse poolharitlasi. Mitte haritlaste üleproduktioon ei ole meile hädaohtlik, vaid poolharitlaste, see tähendab inimeste, kes midagi teha ei taha, kes nõndanimetatud „belorutshki“. Lugesin hiljuti raamatut, mille kirjutanud tuttav Saksa professor, usuteadlane, kes ühtlasi arst ja ekvaatori kohal Aafrikas peab ülal haigemaja. Tema räägib seal neegritest ja ütleb: on teil vaja 25 kirjutajat, siis saate 50, aga on teil tarvis inimest, kes oskaks palgi paigale panna, või maja ehitada, ukse ette panna, siis teie ei leia ühtki. Ja ta tähendab: Mis aitab kool, kui inimene ei oska kätega midagi teha? Sest just käte külgepanemine, käeasavuse arendamine, see on ometi üks kultuuri alustest, nagu meile seda tõendab Euroopa kultuuri tekkimine, mis kujunes välja kõigepealt seal, kus käeusus, kätegevus kõigepealt välja arenes. Inimene peab ennast ise aidata oskama, ja meil olgu esimene asi, et meie inimest õpetame kõigepealt käega toimetama, töötama. Selles mõttes tuleb erilist rõhku panna algkoolides käsitööle ja rohkesti hoolt pühendada käsitöökoolidele, mis vastavad õpilaste hingetarvidustele ja meie rahva kultuuri algtarvetele. Kasvatuse esimene nõue on, nagu sakslane ütleb: Hilfe zur Selbsthilfe — abi eneseabiks. Ja selle põhimõtte järgi peaks toimetama ka riiklikul toetamisel ja abiandmisel. Ja seepärast peab hariduse nii seadma, et inimesed kõigepealt oskaksid aidata iseennast. Keskkoolide vähendamise küsimuse juures peab kõigepealt juhtima tähelepanu sellele, et meil oleksid koolid, kus õpetatakse midagi käega tegema, et tekiks kutsekoole. Muidugi peab rääkima nende koolide vormi ja kuju üle. Kuid täiesti ekslik oleks, kui asja tahetakse otsustada mehaaniliselt, pannes koolid kinni ja — küsimus on lõpetatud. (K. B a a r s, tõer: Kuidas siis vähendatakse?) Meie peame küsimust tõsiselt kaaluma, peame küsima, mis otstarbel midagi teeme, mis meil tarvis, mis tulevik nõuab, — ühesõnaga: peame põhiküsimuste kohta selgusele jõudma ja ei tohi asja enne teostada, kui meil ei ole selget kava.

Kui edasi puudutada selles ühenduses ülikooli küsimust, siis armastatakse ka siin kõnelda koondamise tarvidusest. Kuid tahan kõigepealt seda meelde tuletada, et

ülikool on meil ainus teaduslik asutus. Meil seisab paberil 1920. a. vastuvõetud seaduses küll nõndanimetatud teaduste asutus. See asutus peaks teostatud olema, kui vastav seadus seda nõuab. Kuid seda ei ole tehtud. Hariduseministeerium on selles asjas pööranud paaril korral ülikooli poole, aga ülikool on olnud arvamisel, et meie esialgu niisugust asutust ei jõua teostada, mitte rahaliselt, vaid vaimliku jõu puudusel. Meie peame kõik oma teaduslikud jõud selleks koondama, et ülikooli välja ehitada. See nõuab meilt suuri pingutusi. Aga kui meie looksime veel teaduste asutuse, siis paneme hulga oma paremaid jõude selle asutuse juhatamise rakkesse ja vähendame seega oma teaduslikku produktsiooni, see on põhjus, lugupeetud Riigikogu liikmed, mispärast ülikool seda pooldanud ei ole.

Kui ainus teaduste asutus riigis vajab ülikool suurel hulgal tööjõude teaduslikuks uurimiseks, sest meie kui suveräänne rahvas peame kõik oma eluküsimused iseseisvalt läbi mõtlema ja iseseisvalt läbi töötama. (J. S o o t s, põl: Kahjuks ei ole seda tehtud.) Seda muidugi ühe päevaga teha ei saa, selleks on palju aega tarvis. (J. S o o t s, põl: Meil on põllumajandus, aga mis on teinud ülikool meie põllumajandusliku kriisi lahendamiseks? — Nulli on ta teinud!) Sellest võime kõnelda ka, aga mina võiksin sellele ka väga kibedasti vastata. (P a r e m a l t p o o l t: Aga miks Teie selle ütlemata jätate?) Ma võin seda ka öelda.

Teine asi, mis tähtis ülikooli seisukorra hindamiseks, on see, et meie ülikool täidab suurel määral ka avaliku ühiskondliku organisatsiooni ülesandeid. Mõtleme ainult sellele hulgale kliinikutele, mis ülikoolil on, näiteks 2 sisehaiguste kliinikut, 2 haavakliinikut, vaimuhaigete kliinik, mis kahekordselt täis tuubitud haigetega, see tähendab, et meil palju vaimuhaigeid on. Ülikool rahuldab oma kliinikute kaudu avalikke tarvidusi. Ülikooli kliinikud on avalikud haigemajad, ja neile tarvitab ülikool 225 kuni 250 inimest rohkem, kui tal muidu tarvis oleks, nimelt kõiksuguste haigetalitajate, halastajaõdede j.n.e. näol. Igal ülikoolil ei ole oma kliinikuid. Näiteks ei ole neid Rootsi ülikoolidel, Helsingi ülikoolil samuti mitte, tema tarvitab lääni, kubermangu, haigemaju. Suurtes linnades on, nagu näiteks siin Tallinnaski, laiad haigemajad olemas, mida üliõpilased võivad kasutada. Nad elavad oma elu lahus ülikoolist ja saavad toetuse tervishoiu peavalitsuselt; ülikooli eelarvest ei leita nende jaoks summasid. Meil peaksid ka riigil teatud haigemajad olema Tartus. Võetagu ülikooli kliinikud tervishoiu peavalitsuse alla, ja meie vabastame ülikooli

eljarve kohe 10 miljoni sendi võrra. Jääksid ainult professor ja paar assistenti ülikooli arvele. Asi on lihtne, võime nõnda 10 miljonit „kokku tõmmata“! Hea on nii öelda! Aga siin tekib küsimus, kuidas haigemaju luua teisel, kas tuleb see odavam? Oleme muidugi katsunud kliinikuid nõnda korraldada, et Tartu linn, maakond, sõjavägi ja vangimajade valitsus neid kasutavad ja oma suuremaid haigemaju ei vaja. Kõik on ühendatud seal, ja seda peame ometi arvesse võtma.

Võtame edasi metobsi. Ülikool vajab meteoroloogiliseks õpetuseks 2 inimest: professori ja ühe assistendi või abi. Metobsil läheb aga riiklikkude ülesannete täitmiseks 1.200.000.— Hea küll, tõmbame need maha! Me mäletame veel, kuidas Tallinnas toimetati omalajal ilmavaatlust mereobservatooriumi poolt, kus oli 25 inimest ametisse võetud, ülikoolil on aga 8—9 inimest. Tähendab: on jällegi kokkuhoidu saavutatud.

Siis võtame veel niisugused asjad, nagu veterinaär-haigemajad, või jälle põlevkiviuurimise, milleks ülikool summasid saab. Tõmmake see maha. Põlevkiviuurimine ei seisa otse ülikooli huvides, vaid see on kogu riigi huvi. Võtame edasi siseveteuurimise, kus tähele panna, missuguseid tingimusi pakuvad meie järved, jõed kalade kasvamiseks j.n.e., ja mille jaoks nõutakse suuri summasid. (J. Soots, põl: See veteuurimine on puhas teooria.) Siin on küsimus, kuidas teooriale vaadata. Meil räägitakse, et need jutud, mis siin kõneldakse, on kõik teoreetilised jutud. Mis on siis teooria? — Teooria on tihendatud ja kriitikaga läbisõelatud praksis. Inimene ei ole nii, nagu mõni kana, kes kui teda aiast välja ajad, jookseb niikaua edasi-tagasi, kuni juhuslikult augu leiab, mille kaudu läbi pääseb, vaid inimene teeb arveid ja kaalub ette ja vajab selleks teooriat. See on ka puhas teooria, mis meie siin praegu elarvet arutades teeme. Kas elu selle järgi läheb, see on iseasi, kuid meie tahame, et ta võimalikult selle järgi käiks. Sellepärast mõtleme, kuidas ja mille jaoks raha välja anname, ja ei hakka pimedast peast seda välja loopima. Ja enne, kui kalakasvatust korraldama hakatakse, on ka teooriat tarvis. Enne, kui lasta ükskõik missugused kalad kuhu, enne arutatakse ikka kõik läbi.

Mainin veel meie põllumajanduslikke katsejaamu. Need täidavad meil ka riiklikkude katsejaamade ülesandeid. Korraldus on nõnda läbi viidud, et nad ühtlasi lähedas ühenduses töötavad Põllutöoministeeriumiga. Nad võtavad ette katseid, mis üliõpilastele õpetuseks tarviliikud, teevad aga ühtlasi katseid ministeeriumi ülesannetel. On loodud eriline kat-

sejaamade nõukogu, kus on ülikooli ja Põllutöoministeeriumi esindajad. Ei ole tarvis luua selle pärast neile paralleelasutusi. Ja kui küsitakse, mis ülikool põllumajanduse edendamiseks teinud on... (J. Soots, põl: Ei, põllumajandusliku kriisi lahendamiseks.) Ega ülikool ei ole ministeerium. Ega ülikool ei saa põllumajanduse kriisi lahendamiseks otsekohe midagi teha. Ta saab ainult nõndapalju teha, et ta selgitab meie põllumajanduse asju, põllumajanduse seisukorda, ökonoomilist tasuvust, pinnaparandust ja muud. Seda ta saab teha. Aga ega ta otsekohe teile retsepti ei saa anda, millega seda lahendada. (M. Laarmann, põl: Kas siit poolt tshekki soovitate?) Ei, retsepti, ütlesin ma. (Naer.) Tshekk ei seisa mul nii lähedalt meeles. (M. Laarmann, põl: Ma kuulsin „tshekk“, ma vabandan. — M. Martinson, põl: Härra Tõnison eile ütles, et meil on 1. detsember majanduse alal.) Ei, ta ütles, et võib tulla, kuid ega see kriis ei ole täna-homme tulnud, ega see täna-homme lahene. Ja võib küsida, kuivõrt see kriis kriitiline on. Siin peab kainelt asjale vaatama, kas seisukord juba niisugune on, et nüüd — kas elu või surm. Meie peame nende asjade üle palju mõtlema. Ja ülikool peab hoolt kandma selle eest, et meil oleks päid. (J. Soots, põl: Arstid on väga targad. Kui nad surnuvad lahkavad, siis nad teavad mis haigus oli. Aga mis kasu sellest inimesele, kui ta haige on?) Jah, muidugi, ega arst ei saa igat küsimust lahendada, ja põllumajanduses teoreetik ei saa kõiki küsimusi lahendada. Peab pealegi silmas pidama, et meie ülikool noor on, põllumajanduse teaduskond on meie ülikoolis kõige noorem teaduskond. Mul on igatahes suur lugupidamine oma kolleegide vastu põllumajanduseteaduskonnast, kes õpetuse ja teaduskonna korralduse töö kõrval on endale teaduslikke kraade muretsenud ja silmapaistvaid teaduslikke töid teinud suure armastuse ja huviga asja vastu.

Meil ei ole aga sellest aru saadud, on hakatud ülikoolis jõude vähendada, nagu see sünnib ministeeriumide arvu vähendamisega, kusjuures valesti on talitatud selles mõttes, et võetud on maha pead, kellel lasub suurem loov töö, kes peavad organiseerima. Ülikoolis on kokkutõmbamisega olnud ka samuti, lõigati maha pead, koondati teatud õppejõud. Ei küsitud, kas ei ole võimalik kokku hoida mõnel teisel kohal, kas kliinikud näiteks kokkuhoidu ei anna, kui pannakse haigetele suuremad maksud, kui teatud hulk teenijaid, kelle palgad praegu riik maksab, viiakse haigete arvele. Muidugi tõusevad siis arstimise kulud, aga riik ei kannaneid. See on, millele võime mõelda, kui

tahame veel rääkida ülikooli koondamisest. Aga et teatud kohad vakantseks jäetakse, see ei ole seaduslik ja käib ülikooli seaduse vastu. Pealegi on need kohad, mis seni vakantseks jäetud, koondataud ilma, et kuskil Riigi Teatajas sellest oleks avaldatud. See on küsimus, mis asja veel tumedamaks teeb. (K. Päts, põl: Kas niisuguseid asju on ette tulnud?) 1926. aastal tehti vakantseks terve õppetool Vabariigi Valitsuse poolt. Ma ütlesin juba, et ülikooli seaduse järgi võib kohte vakantseks jätta ainult ülikooli vastav teaduskond hariduseministeeriumi nõusolekul, aga Vabariigi Valitsus ei saa seda teha. § 7 annab temale võimaluse ümberkorraldusi teha, aga vakantseks teha ei saa.

Kui meil nii tahetaks teha, et kõik kohad, mis tühjaks jäävad, koondatakse, siis muudaks see ülikooli seisukorra varsti võimatuks. Sest ülikoolis on ikka umbes 15—20 kohta vabad; ikka juhtub, et mõni sureb või ära läheb. Kohta ei saa aga täita mõne paari päevaga, vaid see nõuab teinekord terve kolmveerand või isegi aasta aega, sest kõigil toimingutel on oma tähtsajad: ülesandmisel, teaduslikkude tööde läbikatsumisel, arutamisel teaduskonnas, nõukogus j.n.e. See nõuab kõik aega. Kui meie hakkaksime käima seda teed, et rohkem kuulutama kohti vakantseks, siis aetakse kogu õppimine ülikoolis sassi, ja siis võiks juhtuda, et üliõpilased löövad viimaks neil aknad sisse, kes seda teinud. Aga meie üliõpilased on väga kannatlikud. Neil oleks ju õigus sellele reageerida, kui nad hakanud üht ainet ülikoolis õppima, ja ülikool seda siiamani võimaldanud, siis aga korraga öeldakse, et seda õppetooli ei ole enam. (Vahel hüüe keskelt.) Ma ütlen, et sellele võiks reageerida, kui meie inimesed oleksid kuumaverelised, sest see on nende suhtes igatahes suur hoolimatus, pealegi kui ei looda mingit kaatedri likvidatsiooni korda. (R. Penno, as: Aknaid sisse lüüa ikka ei tohi.) Noh, ega ma seda ei käsi teha ega soovitagi, aga ma ütlen, et see võiks nii juhtuda. (J. Soots, põl: Teil on ajalooteadlasi seal palju, aga ühtki korrapärast ajaloo raamatut pole saadud.) Vaadake, meil on korrapärast Eesti ajalugu küllalt olemas. Lugege Kruusi Eesti uumat ajalugu, see on päris hea. (J. Soots, põl: See on viimasest aastasajast ainult.) Kas teate, kuidas ülikoolis ajaloo praegu seisukord? Meil on ülikoolis 5 õppekohta, aga üksainus täidetud, teised neli on vakantsed. Inimesed, kes seal töötavad, on kõik veel edasiõppijad. Saime küll võõrsilt paar inimest, aga need läksid ära. Nii ei ole see asi just hiilgav, aga siiski on meil päris hea Eesti ajalugu.

(J. Soots, põl: Niisugust oskab iga külakooliõpetaja kirjutada.) Ega korraga kõike ei saa, ja ega ajalugu nii kerge kirjutada ei ole, et istu maha ja tee kohe valmis.

Mis nüüd sellesse puutub, et tarvis on üliõpilaste arvu piirata sel teel, et õppemaksu suurendada, siis on minu arvates asi nõnda, et ka ülikooli jaoks peaks teostama kõigepealt väljavaliku. Ülikoolis on palju inimesi, kes ei või viljakalt õppida. Meie koolikorraldus on niisugune, et võimaldab algkoolist astuda igäühel keskkooli ja keskkoolist — ülikooli. Selle tagajärjel on ülikoolis niisuguseid inimesi 5% ümber, kes ei oleks tohtinud keskkooliski õppida, kes endid kuidagi edasi veavad ja kisuvad.

Siis on ülikoolis 30—35% niisuguseid, kes ei saa teaduse problemaatikast kui niisugusest aru, kes ei mõista iseseisvalt mõelda, vaid heal juhtumisel mõnda raamatust pähe võivad tuupida. (K. Päts, põl: Nii et pool tuleb miinusega.) Just täiesti pool ei ole, aga 40% on niisuguseid, kellest produktiivseid töäjõude ei saa. Ma olen sellele viimasel ajal eriti tähelepanu juhtinud, mispärast „Rahva Sõna“ mind süüdistanud, mina olevat öelnud, ülikoolist tulevat jaburad ja joodikud välja, millest ma üldse pole kõnenud.

Säärane seisukord võib teatavatel juhtudel otse traagiliseks minna. Kujutagem ette, et inimene töötab aastat 16—18 ja tahab keskkooli õpetajaks saada. Ta on viimaks niikaugele jõudnud, et tuleb lõpueksamile, ja seal pean ma talle ütleva, et ta ei kõlba õpetajaks. Ta võib õigusega ette heita, miks pole seda talle enne öeldud, miks on lastud teda üldse niikaugele õppida. On loomulik, et seda arvesse võetakse ja tema peale halastatakse. Kuid teistest küljest on võimata niisugust laste kallale lahti lasta. Vaadake missugusele traagilisele seisukohale meie oleme jõudnud! Mina tunnen seda ala ja olen neid inimesi kannatamas näinud. Olen sagedasti isiklikult väga raskest seisukorrast, kui sääraseid inimesi proovitudidel pean läbi kukutama. (J. Soots, põl: Seadke sisse vastuvõtmise eksamid!) Ma ütlen seda ka, et tulevad sisseastumise eksamid sisse seada, kuid seda on halvasti võetud, nagu tahetaks seega kellelegi haridusete kinni panna. ütlen aga, et talendile olgu tee igale poole lahti. (J. Voimann, tões: Paljud lõpetavad cum laude, aga tegelikus elus ei tee midagi!) Ma ei eita, et üksikud cum laudega lõpetavad ja elus midagi ei oska. Mõnest niisugusest saab vahest hea teadusemees, kes praksises hästi edasi ei saa. Seda võib ju juhtuda. Juhtub ju mõndagi, mina aga räägin üldiselt, suurtes arvudes ja läbiseigi võt-

tes. Ei saa üksikuid juhte üldistada, vaid otsustada tuleb siin üldiselt, suures summas, ja selle järgi need küsimused õien-dada ja lahendada.

Kui õppemaksu kõrgendamisest kõ-nelda, siis minu arvates tuleks kaaluda, kas võib seda teha, sest see ei ole nii lihtne. Praeguse elustandardi juures näib praegune ülikooli õppemaks kaunis kõrge olema. Aga et ülikooli kulused haigete arvel võime vähendada, see on võimalik, kuid nõuab enne teatavaid ümberkorraldamisi. Mujalt vähendamine on küsitav. Näiteks õppeabinõude alal on seisukord raske, raskem kui enne, kuigi krediidi-summa samaks jäänud. Sest meie maksime Saksa inflatsiooni ajajärgul teaduslikust raamatust 1.000 marka, nüüd peame aga 4—5 tuhat maksma, ja summad, mis selleks saame, on samased, kui varemalt. Nii et siin kokkutõmbami-sest ei saa kõneleda, küll aga ennem suu-rendamisest. Ka ülikooli erisummade ka-sutamise kohta tahaksin mõne tähenduse teha. Selleks ei taheta ülikoolile jätta mingit vabadust, Riigikontroll käib kõik-suguste summade tagasinõudmisega peale. Näiteks on ülikoolivalitsuselt nõutud tagasi mingisuguse 12 õllepudeli raha, mis kuskil aastapäeva puhul ära tarvita-tud. Isiklikult tuldi ka minult nõudma mingit 20 senti telefonikõne eest ajast, mil olin ülikooli prorektor. Ma sain kirja, milles ülikoolivalitsus mulle seda teada andis. Mina asja seletama ei hakanud, tahtsin lihtsalt ära maksta, aga ülikooli kassas öeldi, et ei saa, peab Eesti panga osakonnas seda õiendama, seal võetakse see maks vastu. Juhuslikult läks just üli-kooli teender sinna, ja saatsin siis temaga 20 senti. Aga seal on veel teisigi asju, mis näitavad, et ülikoolil ei ole väikes-teski asjade autonoomiat. Näiteks meil filosoofia teaduskonna raamatukogu asja-ajaja palub juba kauemat aega, et temale palka suurendataks. Tema käes on 20.000-kõiteline raamatukogu. Tööd on palju ja saab selle eest kõigest 7.800 marka kuus, kuna tõepoolest peaks saama vähemalt 10.000. Seda aga kuidagi ei saa. Pealegi nõuab Riigikontroll temalt tagasi mitmed-kümned tuhanded margad endistest aega-dest, kus ta sai 4.800 marka palka riigilt, ning töötundide kõrgenduse puhul ülikooli summadest väikese lisa, mille eest pidi 4 tundi päevas tööd tegema. Riigikontroll põhjendab oma nõudmist sellega, et asja-ajaja juba iseenesest 4.800 marga eest pidi täie tööjõu andma. Minu arvates ülikool-is üldise korra järgi aga käia ei saa. Võtame näiteks koristajanaise, kes saab ütleme 2.000 marka kuus palka. Ta teeb mõne tunni tööd. Kui hakatakse temalt 7 tundi tööd nõudma, mis ta siis see 7 tundi peab tegema? Ülikoolis on ametis

abijõude, kes töötavad 2 kuni 3 tundi päe-vas. Ja niisuguseid abijõude ei ole üksi ülikooli juures, vaid neid on ka mujal riigi arvel. Oleks mõtetu, kui Riigikont-roll peaks neilt kõigilt hakkama osa palka tagasi nõudma. Ülikoolis on paratamata tarvilik, et inimesele tööd antaks tundide, aga mitte päevade kaupa. Siin peaks sil-mas pidama seda, et ülikoolil peaks olema võimalus talitada oma erisummadega nii, kuidas tarvidus nõuab. Ega meie ei ole seal lapsed! Meil on püütud tõsiselt kokku hoida. Kui 1925. a. ülikooli seadus väljatöötamisel oli, siis sõdisin mina kõige jõuga selle vastu, et ülikooli ei laiendataks. Kuid siis lisati ka ministeeriumide poolt ja ka siit kohalt õppetööl juurde. Tagajärg oli see, et pool aastat pärast seaduse maksmapanekut tõmmati õppe-kohtadest 8% maha. Nii on toimitud asu-tusega, autonoomse asutusega, nagu seda on ülikool!

Raskus seisab veel selles, et üli-kooli erisummadega ümberkäimine on viimasel ajal raskemaks tehtud kui riigi-summade kasutamine. Näiteks võib riigi-summasid, mis määratud õppeabinõude ja teaduslikkude raamatute muretsemiseks, teaduslikkude tööde kirjastamiseks ja muuks, tarvitada ülikooli seaduse järgi kuni järgmise eelarve-aasta lõpuni. Põh-jendus on arusaadav: siin ei saa kunagi küllalt välja anda ja ega teaduslikke raa-matuid käsu peale tellida ei saa. Ma tel-lin neid siis, kui neid otse tarvis on, mitte umbropsu. Sest kirjandust on nii palju, ja kui umbropsu tellima hakkaks, siis peak-sid sajadtuhanded käes olema. Ma pean aga 30 tuhandega kõik tarvidused rahul-dama. Kui mul siis sellest summast üle jääb, siis seda raha ei võeta ära, vaid see läheb üle järgmisse aastasse. Erisum-made kohta aga seletatakse, et see mää-rus erisummade kohta ei maksa. See on imelik, sest just erisummade kohta peaks see eriliselt maksma. Need on ülikooli äravõtmata varandus, millega ta vaba-malt peaks talitada võima kui riigisum-madega. Nii toimetatakse meil paljudes asjades.

Kokkuvõttes on kõige tähtsam küsi-mus meie hariduse korralduses lõp-likult see, et kui meie tahame kuskil kokku tõmmata, loodav korraldus siiski meie inimeste sisemise arengu vajadus-tele vastaks, et ta vastaks mitmesugustele elunõuetele ja vaimuannetele, et ta igale inimesele selle hariduse annaks, mis ta produktiivseks teguriks teeb.

Ja selle rahva produktiivse jõu seisu-kohalt lubatagu mulle veel ühest asjast kõnelda, mis mulle lähedal seisab. See on karskuseküsimus. See on, nagu minu par-teikaaslane rkl. Tõnisson eile tähendas, meil just valus küsimus seepärast, et seda

asja viimasel ajal on võetud nagu naljana. Aga kui meie riigi eelarvet sellelt seisukohalt vaatame, siis on minu mulje see, et meil alkoholi tarvitamine suureneb. Kui loeme riigi eelarve üksikute sissetulekute põhjendust, siis näeme järgmist: monopoli sissetulekuid on 15.546.000 krooni. Põhjendus: „Sama palju, nagu mineval aastal, kuna viinamüük püsib umbes endistes piirides.“ Aktsiisid — ölleaktsiisi suurendatakse 30 tuhande krooni võrra. Põhjendus: Ölle tarvidus kasvab. Veini-, likööriaktsiis on jäetud samaks. Tulu patentidest joogikohtadelt on suurendatud 10 tuhande krooni võrra, põhjendusega, et müügikohtade arv suureneb. Meie ametlike andmete järgi, mis riigi eelarve juurde antud, suureneb seega alkoholi tarvitamine. Kui kokkuhoiust räägime, siis võime öelda, et meie rahvas joo aastast enam kui 20 miljoni krooni eest viina ja muud alkoholi. Peale selle käärivad kodudes kõiksugused veinipotid, millest isegi lastele antakse seda magusat vedelikku, et nad varakult sellega harjuksid. Võibolla on see nüüd moest läinud, aga ma olen kodudes neid veinipotte näinud.

Küsimus on seepärast tõsine, et alkoholile väljaantud summad on sama suured kui kulud, mis meie rahvas toiduainete peale välja annab, eriti leiva ja liha peale. Inglise statistikast on vähemalt teada, et inglased jooavad selle ära, mis nad leiva ja piima poolest tarvitavad. Meil ei ole selle kohta statistikat, aga et meie oma leiva ja liha ära jooime, (Teedeminister A. Jürman: See on kindel!) see on kindel.

Kui kokku tahame hoida, siis tõuseb küsimus, mis tendentsil peaks liikuma kogu meie alkoholipolitika. (K. Baars, tõer: Kuhu need kartulid ja odrad paneme?) Küll leiame neile kasutamise muu kui mürgi peale. (Kaitseminister O. Köster: Pole nii hull see asi!)

Asjal on veel teine külg. Mina olen kindel selles, et mitte ainult majanduslikult ei ole alkohol hädaohtlik, vaid ta teeb rahva hinge järkjärgult lõdvemaks. Mina arvan, et paljud talud haamri alla langevad mitte üldise majandusliku kriisi pärast, vaid seepärast, et nende omanikud rikastavad kõrtsmikke. See on seda tõsisem küsimus, kui silmas peame, et meie rahva elujõud väheneb. Seda tunnistab loomuliku juurdekasvu kahanemine. Rahva vitaliteet, tema elutung on langenud. Alkoholismiga aitame sünnitada ka halvemaid lapsi. Sest on tõsi, et viinastatud olekus saadud lapsed on nõrgemad, mitte selles mõttes, nagu mõjuku iga joovastus otsekohe pärivusele, vaid selle poolest, et ta seemet tema miljööd rikkudes nõrgestab.

Vaadake, meil on väga tõsiste asjadega tegemist, kuid meil ei panda neid tähele, küll aga räägitakse meil sagedasti, kuidas Soome hädas on oma keeluseadusega, ja kuidas Ameerika oma pankrotis. (K. Baars, tõer: Hakkavad kaotama seda!) Kes teab! Mina ütlen selle kohta: see võitlus, mis Soomes ja Ameerikas peetakse keeluseaduse pärast, on otsustandva tähendusega nende rahvaste kohta. See ei ole üksnes võitlus palja alkoholi pärast, vaid see on võitlus terve inimkonna, terve rahva tuleviku pärast. See on võitlus kristluse ja paganluse vahel, võitlus äärmise individualismi ja sotsiaalse kohustuse vahel. Kui vaatame asja lähemalt, siis näeme, et keeluseaduse vastu on haritlased. Nagu meil nii ka Soomes leidub nende hulgas palju neid, kellel ei ole midagi püha, kes millestki ei küsi, kes tahavad juua, sest et see neile meeldib. (A. Tupits, põl: Aga Soome kõrgem kohtunik?) Ma ei räägi üksikutest isikutest midagi. Meie haritlaste juures on seisukord just sellepoolest paha, et nad ei võta neid küsimusi tõsiselt kui sotsiaalseid kohustusi. (M. Juhkam, tõer: Tartus mitte põrmugi parem kui mujal!) Soomes on see võitlus väga kibe, seda on ka soomlased ise alla kriipsutanud. Ja ma kordan: meil on siin tegemist individuaalse libertinismiga, mis enesele kõik lubab. Ei küsita sellest, mis ühiskondlikule seisukorrale parem, vaid see meeldib neile, see maitseb. Tahetakse oma tunge välja elada, ning selleks peab neile vabadus antama. Selles mõttes on ka meil see võitlus järjest tõsisemaks minemas, sest see on rahva hingejõu kokkuhoiu küsimus. Kus tarvis kriise lahendada, seal ei ole harilikult tarvis mitte ainult rahalist, vaid eriti moraalset jõudu, mida aga alkoholism hävitab. Kui meie neile asjadele tõsiselt mõtleme, siis, ma usun, peame alkoholiküsimusse suhtuma natuke teistsuguselt; siis ei saa sellest kergesti üle, öeldes — las läheb! ja heites nalja selle üle, nagu oleks asi lahendatav naljaga. Kui meie näeme, kuidas rahva elujõud järkjärgult kahaneb, kuidas väheneb ühes sellega rahva töötahe, sise-mine kindlus, kuidas käed tükivad lõdvemena, ja kui on tarvis ennast aidata, siis tuleb küsida, kas ei ole tähtis, kui alkoholiküsimust tõsiselt võetakse ja sellest tõsiselt kinni hakatakse. Iseäranis nende poolt, kellel teatav vastutus, kes vastutavale kohale pandud ja kutsutud rahva saatust määrama. Ma arvan siin meie ajakirjandust, Riigikogu ja rahva intelligent klassi. Need peaksid tõsiselt oma seisukohti revideerima. Ma ei taha seega öelda, et peaksime kohe keeluseaduse maksma panema; meie oleme sellest kaugel. (J. Soots, põl: Meil oli keeluseadus,

aga kukkusime läbi.) Seega ei ole veel midagi lõppenud. Meie peame asja selles sihis ajama, et vähendame oma sissetulekuid alkoholi pealt ja vaatame, kuidas piiri panna selle levimisele. Kui mõtleme, et terve rahva sissetulekust, mis ulatub 300.000.000 kr., umbes 20.000.000 kr. enese-mürgitamiseks tarvitame, siis on asi liiga tõsine. Kui aga meil siiski on karskusesummasid vähendatud, mis teel ja kuidas tahetakse siis edasi pääseda? Kas saadakse sel viisil teistsugust politikat ajada, teistsugust suhtumist asjasse käima panna? Või peab joomine samaselt potentseeruma, nagu ta nüüd potentseerub, ehk meie riigi elanikkude arv küll ei tõuse?

Rahva elujõu lõdvenemise seisukohalt tahaksin veel üht küsimust puudutada, millest endises Riigikogus jutt oli. See on abordi küsimus, milles meil tõsine seisukoht tuleb võtta. Ma arvan, et pearaskus selle asja juures seisab selles, et psüühiline mõju, mis sellest seadusest välja läheb, kõige halvem on. Siitkohalt öeldakse, et siin võib toimetada, kuidas tahetakse. Idanev inimeselu ei ole mingisugune saladus ega mingisugune pühadus. (K. Baars, tõer: Eelarvesse see ei puutu!) Puutub küll, kui ma jõu kokkuhoiu seisukohalt kõnelen.

Peame edasi vaatama, millele raha välja anname. Ka kirjanduse suhtes. Sest meil on osa niisugust kirjandust, mis levitab otsekohe uut eluvaadet, kus tungide järgi käimine mõõduandev, kus teise lõualuud on olemas selleks, et kui mul käsi kiheleb, annan hoobi ära, et teine rentslisse kukub, ja mul on pärast väga kerge olla. (Vahel hüüe: Kunas see parem on olnud?) Millal see parem olnud, seda ei saa ma kohe öelda, igatahes on paremaid aegu olnud, sest pidagem silmas, et nüüd tahetakse sellest mingi uus seadus teha, võetakse tungide järgi toimetamine uueks elu aluseks. See ei ole ainult üleaisapildumine, vaid see on uus elutunnus, mida kuulutatakse. Õigustatakse enesemaksmapanekut ükskõik kuidas ja kelle kulul. Seda peab meie noorsugu enesele eeskujuks võtma! Ja sellejuures peab noorsoost töötahteline sotsiaalkohustuslik, teise inimese õiguste austaja, teiste ja iseenese isikust lugupidav sugu kasvama! Kes seda usub — uskugu, mina ei usu. Arvan, neist asjust tuleks meil väga palju veel kõnelda ka sellelt seisukohalt, kuidas meie oma rahva jõudu kokku hoiame ja mis teedele teda juhime, kus arenemine võiks sündida, niiöelda, parema tuleviku mõttes. Meil lasub suur vastutus.

Kui minu parteikaaslane härra Tõnison ette tõi, missugune võib eelarve olla 1935./36. aastal, siis naerdi ja öeldi: „Mis-

sugune on ta 100 aasta pärast?“ Peame midagi ette nägema ja kavatsema vähemalt mõni aasta ette. Oleme seniajani asjadest kinni võtnud enamasti kui üksikute punktidest, külgedest, ilma et neid tervikuliselt oleksime näinud. Niisugune suhtumine oli arusaadav. Tulid meile ju riigi valitsemine ja oma asjade korraldamine, kui uued asjad äkki peale. Pidime nagu lapsed asju tükk-tükilt, üksikult, tundma õppima. Seepärast oleme ka üksikute asjade kallal kobanud, ilma et tervikuni oleksime jõudnud. Nüüd, kus meil juba üksiku tundmine käes, peame kaugeemale nägema, peame hakkama, kui tahame areneda, silmas pidama mitte ainult üksikut kohta, vaid rahvaelu tervikuni tungima ja sellisena teda arvesse võtma.

J. Fuks (as): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Ma arvan, et eelarve-vaidlused I lugemisel on juba lõppemas. Eelarve läheb eelarve-komisjoni. Tagasi tulnud komisjonist Riigikogus II ja III lugemisel vast veelgi vaieldakse. (M. Juhkam, tõer: Päästaks Jumal neist!) Need vaidlused, mis siin olud, on kaunisti aega Riigikogu tööst ära võtnud, kuid seda mitte asjata. Ma usun, et need kõned on valgustanud meie riigielu väärsumme ja on andnud näpunäited, kuidas edasi talitada. Valitsus peaks kiiresti samme astuma selleks, et meie riigimajandust paremale järjele viia. Ka Riigikogu peaks siin valitsusele üksmeelsemalt abiks olema, ja ma usun, et ta saab ka seda olema, järeldades seda rahulikkudest kõnedest, mis siit Riigikogu kõnetoolilt peetud.

On väga tervendav nähtus riigielus, et siin on alla kriipsutatud esijoones põllumajanduse raskust ja ta päästmist sellest. See on rõõmustav nähtus, ja vana sõna ütleb: parem hilja kui mitte kunagi. Meie riigi algpäevil ja mõni aasta tagasi valitsesid hoopis teised vaated, mis meie riigi suuremad summad ja Venemaalt saadud kulla juhtisid suurtööstusele ja kaubandusele. Järeldades peetud kõnedest oleks loomulik, et meie riigielus peaks tulema pööre, jüripäev. Ja veel enam: eelarve arutamisel ja vastuvõtmisel peaksid sõnadele järgnema teod. Ja kui elame, siis näeme.

Ma tahaksin tähelepanu juhtida mõnele üksikule, võibolla väikesele küsimusele. Meil on räägitud väikepõllupidamisest, räägitud põllumajanduse tõstmisest, kuid meil on põllupidamisel ka kõrvaltööstuseharud, metsatööstus ja kalaasjandus. Meie Eesti riiki piirab hulk vett, palju inimesi elatab end põllumajanduse kõrval kalapüügist. Härra Teetsov, Saaremaa saadik, valgustas eile õhtul Saaremaa olusid, kui tähtis seal kalapüük ja kalaasjandus. Võibolla jääb see ideaaliks,

et peaks kalaotsimise laevad riigi kulul muretsetama! Kuid riik peaks midagi ette võtma, et meil kalaasjandust tõsta. (O. Gustavson, stp: Mis laevad need kalaotsimise laevad on?) Otsitakse kohad üles, kus kalad on, ja siis lähevad kalamehed ja püüavad need kalad kinni, nii sain mina aru härra Teetsov'ist. (Naer.) Kuid see on idee, ja ma usun, et see härra Teetsov'i idee jääb teostamata. Meie peame lihtsamaid abinõusid leidma.

Kalaasjanduse fond on loodud. Selleks oli möödunud aasta eelarvesse võetud 9 miljonit senti. Käesoleval aastal selle fondi täiendamiseks summat ette nähtud ei ole.

Härra Majanduseminister seletab, et tuleb mingisugune fondide seaduseelnõu, ja sellest saab siis kalaasjanduse fondiks, ja saavad kalamehed laenu.

Kui vaatleme kalaasjandust, siis näeme, et sisse veetakse kalu meil õige suurel arvul. 1928. a. on kalu suitsetatult ja värskelt väljast sisse veetud 1.707.100 sendi eest, heeringaid ja silku — 3 miljoni krooni eest, s. o. 300 miljoni sendi eest.

Tahtsin sellele tähelepanu juhtida, et kalaasjandusele tuleb meil rõhku panna ja seda tuleb nii elukutselise kalastamise kui ka väikepõllupidamise kõrvalharuna arendada.

Teine küsimus on metsatööstus. See on olnud väikekohapidajatele kõrvaltööstuse haruks juba Vene riigi ajal ja ka meie riigi ajal. Talveks ostsid nad endile metsa väikesed langikesed, töötasid selle ümber, said tööd ja vedu, osa materjali jäi enesele tarbepuuks ja ehitamiseks. See kõik oli põllumajanduse kõrval neil sissetulekuallikaks.

(Koosolekut hakkab juhatama teine abiesimees R. Penno.)

Nüüd on suurenenud riigi metsatööstus, iseäranis Pärnumaal. Seal antakse kõige paremad tarbepuumetsad riigi metsatööstusele, ehk küll riigi metsatööstuse mõte on riigile küttematerjali muretsemine. Ülejäänud oksjoniletulev metsaetakse suurtesse üksustesse, ja oksjonil ei suuda siis põllupidaja suuräridega võistelda. Kui meie aga vaatame, kuidas asju aetakse riigi metsatööstuses, siis peab ütleva, et ei ole vahet metsade peavalituse ameti ega riigi metsatööstuse vahel. Ühele ja samale kirjale kirjutab alla riigi metsadevalituse direktor ja ka metsatööstuse direktor. Ka metsaülemate kantseleides aetakse asju nii, et otsekohe- sed ülesanded hoopis unustatakse.

Orajõe metskonnas Pärnumaal möödunud kevadel, vaatamata, et 2 valda

aasta läbi nõudsid silla- ja trummipuid, ei saanud metsaülem niipalju aega, et oleks valdadele vastu tulnud ja nõutava materjali välja andnud. Kui härra Teetsov rääkis, et Saaremaale olevat soovitud metsamaterjali vedada Orajõe metskonnast, siis ütlen, et Orajõe metsaülem ei saa isegi oma valla asjadega valmis, millal ta siis veel Saaremaa asju ajab.

Edasi. Kui vaatame, et riigi metsatööstuses antakse ametnikkudele igasuguseid preemiaid ja lisatasusid, siis see viib teatava korruptsioonini. Asuniku mets hinnatakse väga kõrgelt, ja kui asunik ütleb, see saar või kask ei ole tarbepuu, see on kuldnokkade pesitsemiseks, hinnatakse see ikkagi tarbepuuks. Asunik nõuab uut hindamist, et säärase hinnaga ei saa metsa osta. Ei tule metsaülem sinna vaatama ega metsa uuesti üle hindama. Kui aga asunik metsaostmisest ära ütleb, siis tuleb metsaülem metsa ja ütleb, et selle takseerihinnaga ei saa seda metsa müüa, vaid peame uuesti takseerima ja hindama, ning mets takseeritakse siis küttepudeks ja antakse takseerihinnaga riigi metsatööstusele. Nii oli Tõstamaal. Vaadake, see ei ole õiglase. Kui riigi metsatööstus müüb metsamaterjali kohalikkudele elanikkudele, siis võtab ta peale takseerihinna veel juurde: 15% metsa mõõdu- + 30% tööraha ja + 15% administratsiooni kuludeks, nii et 60% tuleb takseerihinnale juurde. Kui vaatame neid kirjeldusi, mis avaldatud ajalehtedes riigi metsatööstuse tegevuse kohta, siis peab ütleva, et need ajaleheteaded on väga tagasihoidlikud. Kohalikud elanikud võivad palju rohkem sellest rääkida, ja seepärast tuleb riigi metsatööstuse ümberrevideerimine ette võtta. Mina pooldan seda seisukohta, mis Riigikontrolör oma 1927./28. a. eelarve täitmise aruandes ütleb, et riigi metsatööstuse ülesanne on üles töötada küttematerjali riigiasutuste jaoks ja neid raialanke, mis oksjonitel sisse jäävad.

Edasi, meie haridusepolitika alal on siin suuri probleeme lahendatud, kuid jäävad siiski veel mõned sõnad öelda. Meie ammugi ootame avalikkude algkoolide seaduse muutmise seadust. 1927. a. esitati Riigikogule põllumeeste kogude rühma esindajatelt avalikkude algkoolide seaduse osalise muutmise seadus, millega taheti talvist kooliaega algkoolides lühendada mõne nädala võrra, sügisel paar nädalat hiljem koolitööd alata, et võimaldada lastele karjaskäimist. Sellest küsimusest ei olda üksi huvitatud maal, vaid ka linnas on vaeseid inimesi, kes saadaksid heameelega lapsed maale karja, et endile ülalpidamise võimalust saada. Võibolla, see karjaskäimise küsimus ei meeldi mõnele, ja kui sellest omalajal siin räägiti, ja härra

Laidoner härra Martna'le hüüdis, et meie mõlemad oleme ju karjas käinud, mis siis sellest halba oli, vastas härra Martna, et kui ma siis nii tark oleksin olnud, kui praegu, siis ma ei oleks karja läinud. Kui mina siis küsisin, mida lapsed peavad tegema, härra Martna ütles: „Kasvama ja mängima.“ Just karjas käies laps kasvab ja mängib ja seal õpib ta ka töötahet maast-madalast, õpib hoolas olema, tähele panema. Painuta puud, kui paras aeg, — nii õpeta ka töötahet, kui aeg, ja kui ükskord laps suureks kasvab, siis ta ei ütle oma vanematele: „Kui teie mind toita ei jõua, mis teie minust siis muretsesite.“

Õpetajate ettevalmistamise küsimus on ka väga tähtis. Meil on olnud päevakorras õpetajateseminari sulgemise küsimus, ja mina arvan, et tingimata tuleb siin samme astuda. Meil tulevad inimesed õpetajatena seminaridest, aga kohta ei leia. Käivad valdu mööda igalpool valimistel endid kohtadele pakkumas ja seega kulutavad viimse rahatagavarاناتukese neil reisidel, lahkuvad pettumusega. Ma arvan, et siin peaks midagi paremat leitama. Härra Tõnisson nurises siin selle üle, et vanu kooliõpetajaid on hakatud vallandama ja pensionile saatma. Võibolla, et see õige tee ei ole. Kuid meie algkoolides on küllalt sääraseid õpetajaid, kes ajast maha jäänud ja kellel ammugi aeg aru saada, et nad ise end koolitööst vabastaksid. Meil lähevad lapsed algkoolist keskkooli, iseäranis maalt, puuduliku ettevalmistusega. Ei ole mõeldav, et inimene, kes kihelkonnakooli lõpetanud ja kuidagi õpetajakutse omandanud, saaks lapsi keskkoolile tarvilikult ette valmistada, sest kuueklassilise algkooli nõuded on võrdlemisi suured.

Kui vaatame oma kooliraamatuid ja -vihikuid, siis vahetatakse raamatuid ruttu ja varsti on uusi tarvis. Kui laps õpib esimeses klassis ja läheb üle teise, siis jäävad need raamatud järele ning mõne aasta pärast ei kølba need enam teistele järeletulevatele koolilastele. Osalt on see loomulik, sest tulevad uued väljaanded, täielikumad õpperaamatud j.n.e. Alati uute raamatute muretsemine läheb aga kalliks iseäranis kehvadele inimestele.

Meil oleks tarvis välja töötada kava odavama koolimajatüübi loomiseks, nii maal kui linnas. Härrad Päts, Põld ja teised kõnelesid sellest ja siis kuulus, et hariduseministeeriumis on teatavad kavad väljatöötamisel, mis tulevad maksmata panna. Me teame, et paljudes valdades on ehitatud uued suured koolimajad, mis palju maksmata läinud. Selle tõttu on tõusnud isikumaks nii kõrgele, et inimesed enam maksta ei jõua. Kolmanda Riigikogu ajal tõsteti üles küsimus, missugu-

seid võõrkeeli koolides õpetada. Jutt piirdus enam keskkooliga. Toodi ette Inglis, Saksa ja Vene keelt. Vene keele kohta tähendas härra Tõnisson, et meil ei ole tarvis kasvatada pajuvenelasi. Asjalugu on aga säärane, et tegelikus elus nõutakse igalpool kolme kohaliku keele oskamist. Arvan ka, et meie idapoolses suurriigis, kus praegu korralagedus, ükskord säärane kord luuakse, et ka meie inimestele seal töövõimalused avanevad. Kui tahe-takse, et inimesed seal töövõimalusi leia-vad, siis peab Vene keelt oskama. Vene keele mitteõpetamisega koolides arvatakse meie rahvast Venemaast eemaldada. See väide ei ole õige. Nüüd on 1927. aastast hulk aega mööda läinud, ja 1927. a. see osalise muutmise seadus võeti haridusekomisjonist hariduseministri ettepanekul ära, see oli minister Lattik' u ajal, põhjendusega, et tullakse varsti avalikkude algkoolide muutmise seadusega. Pärast härra Lattik'ut on mitu hariduseministrit olnud, ja praegu on hariduseminister sellest rühmast, kes sel ajal selle osalise muutmise seaduse esitas, ja seepärast tohiks loota, et see avalikkude algkoolide muutmise seadus, mida lubatud mitu aastat, et see peatselt nüüd esitatakse.

Sotsiaalpolitika alal on meil väljaminekud suurenenud. Hariduse- ja sotsiaalministeeriumi alal 109 miljonit senti ümmarguselt. III Riigikogu valimiste eel põllumeeste kogude poolt laotati laiali raamatut, „Tõestisündinud lood“, ja seal öeldakse, et asunikud, sotsialistid, tööerakond ja rahvaerakond kõik on hoolekandesummasid tõstnud. Aga meie näeme, et meie praeguse Hariduse- ja sotsiaalministri härra Hünerson'i ajal, kes põllumeeste kogude rühmast, on need väljaminekud suurenenud hariduseministeeriumi alal 54 miljonit senti ümmarguselt ja sotsiaalministeeriumi alal ümmarguselt 55 miljonit senti. (Vahel hüüe paremalt poolt.) Vaadake, ma ütlen, et siin ei saa süüdi ei põllumeeste kogudele, ei asunikkude koondusele, ei sotsialistidele veeretada. Mina ei taha siin süüdi eelarve suurenemises veeretada ka minister Hünerson'ile, sest meie peame teadlikud olema, et seadused on, mille järgi peab eelarve kokku seadma. Siin rkl. Penno tähendas, et varsti Majanduseminister muutub arveametnikuks, ja peab ütleva, et hariduseministril pole ka muud teha, kui seaduste järgi eelarve kokku seada. Aga võimalus on härra Hünerson'il näidata, kus oleks võimalik parandusi teha, et meie eelarve selles osas ei tõuseks. (Pahemalt poolt: Aga mujal võib tõusta?) Mina olen seisukohal, et meie eelarve üldse ei tohiks tõusta. Mina pooldan igalpool kokkuhoidu, kus vähegi võimalik, et maksukoorem ei tõuseks.

Edasi töötäolistele küsimus. Seda puudutas siin härra Martna. Mina tahaksin puudutada maatäolistele küsimust, ja pean ütlema, et põllutäolistele võrreldes ennesõjaajaga, on praegu niieeldata põllupidaja seisukohalt vaadates palga mõttes paremasse seisukorda sattunud. Kui enne sõda maksti sulasele 50—60 rubla aastas, ühes priisöögiga, see oli 100 puuda rukkid ehk Lõuna-Eestis 100 vakka kartuleid, siis talusulane saab aga nüüd 25 kuni 30.000 senti suve 6 kuu eest ja peale selle prii korteri ja ülalpidamise. Tekib küsimus, palju peab põllupidaja oma saadusi müüma, et ta saaks sulase pidada. Kui tüdruk saab suves paarkümmend tuhat senti ja vähegi kokkuhoidlikult elab, siis võib öelda, et talvel ei tule tal nii ruttu nälga. (P a h e m a l t p o o l t: Ühesõnaga, võtke vähemaks.) Mina arvan, et siin ei ole võtta. Töötäolistele küsimust peab põhjalikult uurima, ja pean ütlema, et teie, härrad sotsialistid, ei lahenda seda küsimust priitsimaja koosolekutega, seal teie ainult endi vahel riidlete rohkem kui tarvis. (V a h e l h ü ü e p a h e m a l t p o o l t.) Mina arvan, et inimesi linna ei valgus, peaksime maakultuuri tõstma ja maaelu mugavamaks tegema, nagu sellest ka härra Suursõõt kõneles. Maal valitseb kultuuri-vaesus, seal ei ole kultuurilisi asutusi. (P a h e m a l t p o o l t: Milles asi seisab? — Tuleb linn maale viia. Palka vähendada.) Mina ei räägi palga vähendamisest, vaid et on vaja põllumajandust intensiivsemaks ja maaelu kultuurilisemaks muuta. (A. S c h u l b a c h, tõer: Härra Mihkelson ise rääkis palga vähendamisest.)

Eelarve korras on „Estonia“ teatrile määratud 8 miljoni senti asemel 11 miljonit ja „Vanemuise“ teatrile 4 miljonit asemel 5 miljonit senti. Põhjendatakse seda seega, et need teatrid siis ei saa enam summasid kultuurikapitalist. See oleks rõõmustav nähtus, kui kultuurikapitalist läheks rohkem summasid maale. Kui eelarve korras antakse maale rohkem summasid, siis aitaks see meie maakultuuri tõsta ja võibolla inimesi maal kinni pidada, et nad linna ei püüaks minna. Tuleksid hariduseliidule suuremad summad määrata. (M. L a a r m a n, põl: Meie oleme väga nõus, kas Teie räägiksite Majanduseministriga.) Mina ei tea, kas on siin süüdi Majanduseminister. (V a h e l h ü ü e p a h e m a l t p o o l t.) Mõõdunud aastal leidsime sinna summasid, võibolla leiame ka nüüd eelarve-komisjonis mõned summad hariduseliidule suuremaks toetuseks.

Härra Martna kandis ette töötäolistele nõudmised priitsimajas. Töötäolistele nõuavad haigusekindlustust. Haigusekindlustus on armas ja hea asi, ja ma olen sellest ka sotsiaalkomisjonis rääkinud, et meil haigusekindlustust ka kehvematele

kihtidele laiendataks, aga kas meil selleks raha jätkub? See on vist peaküsimus selle asja juures. Meil kehvem kiht rahvast elab arstide asukohast kaugel. Esi- teks sellepärast ei ole arstid kättesaadavad ja teiseks veel sellepärast, et ei ole raha. Ma tean ühe juhu oma vallast, kus minu naaber, väikekohapidaja-asunik, tuleb minu juurde, ütleb, et laps on raskesti haige, ja palub küsida telefoniteel arstilt, mis arst lapse haiguse kohta ütleb. Arst vastab, et tal on raske telefoniteel midagi öelda. See oli õhtul kella 10 ajal. Umbes kell 4 hommikul tuleb naaber uuesti minu juurde ja ütleb, et tal on korda läinud laenata 2000 senti raha, ja mina kõlistagu nüüd arst välja. Arst ütles, et tema enne kella kuut sinna ei jõua. Kuid enne kella kuut tuli juba asunik minu juurde ja ütles, et laps on surnud, ja ka teine laps suri pärast. Olid sarlakid. See on kurb nähtus, ja seepärast oleks tarvis haigusekindlustusele riigi tähelepanu juhtida. (B. E i l m a n'i, stp vahelhüüe.) Teie tulge ja rääkige oma töötäolistest. Tuleks kindlustada lasterikastele perekondadele perekonnatoetus- raha riigi poolt, kui lapsed sünnivad. Meil kurdetakse, et lastearv kahaneb ja seda enamasti linnas. Mina arvan, et kui maal perekonna-abiraha sisse seatakse, annab see tagajärgi, ja lastearv suureneb. Maal on lastekasvatamiseks soodsamad olud, ja maal on lapsed maast-madalast rohkem tervemad, majapidamiseks tarvilikumad. See viiks meid sanna- maale, et meil ei tuleks Riigikogus tervishoiu paragrahv-dest niipalju rääkida. (V a h e l h ü ü e p a h e m a l t p o o l t.) Küll töölisel tööd ja magajal und, ütleb üks vanasõna. (P a h e m a l t p o o l t: Vaat, kus retsept tööpuuduse vastu!) Ma arvan, see ei ole ka retsept tööpuuduse vastu, kui härra Martna ütles siit kõnetoolilt, et „võibolla ma kahetsen, et ma ei lasknud töötäolisti teha, mis nad tahtsid“, ja härra Kaaver ütles, et nad tahtsid Riigivanema aknad sisse visata. Täna rääkis härra prof. Põld üliõpilastest ja mingisugustest akendest. Ega meie aknatelõhkumisega midagi ei paranda.

Edasi tahaksin puudutada auvõlaküsimust ja pensionideküsimust. Siit härra Hans Martinson rääkis auvõlast 1905. a. revolutsionäridele. (A. K i r i k a l'i, tp vahelhüüe.) Kui Teie endast alati, härra Kirikal, olete rääkinud, ärge mind sellega mõõtke. — Ta puudutas seejuures ka seaduseelnõu, mis esitatud auvõla tasumiseks välissaadikutele ja teistele suurtele isikutele. Selle seaduse arutamisel räägime muidugi pikemalt. Aga ma tahtsin puudutada teist küsimust. Kümme aastat on meil rahu, 2. veebruaril pühitsesime rahu juubelit. Aga kuidas on demobiliseeritud sõjaväelaste seisukord, kuidas on

invaliidide seisukord? Invaliid saab pensioni aastas niipalju, kuipalju üks kindral kuus. Pean ütlema, et siin pole õiglane põhimõte läbi viidud. (M. J u h k a m, tõer: Aga kas see ka üks akende sisselöömine ei ole?) Mitte sugugi. Ma tahtsin puudutada ainult küsimust, kuhu jäävad valitsuse lubadused, mis anti vabaduse sõja päevil, Eesti vabadusesõja ajal. Kuidas on lood auvõla tasumisel nendele, kes pole saanud maad, pole saanud pensioni, üldse mitte midagi? Kui arvatakse, et maad saanud umbes paarkümmend tuhat sõjaväelast, siis on see osa neist, kes olid vabadusesõjas. (M. J u h k a m, tõer: Just kõik ei tahagi, ei lasegi ennast materjaalselt tasuda.) Kui see materjaalne tasu nii väike, siis muidugi ei lase, kui suurem, siis võibolla... (P a h e m a l t p o o l t: Eht ärimees.) Seda on meie Eesti riigi ajalugu näidanud: kui mõni tuhat pakuti, ei võetud vastu, kui mõis ja paar miljonit, siis võeti vastu. Aga maa ei ole üksi abinõu, mis aitab seda küsimust lahendada. Olen kuulnud, et naaberriik Läti on rahaga seda küsimust lahendanud. (M. L a a r m a n, põl: Aga härra Fuks, kas Teie see mees olete, kes neid etteheiteid teeb!) Kas need kõik on etteheited olnud, mis siit kõnetoolilt on räägitud. Meie arvustame riigi eelarvet ja võimalusi, mis eelarve ühele või teisele pakub.

Meie oleme rahvasteliidu liikmed, ja meil on rahupüüded, ja ma arvan, et Eesti rahvas on üks rahupüüdvatest rahvastest. Niikaua kui meile ei ole kindlustatud rahvasterahu, peame arvestama ka meeleolu, missuguse meeleolu on loonud vabaduse sõjaväelastele antud lubaduste mitmetäitmine demobiliseeritud sõjaväelastes, ja missugune meeleolu võib ka edasi kanduda neile, kes nüüd sõjaväeteenistusest läbi käivad ja näevad, kuidas talitatakse Eesti vabadusesõjalastega. Seepärast oleks täiesti tarvilik, et valitsus peaks selle vekslid kuidagi välja lunastama, mis vabadusesõjas andis, või pikendama, näitama võimalusi, kuidas tulevikus seda küsimust tahab lahendada. Meie anname alati au langenuile, kuid peame au andma kõigile neile vabaduse sõjaväelastele, kes on oma rinnaga Eesti vabadust kaitsnud, ja kui ükskord oleks tarvis Eesti poegadel välja astuda, siis oleks iga mees valmis. Seepärast olgu säärasele valitsusele, kes suudaks siin midagi ette võtta, au ja kiitus.

A. S c h u l b a c h (tõer, fakt. märk.): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Eile siit kõnetoolilt mõne minu rühmakaaslasega polemiseerides tähendas rkl. Tonkman, ajaleht „Vaba Maa“ olevat kirjutanud, et maa tuleb jätta sööti. Minu vahelhüüdele, kas härra Tonkman seda ehk unes ei ole näinud, lubas härra Tonkman lehe täna

siia tuua, et seda kõigile näidata ja ette lugeda. Härra Tonkman ei ole oma lubadust pidanud, seepärast pean konstateerima, et härra Tonkman on opereerinud täiesti ebaõigete andmetega. „Vaba Maa“ ei ole seda kunagi kirjutanud ega ka kirjutada võinud. (K. T o n k m a n, põl: Tuleb, tuleb!)

Vaheaeg kl. 12.15 min. — kl. 12.35 min.

A. S i r r o (stp): Väga lugupeetud Riigikogu liikmed! Meil on väga palju eelarve-kõnede puhul ette kantud kõiksuguseid puudusi küll põllumajanduse, kaubanduse ja tööstuse alal. Lubatagu mulle mõni väikesem näpunäide või arvamine ette tuua, eeskätt tööstuse alal. Paremalt poolt mõeldakse, et tööstus olevat meil erilise kaitse all, tööstuse seisukord olevat parem põllumajanduse omast. Mina ei ole tööstur ja ei taha tööstuse seisukorda kaitsma hakata, tahaksin siiski tähelepanu juhtida ühele asjaolule, millest meie mööda minna ei saa, ja eeskätt sellele, et meil peab tööstus riigis olema. Ei mahu ju kõik Eesti riigi kodanikud põllumajanduse alale, ja teiseks peab olema teatud osa tööstust selleks, et rahva tarbeid rahuldada sel alal, mis neil tingimata vaja läheb. Põllumajandus ei saa muidu läbi, kui ei ole tööstust, mis põllumajanduse riistu ja tarbeid korraldab. Veel parem oleks, kui meie ise neid ehitaksime. Vabariigi algaastail alustati tööd, kusjuures olid suured lootused ja väljavaated meie idanaabrilt suuremate tööde saamiseks. Hakati suuremate tehastega tööle. Peab ütlema, see oli ebaloomulik seisukord tööstuseettevõtetes seepärast, et nad olid suurtööstused, kus tuhanded inimesed pidid töötama, seal aga töötati väikese osaga. Seetõttu kujunes tagajärg sääraseks, et tööstused vastu vaidlemata pidid ukсед sulgema. Ei olnud mõeldav, et näiteks Vene-Balti tehas, kus 1922. aastal töötas 1000 töolist, tehase suuruse järgi peaks normaal arv olema 6000, oleks võinud oma tööjõuga neid väljaminekuid katta, mida nõuab selle tööstuse ruumide ja territooriumi ülalpidamine. Oli täiesti loomulik, et see tööstus varem või hiljem ukсед pidi sulgema. See oleks ju üsna kerge olema, kui sellega ei oleks seotud riigi majandus. Nii näeme, tähendatud tööstus sattus raskesse seisukorda, ja loomulikult tuli riigil appi minna. Anti summasid toetuseks, aga nüüd on seisukord kujunenud sääraseks, nagu härra Päts kõneles, et varandused on oksjonihäämri all, ja loomulikult seda teed nad just lähevad. Tagajärg on see, et pikalaenu pank omandab need varandused. Aga meie küsime, — Vabariigi Valitsus ei ole näidanud neid

kavu — mida tahetakse nende varandus-tega teha. Need varandused ei ole väikesed, vaid suured, sinna on palju kapitali sisse pandud. Neid hooneid tuleb korras hoida, ja kui ei osata neid kasutada, siis ootavad meid tingimata igal aastal suured kahjud. Juba praegu on nende hoonete katused niisuguses seisukorras, et neid tuleks esimesel silmapilgul korda seada.

Juba enamalt on üks suurtööstuse vabrik — Peetri tehased — riigi käes, ja pikalaenu pank on mitmed aastad juba selle tehase tegelik peremees. Nüüd tahaks küsida, kuipalju see tehas on kasu andnud oma kapitali suuruse kohta. Kahtlen, et siin kasu on saadud. Üks on kindel, ja nimelt, et see varandus päev-päevalt kõduneb. On kuulda isegi niisugust juttu, et kui sinna tehastesse peaks tulema mõni laev, mida tahetakse üles tõsta, siis võib see kardetavaks saada, sest need abinõud — need vaierid, millega laeva üles tõstetakse, on niisuguses seisukorras, et nad võivad laeva hellingisse tõstmise juures katkeda, ja laev võib tagasi libisedes uppuda. Laeva uuesti ülestõstmise nõuab aga suuri kulusid.

Meil on peale selle väikesemad tehased olemas, ja need tehased on just õieti niisugused, mis meie riigis tööd võiksid teha, sest parema tahtmise juures leiduks neile tööd. Aga juba härra Päts tähendas siin, et need tööstused töötavad ka eba-loomulikis seisukorras, nad tahavad kõik üht ja sama tööd teha. Ja see on vastu-vaidlematu tõde, ma ütleksin veel rohkem: nad meeleldi tahavad seda teha, aga rahvamajanduse seisukohast välja minnes on see väga kahjulik. Kui lubate, toon väikese näite. Meil on alati rõhutatud ja eeskätt paremalt poolt, et kui sotsialistid nõuavad tööparandamiseks väljaminekute tegemist, siis sel puhul, kui riik annab tellimised sisemaale, riik maksvat alati rohkem, kui sel puhul, kui oleks tellitud välismaalt, ja seega saavat riik kahju. Kui aga põllumajanduse saadustele tahe-takse maksta natuke üle hinna, siis meie rääkivat vastu. Lubatagu öelda, et alati ei ole see nii. Toon teile fakte ette, mis näitavad, et meie sisemaal teeme seda tööd kaugelt odavamini, kui väljast tellides. Teedeministrile alluvad need tööd just, ja nimelt raudtee sideosad, mis valmistatakse praegu kodumaal. On juba kaks aastat tagasi, kui palgakomisjonis, mis oli sotsiaalministeeriumi juurde kokku kutsutud, ütles tol korral üks tehase direktor, et need tööd on juba aetud kaugelt alla hinnast, mida välismaal makstakse. Nüüd mõni aeg hiljem aga ilmus „Vaba Maas“ artikkel, kui ma ei eksi, siis vist sellesama härra poolt, et need tööd on aetud 40% madalamale, kui välismaalt osta. Näete nüüd, siin ei ole

teie etteheide õige. Pean ütleva, et kui tellimised sisemaale lähevad, just siis töö odavamaks tõesti lähebki. Kuid sellele vaatamata kipuvad need tellimised siiski ära minema välismaale, ja mind väga huvitab, mis siis selle tagajärjel tahetakse lõppude-lõpuks kätte saada? Kui nüüd aasta tagasi, vist natuke rohkemgi, tööd olid vähempakkumisel välja kuulutatud, siis võtsid kõik meie tehased osa sellest vähempakkumisest. Igaüks andis hinda alla, mis veelgi võis. Võis öelda, et tegelik elu on näidanud, need inimesed, kes neid töid teevad, on oma viimse pannud töötegemisele, et töö produktiooni tõsta. See sissesead, mis praegusel ajal sel alal olemas, ei võimalda rohkem valmistada tööaja jooksul, kui praegu valmistatakse, ja kui nüüd aasta-aastalt tahetakse ikka tööhindu alla lüüa, siis kaob usaldus töö-andja vastu. Ja kui nüüd aasta-aastalt olukord halvemaks läheb, siis kaob töölistel tunne, et nende eest hoolitsetakse ja neile kui inimestele vaadatakse. Ta teeb niipalju kui suudab, aga siis, kui ta kõik oma võime on ära kasutanud, võetakse tööhinnast maha, mille tõttu ta järgmise partii töö juures palju vähem teenib. Kõige halvem on see, et kui meil üks vabrik muretseb enesele sisseseade ja hakkab teatavat tööd tegema, siis tuleb teine vabrik ja tahab just samasugust sisseseadet ja samaseid töid tegema hakata. Kui kõik vabrikud ühesugused sisseseaded muretsevad ja ühesuguseid töid tegema hakkavad, siis on kindel, et neile kõigile seda tööd ei jätku, siis peab selle vastu kõigi abinõudega võitlema ja sellele piiri panema, sest see ei ole meie tööstusele kasulik. Peale selle tahaksin öelda, et eratööstustes ei saa riik ettekirjutusi teha, selleks on olemas teine organ, kes võib tööstusi korraldama hakata, ja kelle otsekohene ülesanne see peaks olema. Kui meil hakati looma tööstuse korraldamise organisatsiooni, see on kaubandus-tööstuskoda, siis seisis selle loomise algupäevil selle organisatsiooni eesotsas väga lugupeetud härra Konstantin Päts. Kaubandus-tööstuskoda on minu arusaamise järgi see organisatsioon, kes oleks pidanud meie eratööstusi korraldama hakama ja kõiki teid otsima selleks, et tööstust nii välja arendada, kuidas see otstarbekohane ja vastuvõetav on. Meil on suuri tööstusi, näiteks tekstiiltööstused, kes suurtes raskustes, sest nad ei suuda, vaatamata sellele, et Eestis tööjõud odav, oma saadusi niisugustena valmistada, mis välisturgudel võistleksid vastavate hindadega ja oleksid üldse võistlusevõimelised. Ühele suurele tööstusele, nimelt Kreenholmi vabrikule, võib selle andeks anda selle tõttu, et kui see vabrik tahab oma suuruse poolest praegutöötavate töö-

liste arvuga kõik väljaminekud katta kogu selle varanduse ülalpidamiseks, siis kõige parema tahtmise juures ei saa seda teha, tulevad paratamata puudujäägid, ja sinna ei aita ükski abi. Siin oleks otsustarbekohane teatud osa, mis ei tööta, eraldada, et siis liigsed kulud ära langeksid, mis aga praegu tema tööstusesaaduste hinda suurte väljaminekute tõttu tõstab.

Kõige kurvemaks osutub see, et sel ajal, kui suurtööstused töötavad tekstiilialal, tulevad jälle uued tööstused ja hakkavad samal alal töötama, kuigi neil ei ole korralikke tööstuse sisseseadeid ja korralikke tööstuse ruume, milliseid see tööstus tegelikult nõuab. Meie näeme, et see on aasta-aastalt nii läinud, ja lõpuks on tagajärg säärane, nagu meie kuulsime hiljuti samalt kõnetoolilt, et mõned tööstuseettevõtted on hingusele läinud, on sulgenud ukсед. Meil on teada, kui nõndanimetatud „Textil“ ja „Tekla“ oma töödega algasid, siis oli neil ette selge, et ei ole kaugel see päev, millal nad oma ukсед sulgevad, sest meie turg ei ole nii suur, et seal võiks kogu toodangu ära müüa, ja teiseks, neil on Eestis kõva konkurents, kes tugevam ja kes tingimata parajal juhul neid surmab. Kui vaatame peensusi, mis seal sünnib, kuidas on tööstusi alustatud, kuidas tahetud üles ehitada, siis mina tunnen mitmeid inimesi, kes seal tööstuses töötanud, kes teavad, et masinad, mis väljast sisse toodi uutena, olid vanad, neilt raiuti isegi numbrid ära, maskeeriti neid ja lõpuks panditi Eesti pangale. Aga see on näha, et meil ei osata tööstust arendada, need inimesed jooksevad nii umbropsu, nad tahavad tööstust asutada, aga nad ei ole arvestanud, mis selle tagajärjed võivad olla, ning selle tõttu on meil niisugune seisukord tekkinud.

Siis on meil paberitööstus. Selle tööstuse kohta ei saa öelda, et see oleks viletas seisukorras. Teie võite kõik tunnistada, et meie paberitööstuse suurem vabrik kogu Eestis, tselluloosi vabrik, on enda 10 aasta jooksul ümber ehitanud nii, nagu ta seda kogu oma kestuse ajal pole teha jõudnud. Aga, lugupeetud härrad, lubage küsida, kas keegi teist võiks öelda või võiks umbes teada, kuipalju on sinna kapitali juurde toodud, et seda vabrikut ümber ehitada. Kuigipalju mitte. Need on Eesti tööliste õlad, kes selle vabriku niikaugele viinud. Teiseks, kui võtame kõik need soodustused, mida see tööstus saanud riigilt, siis näete, et need võimaldavad seda vabrikut ümber ehitada. Aga ma küsin, kuidas on siis selle vabriku töölistega, kes oma õlgadel tõesti seda vabrikut üles ehitanud. (M. J u h k a m, tõer: Eesti mets ikka ka!) Kuidas on nende inimeste seisukord, kes seal töötanud, kas nende palgad on nimetamisväärts seal vab-

rikus? Ei ole. Nende inimeste palgad on kõige madalamad, nende tervis on õige raskes seisukorras seetõttu, et see vabrik oma tööiseloomu poolest on tervisele väga kahjulik teatud osakondades.

Meil on puutööstuse vabrik, Lutheri vabrik. See vabrik töötab peaaegu täiekoormatusega, ja ikka need ettevõtjad kurdavad, et neil ei olevat võimalust kuidagi tööliste palku tõsta ega nende majanduslikku seisukorda parandada. Ma tahaksin küsida, kuidas meie siis üldse oma rahva majanduslikku seisukorda parandada saame, kui jätame ühe osa kodanikke täitsa Jumala hoolde, kui meie nende eest ei hoolitse, ei otsi selleks teid ega abinõusid, et nende seisukorda parandada. Asjal on veel teine külg — need inimesed jäävad ostuvõimetuks, nad ei saa osta seda, mis neil vaja, ja mis valmistavad need tööstused, kes tahaksid oma saadusi müüa. Kujutage ette, kui nende vabrikute töölistel saaksid niipalju palka, et nad võiksid korralikult süüa, korralikult riietuda ja korralikkudes korterites elada, siis saaksid ka ehitustöölised tööd, siis saaksid tööd need vabrikud, kes riiet valmistavad, ühtlasi saaksid tööd naha- ja saapavabrikud. Ühesõnaga, kui oleks rohkem tööd, saaksid töölistes ka rohkem palka. Meil on aga vastupidine arusaamine.

Üks näide. 1922. a. nõudis vabrikantide ühisus tehaste juhatajalt, ja need oma töökodade juhatajatelt, teateid, miks töölistes niipalju teenivad. Tol ajal nähti suureks kurjaks, kui tööline üle 250 senti päevas teenis. Ma olen kaht niisugust kirja lugenud, kus direktor nõuab viibimata vastust, mispärast tööline niipalju teeninud. Kui niisugused tingimused üles seatakse ja kui niisugused piirid ette pannakse, et tööline ei tohi rohkem teenida, siis lubatagu küsida, kas on see samm selleks, et tööstust elustada või tööstuse seisukorda kindlustada. Peab ütleva, et säärane samm võib tööstuse seisukorda kümme korda halvemaks viia, kui see praegu on. Sest neil inimestel on ka pea otsas, kelle kohta need otsused tehakse.

Meil puuduvad Eestis tööstuste juhid, kes oskaksid tööstust korraldada ja organiseerida. Ma toon ühe näite. See oli 1920. a., kus puudusid põllutööstused, eeskätt puudusid adrad. Hakati atru tegema. Ühte vabrikusse toodi üks vana logu, ja juhid olid niivõrt targad, et hakkasid kulunud riistapuule teisi järele tegema. Nii tehti 100 atra, kuid ostjaid ei leidunud, sest et adrad kuskile ei kõlvanud. Ei leitud inimest, kellele oleks olnud asjatundmist sellel alal. Mind paneb see tõesti imestama, et Eestis, kus pea kõik mehed kord adra taga käinud,

meie kodanikkude seas oleks pidanud leiduma asjatundjaid, kuid siiski ei leitud neid.

Teine tehas sellel alal valmistas neid tuhat tükki, ja neist on veelgi üks osa ETK ladudes, see on jällegi rauahunnik, mis põllumehe hobuse piinamiseks tehtud. Kui tahetakse öelda, et Eesti tööline ei oska seda teha, siis ei ole see õige. Tööline teeb seda, mis talle ette kirjutatakse, ja kui ta seda ei tee, siis lastakse ta lahti. Meil ei võeta väikese inimese arvamist kunagi arvesse. See tehas, kes tuhat atra valmistab, kaotas usalduse ja ei hakanud neid edaspidi enam valmistama. See tehas on Krull'i vabrik, kes oleks võinud sel alal spetsialiseerima hakata seetõttu, et seal sisseseaded kõigiti sellele tööle vastavad. Meil ei ole teist säärast tehast, säärase sisseseadetega. Tartu „Tegur“ ei saa võistelda oma sisseseadega Krull'i tehasega. Kui Krull'i tehasel oleksid head juhid olnud, oleks saadud seda tööd arendama hakata. 1925. aastal taheti Vene-Balti tehases atru tegema hakata. Kui aga tööle hakati, siis meister ütles, et tema ei tea, insener ütles, et tema ei tunne seda tööd. Lõpuks leiti tööline, kes pidi kõik selle töö oma õlgadel läbi viima. Tehas seati nii sisse, et oleks võidud atru tegema hakata nii suurel arvul, et neid ka välja oleks võinud saata. Läbirääkimised olid käimas naaberriikidega, eeskätt Leeduga ja Venemaaga, et sinna oleks neist osa saadetud. Aga pankrotisilmapiilk jõudis enne. See tööstus on suur Vene-Balti tehase Kopli poolsaarel, mis praegu on oksjonihaaMRI all. Aga mis sündis seal? Kuidas seal taheti tööstust elustada? Toon mõned väikesed näited. Kui tööle oli korralik alus pandud, esimesed 250 atra proovina välja saadetud, kohtadelt teatati, et on vastu võetud, väga head j.n.e., siis selle tööstuse peainsenerile anti autasu 40.000 senti, meistrile 16.000 senti, kes ütlesid oma suuga, et nad ei tunne selle töö tege- mist ja seda tööd üldse. Ja tööline, kes pidi selle eest vastutav olema, kes kõik oma mõistuse sinna juurde pani, sellele anti 2.500 senti autasu. Muidugi nad teenisid kõik oma palga. Peainsener sai 45.000 otsest palka, meister sai ka kauge- lt üle 10.000, aga tööline teenis tüki- viisi, nii kuidas jõudis, umbes 10.000 ümber. Teie näete, kuidas meil tahetakse elustada tööstust, ja kelle huvides seda siis teha tahetakse. Härra Tõnisson tõi siin eile ette näiteid, kuidas Ameerikas on korraldatud ametnikkude seisukord, aga ma tean, et Ameerikas väga paljudes tööstusekohtades on säärane korraldus, kui teatud norm välja töötatud, ja kui inimene selle normi ära teeb, kui ta peale selle sellest normist üle teeb, siis nende

tööde eest makstakse rohkem, mitte vähem. Makstakse seetõttu rohkem alg- hinnast, et see on tööstusele kasulik see- pärast, et ei ole tarvis soetada uusi sisse- seadeid ja ruume, seepärast võib teatud protsendi selle töö eest rohkem maksta kui alghind. Aga meil tehakse just selle vastu, nii nagu enne nimetasin, et kui inimene on jõudnud midagi teenida, siis katsutakse palka maha võtta, maha tingida. Lõppude-lõpuks arvatakse, et meil inimesed peavad kõik palgata tööd tegema. Vaadake, siin peaks tingimata selleks abinõusid leitama, peaks säärase seadu- sed välja töötatama, et oleks välja tööta- tud kord, teatud norm, millest vähem ei peaks teenima, ja missuguse sissetuleku suurus vastaks ta väljaminekule. Tingi- mata peaksime seda teed minema, mingi- suguse normi välja töötama ja korra maksma panema.

Mis puutub kokkuhoidu, siis on väga palju räägitud just elarve kohta, et on püütud igalpool kokku hoida. Mina tea- tud mõttes soovitaksin ka seda, et tuleks teatud kohtades kokku hoida. Ma juhik- sin peamiselt tähelepanu väikestele koh- tadele. — Teedeministeeriumile alluvad teatud tööstuseettevõtted või tehased, nagu sadamatehased, sidetöökojad, mere- asjanduse peavalitsuse töökojad, posti- telegraafi ja telefoni kesktöökojad. Need töötavad kõik Tallinnas, aga mingisugu- sel põhjusel on igaüks iseseisev, kuid ükski ei saa töötada nii, kuidas kord ja kohus. Kui ühel on sisseseade, siis ei ole tal tööd, ja kui teisel on tööd, siis ei ole tal sisseseadet. Nii nad töötavad kõik ebanormaalses seisukorras. Nad tuleksid koondada ühe administratsiooni alla, ja vastu vaidlemata võiks üks juhatus kõigi teiste juhatuste kohuseid täita, millised ei ole väga suured. Siit saaksime juba teatud väikese kokkuhoiu administrat- siooni kulude alal. Teiseks oleksid neil tööstustel säärasel korraldusel paremad tagajärjed seetõttu, et koondades neid ühte suuremasse, parema sisseseadega ja abinõudega varustatud kohta, oleks või- malik töid paremate tagajärgedega teha, kui tänapäev seda tehakse.

Vaatame sadamatehaseid. See on iga- nenud seisukorras oma sisseseade poolest. Selle tehase ümberkorraldamisest on as- tate jooksul räägitud, kuid ei ole selles asjas edasi saadud. Minu arvates ei to- hiks need tehased kauem niisuguses sei- sukorras töötada. Kes tunneb tööstust ja selles tehases käinud, see peab ütlema, et ta ei ole tehas, vaid mingisugune risu- hunnik, ja on üldse ime, kuidas inimesed oma käsi ja jalgu ei ole murdnud selles risuhunnikus töötades. Aga need tehased peavad Eestis olema seepärast, et riigil

on teatud arv laevu, peale selle on veel erakaubalaevu. Ei saa aga mõelda, et peak-sime tähendatud tehased nii viletsas seisukorras hoidma. Nad tuleksid asetada seisukorda, kus oleks võimalik paremate tagajärgedega töötada. Kui mõni aeg tagasi oli kõne all, et taheti neid tehaseid üle viia Peetri tehastesse, kui leitakse, et see kõige parem, siis tehtagu. Arvan, et valitsus ja teatud organid peaksid kõige parema seisukoha leidma, kuhu neid tehaseid paigutada. Kui ei leita sellele paremat asukohta teisel, siis ehitatagu sellele kohale, kus tehas praegu asub, vastavad ruumid ja korraldatagu sisseseade nii, et inimesed võiksid tööd teha, aga mitte end piinata, sest see ei ole seal töötetamine, vaid piinamine, kui võrrelda välismaa laevatehastega. Ütlen, sellest tehasest meie mööda ei pääse. Meil alluvad Kaitseministeeriumile mitmed töökojad, nagu arsenal, miinitöökojad miinisadamas, Tondil suurtükitehased ja laotöökojad, nende kohta on omal ajal korraldus tehtud, et riigiteenijate koosseisus ettenähtud ametid on kaotatud, on aga võetud väliaspool koosseisu kohusetäitjateks, ning jällegi tehakse teatud kulusid seega, et sinna on võetud inimesi, kes seal ei peaks olema, vaid nad võiksid kõik kuuluda ühte, ja seega saadakse paremaid tagajärgi. Peale selle tuuakse sisse seega teatud võistlus omavahel, üks võtab töö 100 sendiga, teine 70 ja kolmas tuleb 60 sendiga tööd vastu võtma. Peale selle on neis tööstustes, mis Kaitseministeeriumile alluvad, seisukord tööliste suhtes ebaõiglane. Nimelt seepärast, et seal on pandud juba 1926. a. maksma kord, et arsenalis ametnikkudele makstakse preemiaid. Aga kust tulevad need preemiad? On katsutud järele kuulata, vaadata ja välja arvata, kust need preemiad tulevad, kas on õigustatud preemiate jagamine säärasel kujul, nagu praegu olemas. Näiteks, kui antakse laost sepašisi ja rauda välja, siis antakse seda eeskirjade järgi, kuipalju laohoidja andma peab, ja pärast antakse laohoidjale preemiat seetõttu, et see kokku hoidnud. Aga see, kes tegelikult tööd teeb, ei saa preemiat. Niisugune seisukord ei ole õige. See tekitab omavahelisi arusaamatusi, ja kus arusaamatused vahele tekivad, seal ei ole olukord kõige parem. Niisugune kord tuleks tingimata kaotada. On juba küllalt aega möödunud selleks, ja neil aladel on jõutud teatud seisukorra juurde, kus on teada, kuipalju keegi midagi välja töötada suudab, ja missugune on selle töö normaalhind, ja siis jäägu juba piisarahha maksmata, et ei tuleks niisugust seisukorda, kus tööd antakse Kaitseministeeriumi kalkulatsiooni järgi arsenalis, arsenal omakord annab selle töökotta, ja töökoja juhataja

kärbib sealt veel omakord maha, et saada preemiaid.

Niisugune seisukord ei tohi enam edasi püsima jääda.

Siis on raudteetehased. Nende kohta on räägitud, et need tuleksid siselinnast ära viia kas „Dvigatel'i,“ või Kopli poolsaarele j.n.e. Aga ükskõik kuhu neid ka ei taheta viia, kindel on, et nende tehaste eest tuleb hoolitseda ja asetada nad paremasse seisukorda. Ka seal puuduvad praegu sisseseeded, ega ei suudeta seetõttu tööliste paremat palka maksta.

Kuidas hoolitseb Vabariigi Valitsus selle eest, et raudteetehased võiksid tööd saada, selleks toon ühe väikese näite.

Kui riigil on oma tehased teatud alal, siis peaks ta tingimata kõik säärased tööd koondama sellele alale neile tehastele nii, et need tehased saaksid töötada täie koormatusega, ainult siis võivad need ennast ära tasuda. Aga mis meie näeme? Meil on juba paar aastat olnud kitsarööpalise raudtee vedurite ehitus päevakorral. Rohkem kui kaks aastat tagasi telliti vedurid, mis pidid mudelvedurid olema, et kodumaal siis nende järgi vedureid valmistada. Tol korral pakkusid kodumaa tehased oma tööjõudu ja tahtsid neid vedureid ehitama hakata, aga siis oli nii kiire ja kardeti, et kodumaa tööstus ei jõua nendega tähtajaks valmis, ja anti need vedurid välismaale teha. Ja ometi välismaa tööstus ei jõudnud tähtajaks valmistada, ja vedurid jäid umbes aasta aega hiljaks, isegi rohkem, kui viimaks viimne vedur päralt jõudis. Nüüd arvati, et mudelid on käes, ja nende järgi võime ise teised vedurid ehitada. Kujuneb aga lõpuks jälle nii, et neid mudelid ei tunnistata vastuvõetavaks. Nüüd anti uus tellimine 10 veduri peale ühele tehasele ja hoopis teise tüübiga. Taheti, et meil üks tüüp oleks niisugune, mida oleks kergem parandada selles mõttes, et teatud tagavaraosasid oleks alati tagavaras olemas. Nüüd tahetakse mitmetüübilised vedurid ehitada, ja kõige halvem on veel see, et töö anti eratehasele. Kui ma ei eksi, vist härra Tonkman tegi siin etteheiteid, et vaadake, vedurite ehitamine antakse kodumaa tehastele ja makstakse rohkem, kui väljast ostes, näete, siin on ülekohtuselt rohkem välja antud, kui tarvis. Aga lubage öelda, et see etteheide ei ole õiglane. Kui vaatame, kes saavad vedurite tellimisest kasu, siis peab ütlema, kasu saab tingimata see, kelle omandus see tehas on, vist üks pank, kui ma ei eksi, vist a/s. „Krull“ saab veduritelt lõviosa endale. Näeme, et selle lepingu kokkuseadmisel oli tingimus, et vedurite valmistamise juures kõiki töid, mis kodumaal võimalik täita oleks olnud, igal tingimusel välja ei antaks. Sadamatehased, „Ilmarine“ ja raudteete-

hased olevat tahtnud tööd enesele saada ja nemad lubanud peaaegu kõik osad kodumaal teha, mitte sisse tuua. Nüüd on leping tellimise vastuvõtjatega sõlmitud, ja nüüd on lepingu alusel õigus sisse tuua veduri auruajamise mehhanismi osasid täielikult valmistehtud seisukorras, veoja siduvadtiislid täiesti valmistehtud seisukorras, vedurid ja nende sideosad täiesti valmis tehtult. Poolvalmis: rattapaarid, pressitud katlaplekk j.n.e. Jääb küsida: kuipalju siis kodumaale tööd jätkub? (M. Juhkam, tõer: See on see kodumaa tööstus, mida õhutate.) Mina räägin sellest, kuidas nende tööde tellimisel talitama oleks pidanud. Kui niiviisi kõik väljast tellitakse, siis saab see vabrik selle kasu endale, mis kodumaa tööstusele lootsime saada. See on, niioelda, kaubaoperatsioon, mitte töö. Õigem oleks, kui riik ise raudteetehastes need vedurid ehitaks, raudteel tuleb igal aastal teatud arv vedureid juurde ehitada, ja seda oleks raudteetehastes pidanud tehtama. Need vedurid tulevad igal aastal remonteerida, mis õieti raudteevabrikute töö on. Aga meie raudteevabrikute sisseseaded on äärmiselt viletsad, neid tuleks täiendada ja uusi abinõusid juurde muretseda, et oleks võimalik paremini neid töid, mis riigile kuuluvad, teha. Seega oleks minu arvates kõige õigem, kui kõik raudtee tööd raudteetehastele antaks, siis oleks tehaste sisseseadet võimalik täiendada, lõpuks tuleks tehaste täie koormatuse juures töö odavam. Seda arvesse võttes, et meil tööstus niisuguses seisukorras, nagu siin nii mitmel puhul toonitatud, peaksid kõik need ise appi tulema, kes ütlevad, et meie saadame igapäev oma raha välismaale. Võtame näiteks põllutööriistad. Kui kodumaa tööstustes põllutööriistade osasid tehakse, siis peaksid põllumehed ise selle eest hoolitsema, et need osad ära tarvitataks, mis kodumaal tehtud, aga mitte välismaa osasid ostma ja tarvitama. (A. Laur, as: Aga kui välismaa omad on kümme korda odavamad ja kümme korda paremad?) Kuidas, välismaa omad on odavamad? Kui teie selle materjali viite laboratooriumi, siis teie näete, et oma materjal on parem ja odavam. Aga Teie räägite vastupidi. Meie talupoeg on niivõrt vanameelne ja ebausklik, et ta vaatab ikka, et oleks Saksamaa ader, Saksamaa sahk, ta katsub isegi hammas-tega, kas aga on Saksamaa kaup. Ma ei räägi sellest, mida kodumaal ei valmistata, vaid mis kodumaal valmistatakse. Lubage küsida, kuidas kodumaa saadusi saab paremaks teha, kui üldse neid ei tarvitatagi? (A. Laur, as: Iga riista tarvitatakse, mis vastab nõuetele.) Seadke nõudmine üles, et masinal, mida tarvitate, peavad tingimata nii- ja niisu-

gused omadused olema, aga kui need omadused olemas, siiski ei osta teie neid masinaid. Ütlesin ju teile, teile on see vana ebausks sisse jäänud, ja seda ei muuda keegi. Meie peaksime siis teile ütleva, et teie ei oskagi vilja kasvatada, vaatamata et loodus seda teile võimaldab. (A. Laur, as: Masinate tollid maha!) Masinate tollid maha! Kas Teie olete kuulnud, et sotsialistid kunagi neile tolle nõudnud? Kui minu rühmasõber härra Oinas oli rahaministriks, siis ma isiklikult rääkisin temaga, ja ta tahtis tingimata läbi viia, et rauda ja tooresaineid oleks võimaldatud tollita sisse vedada, samuti põllutöömasinaid ja muid tööriistu, mis talupojal tarvilikud. Vaadake, härra Oinas oli see, kes tahtis seda teha, aga ise istute teie valitsuses, mispärast ei tee siis teie seda, mispärast ei vii seda läbi? Kas olete kuulnud, et sotsialistid tulevad ja vaidlevad sellele vastu? (A. Laur, as: Teie praegu rääkisite, et peame ostma kodumaa masinaid.)

Juhataja: Rkl. Laur, palun Teid kõnelejat mitte segada.

A. Sirro (stp): Kui teie tahate, et kodumaa tööstus peaks jalad alla saama, siis ütlen teile, et kodumaa tööstus on sama vajalik riigi- ja rahvamajandusele, kui teile teie põllulapike. Nii on tööstus riigile ja rahvamajandusele vajalik, ja peate Teie ka, kui arusaav põllumees, sellest aru saama ja ütleva, et seda on tarvis alal hoida, tarvis sinna minna appi ja paremini korraldada. Kui teie aga tahate niisuguse korra juurde minna, et kõik väljast osta, siis sellel osal inimestest, kes peavad oma tööjõudu palga eest müüma, neil pole siis kuskile oma tööjõudu müüa, nad ei jõua siis ka teie põllusaadusi osta, need jäävad teile koju, ja ma ei tea, mis teie siis nendega tegema hakkate.

Siin on räägitud, et meil lubatakse sisse vedada kunstvõid, Ameerika pekki j.n.e. Kui teie neid sisse vedada ei taha lubada, siis, loomulikult, mina saan aru, mõtlete teie selle all, et tuleks sisemaal või- ja lihahindu tõsta. Ega meil selle vastu midagi ei oleks. Aga küsime, — sellele tuleb ka mõelda, mille eest seda võid ja liha tahetakse osta. Kes need on, kes ostma peavad? Need on need, kes teevad igapäev tööd, ja kui sissetulek ei luba, siis ei saa või ega liha eest maksta midagi. Ja tänapäev, kui meil Ameerika pekki ei oleks, siis peaksid nad veel vähem rasvaaineid tarvitama kui nüüd. Kas teie mõtlete, et heameelega süüakse seda taimvõid ja Ameerika pekki, mis on kaua kastides seistes ära kuivanud? Seda ei taheta süüa, aga süüakse hädapärast, ei

ole teist väljapääseteed. Vaadake, kui tahetakse meil rahvamajandust paremale järjele tõsta, siis on tarvis mõelda, et meil tulevad kaotada need väärnähtused. Tuleb otsida võimalusi ja luua tööväimalusi inimestele, et inimesed saaksid tööd, ega poleks niisugust seisukorda kui tänapäev, kus inimesed tuhandete viisi tööta on. Nende perekonnad on nälgimas, nende lapsed surevad enneaegu, seepärast, et nad ei saa oma organismile vajalikku toitu. Meil öeldakse, et asi ei olevat nii halb. Kui loeme eilset „Vaba Maad“, siis näeme, et seal on öeldud, kui ma ei eksi, 23,34% on neid inimesi, kes hädaabitööd ei vaja, vaid käivad tööbörsides registreerumas. Mina ei tea, mis löbu pakub see inimestele kaks korda nädalas käia Vene tänaval. Ma arvan, et see ei paku mingit löbu, ja need arvamisid ei ole õiged.

Siin on palju räägitud töötatöolistest, aga peab ütlema, et sellest on vähe öeldud. (A. Oinas, stp: õige!) Siit on ette kantud, et meil arvestatakse nende inimeste teeneid, kes midagi Eesti riigi loomiseks teinud Eesti vabadusesõja ajal. Lubatagu küsida, kas neil inimestel, kes olid kaevikutes relvadega Eesti vabadusesõja ajal, kas neil inimestel ei ole teeneid. Ja nüüd ootavad nad tööbörsi ukse taga, et tööd saada. Kas need inimesed ei ole pannud oma elu pandiks, minnes vabadust saavutama? Neid on nüüd palju ja palju tööta. Kui nende inimestega rääkida, siis öeldakse, et need härrad siin on ainult selleks Eesti vabadust tahtnud, et endile head elu saavutada. Kui aga häda käes oli, ja piirile oli vaja tõkkeid, et vaenlased sisse ei pääseks, siis lubati tol ajal kõigile maad ja paremat elu.

Nüüd lubage veel üks asi ette kanda, millega rahul ei saa olla. Mineval nädalal läksid töötatöölised Riigivanema juurde. Töötatöölised palusid ka mind, kui Tallinna saadikut, kaasa tulla. Nende arvates ei võeta neid kuulda ja arvatakse, et nad olevat lärmitsev element, ja seepärast palusid nad mind kaasa tulla, et võibolla siis võtab valitsus selle küsimuse sügavamalt. Kui meie härra Riigivanema juurde läksime, ma julgesin selgeks teha härra Riigivanemale, et meie töötatöölised lapsed on korterites poolalasti, toad kütmata, ja tihti ei saa nad päevade viisi süüa, ja isa või ema, kes kuudeviisi tööta, neil ei ole mingisugust asja majas, mida müüa võiks. Nende elu on sattunud niisugusesse seisukorda, et neile homnepäev ainult surma töötab. Mina leian, et Vabariigi Valitsus ei ole seda küllalt tõsiselt võtnud ja ei ole teid otsinud, kuidas sellest seisukorrast välja saada. Härra Riigivanem sai pahaseks ja ütles, et mina teiega kui Riigikogu

opositsioonirühma liikmetega ei hakka rääkima, teie võite sellest Riigikogus rääkida. (L. Johanson, stp: Tore Riigivanem, mis ta veel ütles?) Aga, lugupeetud Riigikogu liikmed, kui on läinud asunikude delegatsioon härra Riigivanema juurde, kui on läinud põllumeeste delegatsioon härra Riigivanema juurde, kas ei olnud siis need põllumehed Riigikogu liikmed, kes delegatsiooniga kaasas käisid, või olid? (R. Vreeman, põl: Ikka kaasas!) Vaadake, teid lubatakse kaasa minna põllumeestega, aga meid ei lubata töölistega kaasa minna. (R. Vreeman, põl: Meie vähe rääkisime, lasime neid rääkida.) Kui mina olen rumal välja rääkima, siis arvan, et härra Riigivanem peaks niivõrt tasakaalukam olema, et minu rumalusi alla kaaluks ja jõuaks minu rumalad sõnad ära seedita. Kuid ma arvan, minu sõnad ei olnudki niivõrt rumalad. (L. Johanson, stp: Ega meil ole põhjust praeguse Riigivanema üle uhke olla.) Meie läksime nii nagu lapsed lähevad isa juurde ja ütlevad: isa, meie kõht on tühi, anna meile leiba. (L. Johanson, stp: Mis isa on Riigivanem?!) Aga nüüd nägime, missugune isa ta oli, kui ta ütles, et mina teiega ei räägi, ja paluti adjutant sinna, ja meie pidime nagu koolipoisikesed seal seisma. Härra Riigivanem lubas küsida minu rühmakaaslase Adamson'i käest, kes ta on, mis ta nimi ja mida soovib. Vaadake, missuguse eksami alla sattusime meie, kelle selja taga on rühm, ja missuguse rühma selja taga tervelt 25% Eesti rahvast, kes meid siia saatis, ja kui meid nüüd niisugusesse koolipoisi seisukorda asetati, siis avaldan selle vastu protesti. (R. Vreeman, põl: Seaduseandja peab ka alluma korraldustele.) Kui teie tahate niisugust joont edasi ajada, et eraldate ühe osa kodanikke teistest, siis ärge pange pahaks, kui meie teiega kunagi ei saa rääkida kui ühe riigi kodanikud. Meile on piir vahele tõmmatud, kui öeldakse — teie ja meie. Meie ei saa üksiteiseta elada, siis peame ühise tee leidma. Kui teie siin nutate ja kurdate, et põllumeeste seisukord on halb, siis ma ütlen, tegelikkudel põllumeestel on tõesti seisukord halb, aga neil põllumeestel, kes siit kõnetoolilt räägivad, ei ole seisukord halb; neil on pangad, varandused ja tööd küllalt. Minge, rääkige nende põllumeestega, kelle uksest suits välja käib, mis nad teile räägivad. (R. Vreeman, põl: Vaadake, need suitsutarestitulijad põllumehed rääkisid Riigivanemaga, ta võttis nad vastu.) Ka töötatöölisi on vastu võetud ja neid on ka välja visatud omal ajal. Kujutage ette, mu härrad, kui teie oleksite niisuguses seisukorras kui töötatöölised, siis oleksite vist palju ägedamad

kui töötatöölised. Teie tänage õnne, et Eesti rahval on vaikne iseloom. Kui ta oleks tormaja, siis meie kuuleksime tänapäev teisi asju linnas kui praegu. Nad kannatavad, surevad nälga, teie olete kuulnud, mis teistes maades tehakse; kas tahate, et meil ka niikaugele minnakse. (R. Vreeman, põl: Teie ütlete, et surevad näljasurma, aga statistika ei näita meile näljasurma.) Teie soovite vist, et nad meil ukse all peaksid hunnikus olema, siis vast hindaksite, et nüüd on nälj olemas. Teie olete täpselt samasugused, kui kogu ilmas öeldakse: äärmine pahempoolne ja äärmine parempoolne tunnevad teineteist. Teie olete samasugused, nagu 1918. a. Trotski ütles: see on nälj, kui kümme inimest ühe roti järele jooksevad. Teie tahate samuti alles siis nälga tunnistada. (R. Vreeman, põl: See on rohkem teievaateline.) Vaadake, see on Teie vaatele lähemal, Teie saate nii aru ja tahate, et ka Eestis niisugune seisukord oleks.

Juhataja: Palun kahekõnesid mitte pidada.

A. Sirro (stp): Kui tahetakse, et meie Eesti rahvamajandus saaks tervele alusele seatud, siis tuleb vastu vaidlematamata selle eest hoolt kanda, et meil ellu viidaks palga alammäära seadus, et meil võetaks käsile kõik abinõud, et tööpuuduse vastu võidelda, ja inimestele, kes täna nälgivad, süüa anda, siis olete täitnud lubadust, mida teie andsite siis, kui kutsuti inimesi sõjariistu kätte võtma, et Eestile iseseisvust kätte võita.

M. Martna (stp, fakt. märk.): Rkl. härra Fuks ütles siin, et mina olevat siit kõnetoolilt kahetsust avaldanud, et ma ei ole lasknud Riigivanema aknaid sisse visata. (J. Fuks, as: Mitte mina ei öelnud seda, vaid rkl. Kaaver.) Ma protesteerin selle vastu ja annan härra Fuks'ile ja teistele Riigikogu liikmetele nõu: enne, kui nad kavatsevad teiste sõnu tsiteerida, siis võtku ometi vaevaks enne stenogrammist vaadata, mis on kõneldud.

Välisminister J. Lattik: Väga austatud rahvasaadikud! Härra rkl. Päts on oma eelarve-kõnes puudutanud küsimust, mis praegu meil elavalt päevakorral, nimelt meie kaubalepingute sõlmimise küsimust, ja seepärast arvan, et ei ole liigne, kui keset eelarve-vaidlusi luban enesele paar märkust selles küsimuses ette tuua. Teatavasti on meil praegu Eesti-Soome kaubaleping revideerimisel, ja seepärast see küsimus väga elav ja akuutne. Härra rkl. Päts seadis üles küsimuse, kuidas meil sõlmitakse lepinguid, kuidas nende

kavu ette valmistatakse. Nähtavasti ei ole selles küsimuses teatud selgust valitsemas, seepärast luban endale selle asja kohta järgmist öelda.

Kaubalepinguid on meil sõlmitud 23 riigiga, peale selle hulk teisi kavu välja töötatud ja lepinguid revideeritud. Neid on algatanud Välisministeerium ja on seda tööd alati teinud koos Majandusministeeriumiga. Nad on vastavaid andmeid korjanud ja on vastavaid asjastuvituid ringkondi kutsunud osa võtma, nagu kaubandus-tööstuskoda ja teisi. Kõik eeltööd on tehtud kahes ministeeriumis.

Mis puutub sellesse, kes lepingu tulemusi jälgib, siis ei ole meil niisugust asutust, nagu Soomes ja nagu Taanis — traktaatkomisjoni. Seda on katsutud 1923. aastast ellu kutsuda, aga sellest ei ole asja saanud, kutsutud ei ole osa võtnud. On palutud Riigikogu liikmeid sellest osa võtma tulla, aga nemad on kas aja puudusel, või võibolla huvi puudusel tulemata jäänud. Säärane traktaatkomisjon on hea, aga tegelikult tooks ta kulusid. Küll on mõlemad ministeeriumid, niihästi Välis- kui ka Majandusministeerium, neid ülesandeid täitnud ja täpselt püüdnud koguda materjali kõigi meie lepingute saatusest, mis meil sõlmitud. See materjal on olemas. Võin öelda, lugupeetud Riigikogu liikmed, kui keegi soovi avaldanud, materjali saada sellest, kuidas üks või teine meie poolt sõlmitud kaubaleping kindlustanud meie huve, kas annab häid või halbu tagajärgi, siis ei ole neid andmeid keelatud, vaid heal meelel antud. Kaks ministeeriumi on selle omal jõul teinud ja täpselt valvanud nende lepingute sõlmimise järele. Sellest ei tohiks tulla etteheiteid. Edasi on esile toodud Eesti-Soome kaubaleping, mille revideerimine meil praegu käsil. (A. Oinas, stp: Paremat korraldust on küll tarvis.) Meie oleme seda nii teinud, et koordineeritud jõul oleme katsunud teha selle, mis mujal traktaatkomisjon teeb. See on meie paremus. Soome kaubalepingu revideerimise käigust oleks mul öelda, et nimelt teame ajakirjandusest, et Soomes on kaks voolu, kes erinevalt esinenud selle lepingu revideerimise nõudega. Kui jälgida ajakirjandust, siis on selge, et on suur ringkond, kes ei taha selle lepingu revideerimist, sest teatavasti annab see leping Soomele väga suuri erisoodustusi, ja kui Soome ei ole neid kasutanud, siis ei ole see meie süü. Teiselt poolt on selle kaubalepingu kohta eriti põllumajanduslikud organisatsioonid püüdnud avalikus arvamises seletada, see kaubaleping olevat Soomele kahjulik. See on muidugi Soome sisepoliitiline küsimus, ja minu ülesanne ei ole seda teile selgitada. Ma tähendan

vaid, lugupeetud Riigikogu liikmed, niipalju, et see on igatahes liialdus, kui Soomes on kirjutatud ja kõneldud, nagu valutaks meie kartul täielikult Soome turu, nagu tungiks meie kartul Soome turule ja teeks seal suurt kahju. Meie kartuli väljaveoprotsent Soome on vähem, kui 1% kogu Soome toodangust või saagist. Et üks protsent võiks suurt kahju teha, seejuures tuleb kahelda.

Meie omalt poolt püüame kõik teha, et selle kaubalepingu revideerimisel mõista ja aru saada raskustest, mis on Soome põllumajandusel, ja loodame, et ka Soomes aru saadakse neist raskustest, mis on meil, ja loodame, et niisugusel teel lepingus kokkuleppe leiame. Eesti-Soome kaubalepingu revideerimisel oleme samuti kaasa tõmmanud kõiki asjasthuvitatuid ja põhjalikult eeltöid teinud.

Austatud Riigikogu liikmed! Ma lisaksin veel juurde ühe märkuse ühele teisele küsimusele, mille härra Päts üles tõstis, nimelt kuidas on lugu meie konsulitega, kes teevad tegemist meie majanduslike asjadega välismail. Suur hulk meie konsulitest on aukonsulid. Härra Päts soovitas, et meilt läheksid konsulite juurde haritud sekretärid. Meie oleme seda püüdnud, ja on korda läinud mitmeid sekretäre kohale saata. Kuid ei saa sundida, et nad peaksid Eesti sekretärid võtma, sest see on kuludega seotud.

Mis puutub sellesse, et konsulid peaksid siin käima, siis on ka seda püütud teha. Nii on varemalt Austraaliast ja Ameerikast aukonsulid siin käinud, ning neid on ka ikka palutud siia sõita tutvumena meie oludega.

Mis puutub meie välisesinduste majanduslikku tegevusse, siis on Välisministeerium alati nõudnud kindlasti, et välisesindused neid küsimusi silmas peaksid ja meid neist informeeriks. Et seal ka puudused võivad olla, seda ei eita ma, vaid ütlen, et Välisministeerium tunneb hästi välisesinduste raskeid ülesandeid. On valmimas välisesinduse korralduseseadus, ja katsun selle lähemal ajal Vabariigi Valitsusele esitada. Kõik muudatused ja korraldused ühel või teisel alal on sellepärast rasked teostada, et meie oleme oma seadustega seotud, ja kui tahame midagi teha, siis peame oma seadusi ühel või teisel viisil muutma. Säärased kavatsused sel alal Välisministeeriumil on.

Lõpuks tahaksin puudutada küsimust, mida härra rkl. Päts on puudutanud, nimelt, kuivõrt on meie kaubalepingud, üks või teine, meile soodsad. Lugupeetud rahvasaadikud, alati on raske seda ette öelda, kui leping maksnud lühikese aja. Igatahes lepingud, mis sõlmitud viimasel ajal, näitavad paranemise tendentsi, ja

muidugi on raske ette öelda, mis need tulevikus toovad. Pealegi ei saa lepingu tulemusi kokku võtta põhjalikult siis, kui see alles sõlmitud ja enne, kui see vaevalt ellu astunud. Need lepingud aga, mis viimasel ajal sõlmitud, näitavad säärast tendentsi, et neist kasu tulnud ja kasu siia maani olnud. Igasugune majanduslik ja kaubanduslik leping, mis sõlmitakse, see ei ole üksi puhtmajanduslik leping, vaid on ühtlasi ka sõprusesidemete kinnitamiseks loodud, ning võimaldab kahe riigi vahel heanaaberlikku läbikäimist ja reguleerib heanaaberlikku vahekorda kahe rahva vahel. See on ka iga lepingu suur ja oluline tähtsus. Niipalju võin kokkuvõttes kinnitada, et Välisministeerium on püüdnud alati oma teotsemise alal just neis küsimustes, kuivõrt see majandusele puutub, ühes Majanduseministeeriumiga käsikäes oma ülesannet täita nii, et see meile ja meie rahvale kasulik peaks olema.

M. Re i s i k (rhv): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Pean ütleva, et ma nimelt võtsin eelarve-vaidluste lõpposas sõna. Eelarve-vaidlustes peegeldub rahva meeoleolu ja eneseavalduste tarve. Neis eelarve-vaidlustes peegelduvad kõige selgemini rahva tahtmised, hädad ja mured. Need avaldavad ilmavaateliselt lahkumisevaid seisukohti vastavalt iga inimese tunnetele.

Ma tahaksin puudutada paari küsimust, mille kohta üksmeelselt otsusele jõudnud meie naised. Ainukese naisesindajana siin tahaksin seda küsimust puudutada. Need on meie hariduse- ja sotsiaalküsimused, (M. L a a r m a n, põl: Meie naised on meid volitanud ka endi eest rääkima.) Ma ei taha sugugi Teie abieluasjadesse segada, see ei ole minu ülesanne.

Ma arvan, et teie kõik lugesite eilsetest ajalehtedest statistilisi andmeid Tallinna elanikkude kohta. Need andmed panevad tõsiselt mõtlema. Käesoleval aastal on Tallinna elanikkude arv 136.262 inimest, kellest 59.781 meest ja 73.481 naist. Naiste ülekaal on seega 16.700. Alles paar aastat tagasi oli naiste ülekaal 12.000. (V a h e l h ü ü d e d.) Ma ei taha reageerida igasuguste vahelhüüetele, nii et ei maksa oodata vastust. See küsimus paneb meid tõsiselt mõtlema. Kui vaatame, kuidas see juurdekasv sündinud, ja võtame linna statistikabüroo andmed sündimise ja suremise kohta, siis näeme, et möödunud aastal surevus on ületanud sündivuse, kuid samal ajal on Tallinna linna elanikkude arv kasvanud ja peaaegselt naiste suhtes. Kui võtame andmed üle riigi, siis oli arvuliselt ülekaal naistel 67 tuhat mille-

giga mõni aeg tagasi. See ülekaal ei ole vähenenud, vaid suurenenud. Umbes üks kuu tagasi ilmus ajakirjanduses väike kokkuvõte abiellumistest Tallinnas, milles toodi andmeid abiellumistest elukutse järgi. Meie nägime, et ligi 80% kõigist abieludest sõlmiti tsikute vahel, kes mõlemad teenisid endile ülalpidamist, ainult $\frac{1}{5}$ naisi abiellus, kes olid elukutseta ja kellel abieluajal ei ole tarvis töötada. Ka see paneb meid tõsiselt mõtlema, see näitab, et meie rahva elujärg on nii kitsik, et abiellumine muutub raskeks, kui mõlemad pooled majanduslikult teineteist ei toeta. See paneb mõtlema, et tütarlapse elu tuleb korraldada ses suunas, et ta oleks ette valmistatud eluvõitlusele, ette valmistatud sel juhul, kui ta abiellub, ja endastmõistetavalt veel enam sel juhul, kui ta ei abiellu ja kui ta ise peab endale ülalpidamist teenima. Nagu meie naiste ülekaalust näeme, on suur protsent naisi, kes olude sunnil peavad jääma vallalisteks ja ülalpidamist teenima.

Lugupeetud professor Põld tõi oma kõnes väga põhjalikult ette meie koolide puudused ja näitas, et meie koolid produtseerivad suurel määral inimesi, kes satuvad elus kergesti abitusse seisukorda. Peab ütleva, et see maksab suuremal määral just tütarlaste kohta, sest on ju kindel, et tütarlapsed on vastuvõtlikumad igasuguste mõjudele, nad on hapramad ja nõrgemad eluvõitluses. Nende ettevalmistamine peab sündima veel ettevaatlikumalt ja kaalutumalt kui poisslaste oma.

Kui vaatame Tallinna elanikkude juurdekasvu, mis vähemal määral arvates on samasugune ka meie provintsilinnades, siis näeme, et maalt linna valguate inimeste hulgas on ülekaalus naised. Sellest näeme, et tütarlapsed ei suuda leida maal endile tegevuseala, nad püüavad tungida linnadesse, lootes leida seal kergemini teenistuseala. (J. Soots, põl: Just kergemat elu.) Kas meie selles võime süüdistada tütarlapsi? Selles tuleb süüdistada koole, nende vaimu ja võibolla osalt ka kodu. Kui meie nüüd vaatame nende tütarlaste olukorda, kes siia linna tulevad, lootes siin seda kergemat elu, nagu tähendati, siis näeme nende otse traagilist olukorda. Meie teame, et iga väike kuulutus vabaneva koha peale, olgu see siis majateenija koha peale, mis muutunud praegusel ajal üheks ihaldatavamaks kohaks, et iga niisuguse kuulutuse peale tuleb terve rida kohaotsijaid. Kui kuulutatakse välja kantselei või kontori koht, siis näeme, et sinna pakuvad endid sadad tütarlapsed, ülikooliharidusega tütarlapsed. Majateenijate kohtadele kandideerivad keskkoolilõpetanud tütarlapsed väga suurel arvul. Ja need tööta tütarlapsed tulevad päris fantastilistele

mõtetele. See oli paar aastat tagasi, kui meil veel tööpuuduse küsimus nii terav ei olnud, kui praegu, kui minu juurde tuli üks salkkond tütarlapsi keskkoolilõpetajaid, nende hulgas mõned lühikest aega ülikoolis olnud, ja neil oli kokku seatud üks märgukiri Vabariigi Valitsusele, mida paluti edasi toimetada ja toetada. Ja see märgukiri seisis selles, et Vabariigi Valitsus annaks neile laenu sõidurahaks Kaanadasse, kus nad leiaksid endile kohad majateenijatena, ja kus nad oma palgast siis selle võla tagasi maksaksid meie riigi valitsusele.

Kas see kõik ei sunni meid päris tõsiselt järele mõtlema, et tütarlapse kasvatust ja elule ettevalmistust ei vasta meie riigi ja rahva elunõuetele. Meie maakoolide õpetajad on minu arvates siin suurel määral süüdi. Meil lähevad maakoolidesse õpetajad, kes on täiesti linnakultuuris kasvanud. (J. Soots, põl: Vaat, see oli üks õige sõna.) Meie õpetajate seminarides valitseb meie rahvale võõras vaim, meie rahvale, kelle orientatsioon peab olema sihitud maa poole. Meie kultuurilised nõudmised on aga nähtavasti praegu kõik ikka sihitud linnaelu ja linnaelu sagedasti väga küsitavate mugavuste poole, kuna meil nähtavasti meie noorsoo hinge ei osata istutada maaelu suuri ja ideaalseid ülesandeid.

Meie teame, et teistel maadel, kus sama küsimus teravalt päevakorral, nagu näiteks Saksamaal, on moodustatud selle küsimuse uurimiseks komisjonid, millest osa võtavad nii naised kui ka mehed. Seal uuritakse võimalusi, kuidas maaelu tõsta kultuurilisemaks ja vastuvõetavamaks, ja kuidas ideesid koolis kasvavale noorsoole juba varakult istutada ja nende hinge kokku kõlastada ümbritseva maaga ja maa oludega. Ma kahtlen, et see kõik nii meie koolides sünnib.

Ma tean, et maal on suur osa õpetajaid, kes hästi meie lastest aru saavad, aga ma kardan, et suur osa õpetajaist maal teotsevad linna vaimus, ja töötades maal nende igatsuseks jääb linna elu. Võibolla eksin ma siin, aga ma kardan, et mul siiski õigus on. (M. Laarmann, põl: See on õige. — Paremalt poolt: Õige, õige!)

Kui vaatame uuemat kirjandust, mis ka maal meie lugemislaudu ehib, ja mis loomulik, — kas meie selles uues kirjanduses näeme palju seda noorust ehitavat elurõõmu maal. Ma kahtlen selle juures. Ma lugesin hiljuti „Looduse“ kirjastuseühisuse poolt I auhinna kroonitud raamatut „Puhastustuli“ ja pean tunnustama, et olen harva näinud niisugust raamatut, mis kirjutatud nii ilma seemise häbitundeta. Autor julges pühendada selle raamatu oma emale. Ma jään

sellest niiöelda päris tummaks. Meie näeme mingit ideede seisu, mis valitseb üht osa meie noort generatsiooni, — silmas pidades, et selle raamatu autor olewat noor üliõpilane, maalt võrsunud... (Paremalt poolt: Puhastustuli.) See puhastustuli seisab ainult selles, et ta andis lahkelt andeks oma võlauskujatele, (Näer.) selles seisab see puhastustuli. Ma ei taha selle raamatu sisusse tungida, see ei ole seda väärt, et seda siit kõrgelt kõnetoolilt arutataks, aga ma ütlen, kui meil niisugune vaim saab valitsevaks ja kui niisugust teost esimese auhinnaga kroonitakse, siis tähendab see seda, et meie noorsugu on hädaohus. (O. Gustavson, stp: Seal räägitakse, et härrad vilistlased on süüdi! — M. Laarman, põl: See on õige!) Mispärast mina praegu just selle... (Hulgalised vahelhüüded ja omavaheline kõnelemine kohtadel.)

Juhataja: Lugupeetud Riigikogu liikmed, palun omavahelisi kõnesid mitte pidada. (Kõnelemised kohtadel jätkuvad.) Rkl-d Laarman ja Gustavson, palun omavahelisi kõnesid mitte pidada. Rkl. Johanson, palun korrale.

M. Reisik (rhv): Ma olen väga rahulikult pealt kuulanud kõiki kõnesid, ei ole vahelhüüetega teid eksitanud, vast lubate minulegi kõnelda. Ma peatun üldse meie noorsoo kasvatusesküsimuse juures ja mulle eriti lähedalseisva tütarlaste kasvatusesküsimuse juures seepärast, et praegu Hariduse- ja sotsiaalministeeriumis kavatsusel tütarlastekoolide uute kavade väljatöötamine. Ma mõtlen nende kavade väljatöötamisel tuleks suurt rõhku panna just meie noorsoo sisemise jõu kasvatamisele. (M. Martna, stp: Mis see sisemine jõud on?) Meie õppeprogramm on üle koormatud igasuguste teaduste õpetamisega. Ma arvan, et kool peaks suuremal määral kasvatuslikule küljele rõhku panema õpilaste juures. Hariduse- ja sotsiaalministeerium peaks aga väga suurt rõhku panema õpetajate ettevalmistamisele kasvatuslikust küljest. (M. Martna, stp: Kes selle koha peal nüüd on?) Naistel on ikka suur huvi olnud igasuguste sotsiaalküsimuste vastu. Ka Eesti naistel ei ole see huvi puudunud. (M. Martna, stp: Ah, see on tühijutt.) Nii mõnigi algatus sotsiaalministeeriumis emade ja lastekaitse alal on tulnud naiste poolt. Vabariigi algaastatel on leitud, et kõige parem kasvatusesviis on lastekodudes, nende laste kasvatusesviis, kellel õnnetuseks kodused olud on nii rasked, et emad ei suuda neid omal jõul kasvatada. Seekord olid Eesti naised need, kes välismaa eeskujul tahtsid, et

Eestis läbi lööks lahtise lastehoolekande mõiste, ja et hakataks toetust andma ka lastele, keda kasvatatakse perekonnas, eeskätt oma ema juures. See mõte on enam-vähem läbi löönud, aga siiski liiga vähe läbi löönud. Tänavuses eelarves on summa, mis üles võetud koduse kasvatuses toetamiseks, väga väike võrreldes summaga, mis läheb lastekodudele. Iga üksiku lastekodu ülalpidamine ületab kogu summa, mis määratud emadele lastekasvatuse toetamiseks. Meie näeme aga, et lastekodudesse last kasvatada anda võiks ainult kõige viimasel juhul. On ju selge, et ebanormaalseid lapsi on parem lastekodus kasvatada, aga normaalselt arenenud lastel on igatahes õigem kasvada kodus, sest lastekodu võõrutab last perekonnast ja peamiselt tegelikult elust. Juba lastekodu ümbrus on õudne lastele, kõnelemata sellest, et ta riigile kallimaks läheb, kui ema toetamine. Ma tean, et meil on Eestis emasid, kellel on 3 või isegi 4 last, ja need lapsed on kõik kodudes, iga laps ise kodus. Lastekodudesse antakse neid muidugi selleks, et võimaldada emale teenistust. Kui võtame tavalise lihttöölise kuutenistuse, mis heal juhul 6000 senti, ja silmas peame, et lastekodus Eestis laps kuus maksma läheb keskmiselt arvestes 4.500—5.000 senti, siis näeme, et selle ema lapsed, kui tal on neid 3 kuni 4 lastekodudes kasvatada, lähevad riigile maksma umbes 20.000 senti kuus. (Paremalt poolt: See on õige.) Kui ema saaks toetust iga lapse arvel, — meil on praksiseks saanud, et toetamise ülemäär, mis emale makstakse, ulatub 2.000 senti ümber, ja emad ütlevad, et see on neile suureks abiks, — kui talle makstakse igalt lapselt 2.000—3.000 senti kuus, siis on see iseenesest emale suurepärane võimalus oma lapsi kasvatada. Ja need lapsed on tingimata elule lähemal. Meil tuleks ainult soovida, et meie sotsiaalministeerium koduse kasvatuses võimaluse seaks veel laiemale alusele. (A. Oinas, stp: Suurem osa ongi perekondades.) Omavalitsustes küll, võibolla. (Pahemalt poolt: Lastekodusid pole niipalju.) Neid on väga vähe. Praeguse valitsuse deklaratsioonis rõhutati eriti emade ja lastekaitse vajadust. Kui meie vaatame tegelikku elu, siis näeme, et selles mõttes valitsus oma lubadusi täiel määral täita ei taha, vaid et ta siin mõnes asjas tagurpidimineku näitab. Seda näitavad mõned seaduseelnõud. Meie teame, et näiteks riigiteenijate haigusekindlustuse seaduseelnõus, mis praegu komisjonis arutamisel, — et seal on perekonna mõiste ja laste haigusekindlustamise mõiste väga piiratud uue projekti järgi, mille valitsus välja töötanud. Ma leian, et see on meil Eestis, kus sündivus nii

välke, kus alati kurdetakse selle üle, päris lubamatu. Edasi on kuulda, et meil riigi kontrollnõukogu on asunud põhimõttele kule seisukohale, et perekonna-abiraha, mis mõeldud toetusena lastega riigiametnikkude ja teenijate perekondadele, et see lasteabiraha makstakse ainult meesametnikule, et naisametnikud laste ülalpidamiseks toetuseraha ei saa, põhjendades Balti eraseadusele, mis ette näeb, et mees on perekonnapea ja toitja. Balti eraseadus on ju väga hea asi, aga meie näeme tegelikust elust, et tihti naine peab perekonda ülal pidama. Ja meie teame, et see otsus tehtud ka selleks korraks, kui mees tööta. Leian, et just naisriigiteenija peaks seda toetust saama ka sel ajal, kui mõlemad abielusolevad pooled riigiteenijad. Oleks otstarbekohane ka sel korral naisele maksta perekonna-abiraha, seepärast et laste tarviduste eest hoolitseb esijoonel ema. (A. Sirro, stp: Naiste passil ei ole lapsed märgitud. — Riigikontrolör K. Soonberg: Kunas see otsus tehtud kontrollnõukogus?) Hiljuti.

Lõpuks tahaksin veel tähelepanu juhtida sellele, et riigikodanikkude tööroõmu tõstmiseks on väga tähtis, samuti nagu see tähtis rahvakasvatustlikust seisukohast, et kõik riigikodanikud oleksid üheõiguslikud. Eesti Vabariik asus oma algpäevil, ja ka Asutav Kogu, samale seisukohale, kui deklareeris põhiseaduses, et Eestis ei ole vahesid, mis olenevad soost ja rahvusest. Ma tahtsin siin peasjalikult rõhutada sugu. Kahjuks on see jäänud ainult deklaratsiooniks. Tänapäeval meil maksavad perekonna-õigused on pärit ajast, mis ei vasta demokraatia mõistele. Kohtuministeriumi juures töötab kodifikatsiooni osakond, kes asunud ka meie perekonna-õiguse ümbertöötamisele. Kahjuks ei ole kümne aasta jooksul see töö palju kaugeemale nihkunud. Arvan, et oleks aeg, et varsti valitsus esitaks uue perekonna-õiguse eelnõu, mis nii meest kui naist käsitaks üheõigusliku kodanikuna. Tänavustel eelarve-vaidlustel on igapäev ja mitmel alal tsiteeritud Skandinaavia riike, neid on toodud eeskujuks oma jõukuse, oma rahvamajandusliku tarkuse ja oma kultuurilikkusega. Võtame eeskju Skandinaavia riikelt ka nende suhtumises naisesse. Skandinaavia riigid on kõik omaks võtnud täiesti uuesüsteemilise perekonna-õiguse, mis ei tee vahet mehe ja naise vahel, vaid kindlustab neid mõlemaid täisväärtuslikkudeks kodanikkudeks. Olen kindel, et kogu meie rahva töötahe ja tööroõm kasvab tähtsal määral, kui meie rahvast hinnatakse tervikus üheväärtuslikkude isikutena.

Vaheaeg kl. 14.15 min. — kl. 14.35 min.

Koosolekut juhatab Esimees K. Einbund.

Sekretäri kohal sekretäri teine abi J. Piiskar.

J. Bulin (vn): Väga lugupeetud härrad Riigikogu liikmed! Kõneallosel riigi eelarve väljendab väga lugupeetud härra Majanduseministri püüdmit vähendada riigikulude summat kokkuhoiu teel. Raskel majanduslikul ajal, mida mitu kõnelejat nimetanud täie õigusega majandusekriisiks, on see kokkuhoiutung iseäranis tarvilik ja loomulik, — ta tabab ka meie rahva üldist meeleolu.

Kuid Vene vähemusrahvuse esindajana ei saa ma tähendamata jätta asjaolu, et selles eelarves on kokkuhoiu teel märksa kärbitud just neid osasid, mis kõige rohkem puudutavad Vene vähemusrahvusest kodanikke.

Nii on kärbitud, esiteks, Peipsi veepinna alandamise tarvilikku krediiti eelmise aasta 250.000 kroonilt 150.000 kroonile. Teiseks, kalameesteühingute liidu toetust on kärbitud eelmise aasta 100.000 kroonilt 60.000 kroonile. See summa on liidul juba kavatsatud ära jagada järgmiselt: Virumaa saaks 12.000 krooni, Tartumaa — 6.000 krooni, Võrumaa — 6.000 krooni, Petserimaa — 6.000 krooni ja 30.000 krooni jääks mereäärsetele kalapüüdajatele.

Kolmandaks, Vene hariduse- ja heategevate seltside liidude eelmise aasta 2.000 krooni toetuse asemele pole kõige vähematki summat jäetud.

Paljude hädatarvilikkude tööde täitmiseks just piiriäärsetes raioonides, nii ka hädaabitöödeks töötatööliste pole üldse krediiti ette nähtud.

Tõelolud aga näitavad, et niisugune piirimaade eraldamine üldisest kodumaa arengu käigust toob väga kurbi nähtusi esile, millest siin eelkõnelejad juba laiemalt sõna võtnud, näidates suuri ja häbistavaid puudusi ka endiste krediitide juures, kuna nüüd needki vähendatud on.

Peipsi veepinna alandamise tööde krediidi kärpimine võib tuua järveäärsetele elanikkudele uusi ootamatusi eeltuleval kevadel ja suvel, nagu sellest juba väga lugupeetud rkl. härra Tõnisson siin oma kõnes ligemalt tähendas. Liigvesi võib uuesti ujutada nende põllud, heinamaad, aiad ja külatänavad ja selletagi viletsad, sagedasti läbipääsematud teed, riisudes seejuures vaestelt, kehvadelt inimestelt viimsed, äärmiselt rasked eluvõimalused, siin ja seal hävitab kalameeste elamud ja terve majapidamise. Peab ju kõik see, omal ajal nii mitmel korral ajalehtedes kõneallosel hädaoht, meid valvel hoidma ja meie krediiti selle kõrvaldamiseks mitte

käripida lubama. Omalajal jõudis kodanlik kaastundmus ja ohvrimeelsus ellu kutsuda nõندانimetatud Gorbatshev'i komitee, kes kõik abinõud tarvitusele võttis, et hädaohust kannatada saanud inimesi toetada. Riigi poolt oli ka saadud selleks abi 1000 krooni ja korjanduse luba. Komitee avas koolialastele lastele peipsiäärses raioonis 16 toitluspunkti — kõigis suuremates küldades, korjas kodanikkudelt riideid ja muid tarbeasju ja jagas neid puudustkannatajaile. Selle töö juures tuli näiteks Petseri kooliarsti ettekandest ilmsiks, et seal paljudes järveäärsetes küldades kooliskäivatest lastest 25% suure puuduse ja hädaohu tõttu, samuti vaesuse ja kehvuse mõjul olid juba kopsuhaiged. Suurem krediit kiirendaks veepinna alandamist, sellega saavutatakse uusi põllu- ja heinamaa-alasid elanikkudele, ja see kergendaks nende elu palju. See annaks ka tööd piirimaade küldadele, kus puudus suur.

Liiga väike on ka toetus piiriäärsetele kaluritele, kes tarvitavad küll suuri jõupingutusi omalt poolt, kuid ei suuda üksi oma jõuga edendada kalaasjandust ja selle arendamist sel määral, et see oleks sarnane teiste rahvaste omadele või isegi maha ei jääks ka meie oma maa mereäärsete kalurite omast, kuna need viimased on suutnud ennast paremini korraldada pikaaja laenudega ja tõstnud oma eluvõimalused kõrgemale järjele. Kuulsime eile ka väga lugupeetud härra Teetsov'i ettekannet sellest, kuidas needki mereäärsed kalurid kannatavad suuri puudusi. Aga peipsiäärsed kalurid jäävad iga aastaga vaesemaks ja vaesemaks ja ei suuda end elunõuetele vastavalt ülal pidada. Mereäärseid kalureid juhatab seitse instruktorit, kuna teisi peab ainult üks instruktor juhutama. Kuid mis võib ta üksi ära teha selles laias raioonis?

Enne püüdis Vene hariduse- ja heategevate seltside liit omalt poolt ametisse kutsuda instruktoreid, et selle läbi juhatada rahvast ning olla abiks majanduslikkudel ja hariduslikkudel aladel. Kuid nüüd on selle liidu võimalustel jalad alt löödud seepärast, et krediidid on temale päris suletud. Nagu väga lugupeetud härra Usai tähendas, tegi see liit suurt ja tähtsat tööd. Tema ülal pidada olid möödunud aastal piirimaade raioonis umbes 22 lastekodu, ümmarguselt 1400 lapsele. Nüüd, krediidi puudusel on ta sunnitud kokku hoidma ja sulgema kõik need lastekodud ja teised väga tarvilikud ettevõtted. Annab tunda ka krediidi puudus maaparanduse ja maakorraldamise töödeks. Ka kinnisvarade kinnistusejaoskonna töötamise avamise viivitus ei luba veel nii ruttu, kui see tarvilik oleks, abi

majanduseelule. Riigi Teatajas nr. 29 — 1929 avaldatud seaduse põhjal on Võrus avatud Võru-Petseri kinnistusejaoskond, kuhu üle antakse kõik Petseri ja Narvataguste maade kinnistusekomisjoni poolt lõpetatud toimetused Petserimaa kohta. Aga käesoleva ajani ei ole Petseri kinnistusekomisjoni poolt üle antud ühtki kinnistuse toimetust seepärast, et selle kinnistuseosakonna ametnikkude koosseis on tegevuses ärakirjade väljakirjutamisega Võru kinnisvarade kohta Tartu-Võru kinnistusejaoskonnast, missugune töö arvatavasti lõpule ei jõua enne kaht aastat, kuna valmistatavad ärakirjad Võru-Petseri kinnistusejaoskonna kinnistuseraamatutesse kantakse, — järelikult omab Võru-Petseri kinnistusejaoskond Petserimaa kohta reaalse tähtsuse mitte enne kolme aastat. Kinnistusejaoskonna puudumine Petserimaal 10 aasta kestel on kohalikele majanduseelule mõjunud äärmiselt halvavalt, kuna kõik Vabariigi Valitsuse poolt ette võetavad abinõud põllumajanduse kultuuri tõstmiseks ja majanduseelu parandamiseks üldse, põllupidajaile pikemaajaliste ja muude laenude näol on jäänud kohalikkudele elanikkudele kättesaamatuks. Maapank on üksikmaapidamisele üleminevaile põllupidajaile laenu andnud lautade ja karjapidamise korraldamiseks keskmiselt 200—300 krooni suuruses iga üksiku majapidamise peale, kuid need summad on uue majapidamise loomiseks silmnähtavalt vähesed.

Mis puutub pikalaenu pangast antavatesse laenudesse, siis rääkimata sellest, et laenuvõimalused avanesis alles pikalaenu panga loomisega, on nende saamine seotud ülepääsematute raskustega. Kohalikkude rahaasutuste krediidivõime on krediidinõuete normaalseks rahuldamiseks võrdlemisi piiratud, kannab lühiajalist iseloomu ja tuleb põllupidajaile kätte äärmiselt ebasoodsail tingimustel.

Niisuguse ebanormaalse nähtuse peapõhjus peitub selles, et Petserimaa talupidajail ja maaomanikkudel võimalus puudub laenuusaamisel oma varanduste näol pakkuda reaalselt kindlustust. Kinnisvarale obligatsioonide tegemine on neil võimatu. Asja teeb keerulisemaks veel asjaolu, et Võru-Petseri kinnistusejaoskond Petseri kinnistusekomisjoni lõpetatud toimetusi üle võtta ja kinnistusetegevust Petserimaa kohta alata ei saa. Sellest tekivad Petserimaa kinnistusekomisjonil ülekoormatus lõpetatud toimetustega ja raskused õienduste väljaandmisel kinnisvarade omanikkudele.

Väga õieti ja asjalikult kujutab piiri- ja peipsiäärsete raioonide majanduslikku elu 15. septembril 1929. aastal Tallinnas

peetud Vene rahvategelaste esimene majanduslik kongress või nõupidamine, mille Vene hariduse- ja heategevate seltside liidu poolt kokku kutsutud oli. Lubatagu mul võimalikult lühidalt mõnd kohta kongressil avaldatud ettekannetest ja tema protokoll algtekstist Vene keeles siin ette kanda. See on Vene hariduse- ja heategevate seltside liidu teataja nr. 21/22 möödunud aastast.

«Что представляет из себя Печерский край в сельско-хозяйственном отношении? Мелкое крестьянское хозяйство — основа жизни края. Все хозяйства можно разбить на три группы. Первая — карликовые дворы от 0,5 до 5 гектаров. Их больше трети уезда. Вторая — мелкие дворы от 5 до 10 гектаров, составляет треть от всего числа дворов края. Наконец, третья группа — средние дворы с площадью от 10 до 20 гектаров, равна 23% от общего числа хозяйств в уезде. Три четверти хозяйств в крае имеет по одной лошади, четверть — безлошадных. На среднее хозяйство приходится 1—2 коровы, пара овец, одна свинья, три курицы.

При определении форм землепользования надо иметь в виду, что большинство хозяйств Печерского края переживает переломный период, связанный с переходом от переделов к частной собственности.

меньше. Значительно слабее группа мелких дворов — 5—10 гект. В Печерском уезде таких дворов 33,6%, в Принаровье — 26%. Средние дворы — 10—20 гект. — составляют четверть количества дворов края. Наконец, группа более мощных по количеству земли дворов — 20—60 гект. — равняется 19% всего числа дворов. В Печерском уезде эти группы составляют только 9%.

Количество пахотной земли весьма невелико. Преобладают покосы и выгоны. Они составляют 58,6% всей земли. Их главной особенностью является заболоченность. В этом смысле хозяйства Печерского края находятся в более благоприятном положении, хотя и там заболоченные покосы имеются по рекам Гимже, Вруде, Лидве и по побережью Псковского озера.

На хозяйство приходится около одной лошади, 2,4 головы рогатого скота, 2,6 овцы, почти одна свинья. Хозяйство Принаровья несколько больше насыщено скотом по сравнению со своим Печерским собратом.

По русским деревням Причудья насчитывается свыше 1700 дворов с 10—11 тысячами населения.

Замечательные отношения в Причудье

чудской волости. Количество пашни невелико. В этом отношении у Причудья много общего с Принаровьем.

Количество скота здесь незначительно.

На двор по Казепельской волости приходится меньше половины лошади — 0,4, — 0,6 коровы, 0,5 овцы, 0,7 свиньи. По Причудской — 0,1 лошади, 0,6 коровы, около 0,9 свиньи. Другими словами, громадное число дворов той или другой волости — безлошадное (60% Казепельской и 90% Причудской). Почти половина дворов — безкоровные.

В Печерском краю, Принаровье и Причудье часть населения занята рыбным промыслом. По данным Министерства Земледелия за 1921 год в Везенбергском уезде рыболовством, как главным промыслом, кормились 317 дворов и как побочным — 219 дворов, а всего 536 дворов. В Юрьевском уезде рыболовство, как главный промысел, отмечен в 432 дворах и как побочный в 156 дворах. В Печерском краю по частным данным насчитывается до 1.500 дворов, занятых в той или иной степени рыболовством. Оговоримся, что более точных цифр у нас нет, а приведенные устарели.

Районы рыбацкого населения бедны землею. Часто вся она занята поселком: рыбацкий двор имеет только огород, иногда очень ничтожный. Доказательств тому много, например, деревня Будовижь и др. Печерского уезда, поселки Причудской волости Юрьевского уезда, где попали в сводки сельско-хозяйственной переписи только 15 дворов.

Понятно, что при таких условиях, говорить о развитии земледелия не приходится, по крайней мере среди части рыбаков. В лучшем случае у них возможно огородничество, которое за последние годы, благодаря усилиям агрономов, заметно развивается среди рыбаков Печерского края — культура лука, огурца. В Причудской волости Юрьевского уезда высоко стоит культура корнеплодов.

Конский запас в рыбацких хозяйствах — ничтожен. Так, например, в Кулейской волости Печерского уезда на 700 дворов сельско-хозяйственная перепись отметила лишь 160 лошадей. Значит на каждые 4 двора приходится одна неполная лошадь. (Поэтому здесь часто при вспахивании земли вместо

лошадей впрягиваются люди — женщины.)

Можно лишь указать, что рыбаки переживают тяжелый и затяжной кризис. Последний явился результатом резкого изменения условий лова рыбы и ее сбыта...

Заслушав частично вышеприведенные доклады П. А. Богданова об экономическом положении русских окраин и кооперативном движении в них, а также доклад члена Печерской уездной управы С. Г. Щербакова об агрономической помощи в Печерском уезде, первое экономическое совещание русских окраин страны находит:

1) Основными чертами крестьянского земледельческого хозяйства окраин является сильное малоземелье, которое увеличивается в силу продолжающегося дробления двора и которого не знают остальные уезды Эстонии, слабая насыщенность живым и мертвым инвентарем, остальные формы хозяйствования, невысокая урожайность, перенасыщенность рабочими руками, низкая доходность.

2) Существующая сеть кооперативов далеко не обслуживает надобностей земледельца. Такие существенные моменты жизни хозяйства, как сбыт сельхоз. продуктов, кооперативами не обслуживается вовсе.

3) В силу названных причин сельское хозяйство русских окраин переживает тяжелый экономический кризис.

4) Критическое положение увеличивается отсутствием емких рынков для избыточных трудовых рук, т. е. отхожих промыслов в Печерском крае для причудца и принаровца. Его усилили частичные неурожаи предыдущих лет и почти полный 1928 года, а теперь падение цен на лен в 1929 году. На нем не могло не сказаться тяжелое положение рыбацкого дела, как побочного заработка для одних, основного — для других граждан.

5) Единого выхода из создававшегося тяжелого положения для русских окраин не имеется. Однако, на главные из них совещание считает себя обязанным указать.

6) Среди них первым является — поднятие производительности сельского хозяйства. Необходимо увеличить доходность земледелия за счет повышения урожайности и сокращения непро-

изводительных расходов, свойственных каждому мелкому хозяйству.

7) Поднятие производительности сельского хозяйства совершенно невозможно без согласованных усилий самого населения, органов земского самоуправления и государства.

8) От земледельца требуется проявление большой самостоятельности, которая должна быть направлена в сторону наискорейшего кооперирования всех отраслей крестьянского хозяйства, т. е. области производства, области сбыта продуктов сельского хозяйства, области снабжения его всем необходимым.

9) Мощная сеть крестьянских кооперативов даст хозяйству нужный кредит, машины, орудия знания, повысит доходность земледелия, понизит производительные расходы, сделает хозяйство более трудоемким.

10) Повышение трудоемкости хозяйства, развитие кооперативной сети частью разрешат вопрос об аграрной перенаселенности при двух условиях: а) что прирост населения будет идти медленнее роста хозяйственного благополучия, и б) что дробление крестьянского хозяйства будет приостановлено.

11) Улучшение положения рыбацкого хозяйства окраин возможно при условии планомерной работы в этом направлении государственной власти.

12) Для поднятия производительности земли необходимо проведение землеустройства в широком смысле этого слова. Для Причудья и Принаровья это выразится по преимуществу в осушке заболоченных покосов и выгонов. Для Печерского края — в осушке заболоченных покосов, в переходе к новым формам землепользования.

Работы по осушке земель Причудья, Принаровья и частью Печерского края должны быть проведены за счет государства.

Названная работа требует кадров инструкторов-агрономов по отдельным отраслям сельско-хозяйственной деятельности, которые особенно слабо представлены в Причудье и Принаровье.

Для развертывания кооперативной работы отсутствуют инструктора. Их необходимость — очевидна. Нужны инструктора-наставники, а не инструктора-ревизоры.

Кооперативная работа требует к себе самого пристального внимания и всестороннего содействия со стороны центральных кооперативных организаций.

Считая, что кооперация является одним из могущественнейших средств к поднятию экономического благосостояния человечества вообще и русского населения окраин Эстонии в частности, совещание находит необходимым принятие следующих мер к распространению кооперативных идей среди русского населения в Эстонии:

1) учреждение должности инструктора кооперации для ведения кооперативной пропаганды в русской деревне и обслуживания действующих русских кооперативов на окраинах;

2) устройство в деревнях краткосрочных курсов по кооперации и кооперативному счетоводству, организация отдельных лекций по различным вопросам кооперации;

3) устройство летних кооперативных курсов для учителей народных училищ;

4) введение в программы средних учебных заведений учения о кооперации;

5) возбуждение ходатайства перед всеми самоуправлениями тех местностей, где имеется русское население, о командировании на открывающиеся в предстоящем учебном году в Таллине кооперативно-бухгалтерские курсы стипендиатов-слушателей;

6) возбуждение ходатайства перед управлением культурного капитала о пособии на предположенные кооперативно-бухгалтерские курсы.

Признавая, что сельско-хозяйственная и промысловая деятельность населения русских окраин Эстонии находится на недостаточной высоте, а также, что сбыт сельско-хозяйственных и, в частности, огородных продуктов, равно как и продуктов рыбного и других промыслов совершенно неорганизован, совещание считает крайне важным:

1) распространение среди русского населения улучшенных методов ведения сельско-хозяйства, в особенности свиноводства и куроводства, молочного хозяйства и скотоводства, огородничества и садоводства;

2) наглядное ознакомление русских земледельцев с лучшими хозяйствами в других уездах Эстонии путем организации экскурсий по образцовым хозяйствам;

3) принятие мер к организации сбыта продуктов сельского хозяйства, рыбацкого промысла и кустарных изделий;

в частности же для Причудья: 4) принятие государством широких мер по прирезке земли к участкам наиболее малоземельных жителей Причудья и отвод государством же отрубных участков для выселения на них тех из приозерных обывателей, которые совершенно не имеют земли или на своих участках не могут прокормить своих семей.

В отношении кооперативных центров Эстонии совещание признает, что их деятельность недостаточно обслуживает русские кооперативы на окраинах страны и потому должна быть усилена, как в смысле оздоровления и усиления кооперативного движения на этих окраинах, так и в отношении создания и укрепления связи между окраинными кооперативами и самим центром. При этом совещание находит, что многие, вполне жизненные мероприятия на русских окраинах, имеющие целью коренные улучшения местного сельского хозяйства и поднятие производительных сил местной кооперации, не встречают достаточной финансовой поддержки со стороны государства и кооперативных центров, каковое явление нельзя признать нормальным.»

Rahvahariduse alal peab tähelepanu pöörama esiteks raskele kooliruumide seisukorrale suuremas osas Vene külates ja piirimaades. Umbes $\frac{9}{10}$ -kul koolidest puuduvad omakohased ruumid, ja nad peavad rahulduma üüritud külaonnike ruumidega. Sellekohta oli juba laiemalt siin räägitud väga lugupeetud härrade Pätsi ja Usai poolt. Uute koolimajade ehitamine edeneb Vene külates väga aeglaselt vastavate krediitide puudusel. Muidugi, väga lugupeetud härrad Päts ja Usai puudutasid kõige rohkem kooliolusid just Eesti koolide kohaselt. Vene koolide kohaselt pean ütlema, et on kavatsatud ehitada üks Vene koolimaja Petchkis Senno vallas. Koolide varustamine õppeabinõudega on puudulik ja jätab palju soovida. Kodanikkude vaesus ei luba omal kulul seda puudust kõrvaldada, kuna mõned lapsed isegi riiete ja jalanõude puudusel ei saa korralikult koolis käia. See vaesus sunnib lastevanemaid oma kooliealisi lapsi vara kevadel koolist ära võtma ja kooli õppeajal kodust kaugele asundustesse ja küladesse karjasteks saatma, et nad seal endile talveks ja sagedasti ka oma vanematele leiba teeniksid.

Ühenduses kooliküsimusega pean ma puudutama, nagu seda juba mõni eelkõneleja tegi, uue ja vana kalendri küsimust. Olgugi, et see küsimus näib meile küllalt selge olema, pean siiski rõhutama seda, et suuremale osale siinistujaile ta pole küllalt selge, sest need, kes ei ole Vene küla-des elanud ja kes ülepea põhjalikult ei tunne apostlik-õigeusu kiriku korraldusi, neile paistab õige olema, et uue kalendri peab vastu võtma ja kas või kõigi surveabinõudega ellu viima. See oleks täiesti õige. Ka Vene rahvusest elanikud saavad sellest aru, kuid siin on üks eriküsimus, just mitte kalendriküsimus, vaid pashaalia küsimus.

Pashaalia küsimus on omalajal otsustatud esimesel nõndanimetatud üleilmlik kirikukongressil või -täiskogul 325. aastal, ja pärast seda pole kunagi üldine kirikukongress või üleilmlikud kiriku-täiskogud muutnud seda otsust. Seal tehtud otsust pashaalia kohta — leiavad Vene rahvusest kodanikud, — on väga raske muuta teisel asutusel, sest näiteks, kui Riigikogu midagi vastu võtab, siis on arusaadav, et seda otsust ei saa muuta üks või teine maavolikogu. Senikaua, kui ei ole üleilmlik kirikukongress või -täiskogu seda muutnud, ei saa ka keegi teine seda muuta. Selles seisab küsimuse raskus. Ainult need, kes rohkem haritud, saavad aru, et see küsimus on niisugune, et tema otsustamisel võib mõnel viisil kõrvale minna. Aga suuremal osal Vene rahvusest kodanikel siin ei ole niipalju haridust, et nad oleksid nõus esimese üleilmliku kirikutäiskogu otsuseid muutma. Nii näeme ka, et isegi Lätis, meie naaberriigis, on see küsimus teisiti otsustatud ja käsitletakse seda nii, nagu suurema osa rahva meeoleolu nõuab. Seal on Lättgallias, kus suurem osa kodanikke apostlik-õiget usku, antud täis võimalus vana kalendri järgi isegi koolides pühi pühitseda. Siin oli ka näidatud, et näiteks Soomes olevat intensiivselt läbi viidud korraldus uue kalendri juurde minemise suhtes. Soomel oli kerge seda teha, sest Soome, nagu väga lugupeetud härra metropoliit näitas, annab igal aastal oma riigi eelarves vastavad summad kirikute ülalpidamiseks. Tema varustab sealseid vaimulikke, kes kiriku asju korraldavad, kindlate palkadega, ja nad võivad seda teha. Kuid meil apostlik-õigeusu koguduste vaimulikud on täiesti oma kogudustest rippuvad. Omal ajal kui mina, kui Petserimaa endine praost, pidin läbi viima uuele kalendri ülemineku korralduse, on ette tulnud juhte, kus tõesti on meile vastu kisendatud: «Вы наши наемники и должны служить по нашему желанию, а не по своему — по старому календарю, а не

по нобому.» See oli muu seas minule isiklikult öeldud seepärast, et ma püüdsin kirikujutlustes ja erateel rahvale selgitada vajadust uuele kalendri üle minna. Ma teenisin isegi säärase nimetuse, nagu — „antihrist“.

Hoolekandealal tahaksin tähelepanu pöörata vajadusele, ka veneaegseid pensionäre meelde tuletada ja neile vastavalt elunõuetele pensioni suurendada. Meile, Vene rahvuse esindajaile Riigikogus, on tulnud mitmed märgukirjad selle kohta, et on täiesti unustatud ka ilmasõja invaliidid, nende lesed ja vaesedlapsed, kelle pensioniküsimus peaks samuti pävakorrale võetama. Peale selle on mitmelt poolt ja eriti Tallinnas möödunud aasta lõpul Vene kooliõpetajate kongressi poolt meile ülesandeks tehtud näidata vajadusele, et ka erakoolide kooliõpetajad vajavad oma vanaduse tõttu pensioni, kuna nad praegu välja jäetud pensioniseadusest.

Hoolekandealal pean veel tähendama, et piiriääres puuduvad täiesti vanade, vaeste ja defektiivsete laste kodud. Nad on käesoleval ajal sunnitud lihtsalt kerjama. Seepärast ongi Petserimaal õige palju kerjajaid igalpool, mida võivad tõendada kõik need, kes mõnikord seal käinud. Riigi toetus sel alal on liiga väike. Näiteks antakse Petseri maavalitsusele selleks viimasel ajal aastas ainult 2000 krooni.

Tervishoiu alal tuleb tähendada äärmist puudust ja vaesust. Arstiabipunkte on vähe, nad on üksteisest õige kaugel ja raskesti kättesaadavad. Vaesele inimesele maksab isegi iga viisit 50 senti, mida tal sagedasti ei ole. Medikamendid on kallid, kliiniline ravitsemine üldse puudub kohapeal. Seetõttu on seal silmatorkavalt palju igasuguseid vigaseid, kes õigel ajal ravitsetuna ja parematel tingimustel oleksid võinud täie tervise juures olla. Mõni aeg tagasi suleti Irboska lähedal Kilski haigemaja, kes aitas rahvast väga palju, aga nüüd on krediidi puudusel suletud. Ja piiriäärsed Irboska elanikud peavad seetõttu püüdma kuidagiviisi, vaatamata Petserimaa teolude raskusele, Petseri jõuda.

Kohtu alal tahan tähendada ühele olulisele nõudele, et Tartu-Võru rahukogu istungid mitte ainult kaelakohtu korras asjaarutamiseks esimese astmena kohapeale Petseri välja ei sõidaks, vaid et seda tehtaks ka esimese kohtuastmena tsiviil- ja administratiiv-kohtuasjade korras. Sellega oleks mõnigi riigi ja kodaniku kroon kokku hoitud.

Lõpuks ma tahaksin ka ühe eelkõneleja, nimelt väga lugupeetud härra Hans Martinson'i ütluse kohta paar sõna öelda,

nimelt just meie kloostrite kohta. Küll vist suuremalt jaolt austatud Riigikogu liikmed ei pannud seda tähele, aga mina kui kloostritõttu panin seda tähele, kuna öeldi, et kloostritele antud toetus on liigne, sest nad ise on liigsed ja mitte ajakohased. See võib ju kõik nii olla, kuid mitte kõigi inimeste arusaamise järgi. Sest kui teie vaataksite viimastel aegadel neid välismaalasi, kes sõidavad otsekohe Petseri, sagedasti just Riia maanteed mööda, kes ütlevad, et Petseri just oma kloostritõttu üks kõige huvitavamatest kohtadest on, siis peab ütleva, et see vist ei ole küll õige, et kloostrile antud toetus liigne on. (V. K a a v e r, tp: Kas kloostrer on näituse jaoks?) Näitusele pole tarvis minna, välismaalased tulevad ise ja vaatavad, nende seas on viimasel ajal olnud palju silmapaistvaid välismaa saadikuid. Ja nad on pööranud tähelepanu muinsusasjadele ja -väärtustele, mis seal kloostris alal hoitakse. Ja kui on toetust antud, kuigi see õige väike, siis on seda toetust antud muinsusasjade hoidmiseks, sest meie kui kultuurinimesed ei tohi neid hävitada. Omal ajal kloostrid tegid suure kultuurtöö, sest oli aeg, kuna näiteks Venemaal ainult kloostrites alal hoidusid kõik haridus ja raamatukogud, mujal olid nad hävitatud. Seda näitab ka praegusel ajal isegi Prantsusemaa mõnes kohas ja mõnel alal, ning Inglismaa, kus paremad perekonnad saavad oma lapsi kloostrisse kasvatada. (Kaitseminister O. K ö s t e r: Kloostrid ja kloostrid vahel on ikka vahe ka.) Kloostrid ja kloostrid vahel on vahe, see on õige. Kuid ka meie võiksime olla kultuurinimesed, kes peaksime ajaloolisi kultuuriasju hoidma ja täiendama. Tahtsin tähelepanu juhtida veel sellele, et kloostritelt on võetud ja riigistatud palju maaosasid ja metsi, mis omal ajal antud kloostritele eriotstarveteks. Need maa-alad ja varandused olid niiõelda sihtvarandused, kuna riik, riigistades neid maid, ei saa neid sihte täita. (V a h e l h ü ü e.) Teate, mis tähendab Vene keeles „vetshnoi pomni dushi“, seda riik ei saa kuidagi täita. Ma sellega põhjendan väikest toetust, mis omal ajal oli riigi poolt antud kloostrile.

Ma ei saa ka vaikides mööda minna väga lugupeetud härra Usai sellest kõnekohast, kus ta puudutab Petserimaa omapärast elu, mille juures kodanik ei saa rahumeelega teotseda, kuna kiputakse kodanikkude au, nime ja rahu külge, mille pildistamiseks toodi ette siinkohal niiõelda poliitilisi protsesse, nagu ülempreestri Verhoustinski süüdistus ja protsess. On arusaadav, et vaimulikud Petserimaa püüavad, niipalju kui suudavad ja kui eluvõimalused lubavad, kaitsta Eesti

huve, ja et nende vastu on vaenulikud olud. Ja kui seetõttu üks või teine püüab tõsta nende vastu isegi poliitilisi süüdistusi, siis on arusaadav, et seal teetseda on raske. Nagu härra Teetsov Saaremaa kohta koputab südametele ja ütleb, nii ka mina, — tulge ise Petserimaale, siis näete, seal on samuti, nagu Saaremaal, raske inimestel elada. Ja mõnedki väärnähtused seal on tekkinud just sellest raskest majanduslikust olust. (L. J o h a n s o n, stp: õige!)

Möödunud 12 aasta jooksul on meie vabariik püüdnud kõikipidi edendada meie pealinna ja meie tähtsamaid peakohti. See on ka täiesti arusaadav, sest iga organismil peab kõigepealt olema pea. Aga iga organism ei seisa koos ainult peast, vaid tal on ka jalad, käed ja teised kehaosad. Et see keha tervik oleks kõik terve, ilus ja õnnelik, ja loodetavasti ei ole kellelgi selle vastu midagi öelda, oleks ka hea, kui kõik teised kehaosad oleksid terved ja saaksid käia ühiselt selle keha — tervikuga.

Meie näeme, et 12 aasta jooksul on meie vabariik arenenud, ja siin võiks südamele panna neile, kellest see oleneb, et ka piiräärsed elanikud nõuavad endile tähelepanu, kas või protsentuaalseltki osa kõigest sellest, millist näidatakse teistele riigi keskelanikkudele.

Kui näeme üht ehitust fassaadi poolt küljest ja püüame seda ilusaks ja kauniks teha, siis samal ajal peame mees pidama, et see oleks kaunis ja ilus ning täieluuvõimeline ka teiselt poolt, niiöelda varjatud küljest.

Seepärast pean mina Vene rahvuse saadikuna niihästi komisjonides kui ka siin kõrges Riigikogus ikka tähelepanu pöörama sellele, et niipalju, kui suudab eelarve, saaksid ka Vene elanikkude nõuded rahuldatud. Arvan, et see ei ole meie elunõuete vastavalt liigne, vaid see on täiesti õiglane, ja loodan, et kõik need riigi kodanikud, kes tahavad, et meie riigi heakord oleks ühine ja kõikide poolt toetatud — et nad toetavad ka neid väheseid nõudeid, mida olen puudutanud ja ette toonud.

L. J o h a n s o n (stp): Austatud Riigikogu liikmed! Mina ei taha pikemalt enam riigi eelarve juures peatuda. Pea pooled Riigikogu liikmed on võtnud sõna juba, eriti on suure innuga seda teinud valitsuse rühmade esindajad, seejuures meie kodanikkude erakondade silmapaistvamad juhid, püstitades isegi rekorde. Nii on kõnelenud rkl. Päts 4 tundi, rkl. Tõnisson — 5 tundi, ületades rkl. Pätsi. See kõik on tunnistuseks, et tänavu aastal meie riigi eelarve nii koostatud on, et

see välja kutsunud suured ja kauakestvad pikad vaidlused, ja et isegi siit Riigikogu kõnetoolilt on kõneldud veeuputuse meeolust. Mina ei hakka vaidlema rkl-te Schulbach'iga ja Vilms'iga enam, nimelt seepärast, et nemad on iseenestele juba vastused andnud, pealegi ei oska mina malakaga nii ümber käia, kui seda rkl. Schulbach võib teha. Võibolla ei ole minule ka see lubatud, mis on endale lubada võinud Riigikogu sekretär. Rkl. Vilms on endale juba vastuse andnud ja tema läks veel kaugemale, kui omal ajal praegune Riigivanem, kes puges ametnikkude seljataha. Rkl. Vilms puges stenografistide seljataha, inimeste seljataha, kellel ei ole võimalust end kaitsta. Vaevalt leidub meil siin Riigikogus inimest, kes tuleb töendama, nagu oleks rkl. Vilms'il õigus, ja nagu ei oleks tema kõnelenud „onupoja-politikast“. Võibolla stenografistide seljad on küll sedavõrt laiad, et rkl. Vilms'ile kaitset pakkuda suudavad. Need kõik on asjad, mille juures mina peatuda ei taha.

Siin on sotsialistide vastu toodud mõni kirjanik, kes kuulub sotsialistide hulka, toodud ta teoseid, nii tööerakonna poolt „Kui Saara naerab“. Mina ühele eelkõnelejale sel puhul hüüdsin vahele, et meie Eesti naised suhtuvad sellesse teosesse, „Kui Saara naerab“, heatahtlikult. Mulle vastati, et see õige ei ole. Kuid praegu on minul käes „Eesti Naine“, mida annavad välja kõige karskemad naised ja nemad soovivad seda teost järgmiselt:

„Käesoleva novellikogu, mis sisaldab novelle, nagu „Teelahkmed“ j.n.e., aineks on peaaesjalikult mehe ja naise vahekorra käsitlemine. Rumor tõendab oma uue koguga, et ta oskab seda küsimust käsitleda eluliselt, jõuliselt, võiks öelda naturalistlikult, kuid siiski täiesti kunstipäraselt. Kuna Rumor on kirjanik, kes oma teades just aktuaalseid küsimusi käsitleb, kes inimesi ja olustikku, millest ta jutustab, ka tõesti hästi tunneb, siis pakuvad ta teosed lugejale tõsist kunstimõnu. Ja käesolev novellikogu on ses suhtes üks parimaid.“

Seda arvavad karsked naised. Et rkl-d Schulbach ja Vilms oma karskusega Eesti karskeid naisi ületavad, seda ma ei arva, ja seda vaevalt keegi tõendama julgeb tulla.

Mille juures õieti peatuda tahtsin, on see, et rkl. Vilms kui ka teised ütlesid, nagu oleks meil liialdatud sotsiaalseadustega, ja rkl. Vilms lisas juurde, et liialdatakse nii, et isegi „radikaalne tööerakond“ ei saavat neid seadusi toetada. Aga niipalju kui mina olen rkl. Vilms'i komisjonis tähele pannud, ütleb ta ikka, et tema isiklikult on poolt, kuid rühm ei poolda.

Minu arvates ei võiks keegi tulla ütlema, et sotsiaalseadustega on liialdatud. Kui jälgida sotsiaalseaduseandlust Eesti päevil, siis peaks küll härra Vilms'ki otsusele tulema, et meil õieti mingisuguseid sotsiaalseadusi välja antud ei ole. Selle asemel, et kõneleda liialdamistest sotsiaalseadustega, tõepoolest peaks ütlema, et meil oleks tarvis sel alal üht või teist läbi viia, ning on viimne aeg neid seadusi maksma panna. (A. Schultbach'i, tõer vahelhüüe.) Teie ei ole sel alal midagi ära teinud. Ega inimene, kes malakaga oskab ümber käia, veel tarvitse muud tööd teha. (Vahelhüüded keskel.) Niisuguseid „tõmbajaid“ on nähtud.

Siin on kõneldud halvast meeolust, mis valitseb rahvakoosolekutel. Sellest on kõnelenud rkl-d Päts, Tõnisson ja teised, et see halb meeolu j.n.e. Minu arvates ei ole põhjust kõneleda meie põhiseaduse puudustest, et see süüdi on, vaid seda „meeolu“ põhjustab asjaolu, et meil üksteise järele tuleb avalikuks kuritarvitusi, riigivaranduste raiskamisi, mille likvideerimiseks midagi ära ei tehta keskasutuste poolt, siis maade ja varanduste ahnitsemine kohal üksikute inimeste poolt, sotsiaalseaduste puudus ja ka rasked maksukoormad, mis üht osa kodanikke rõhuvad, ja see korrupsioon, mis meil ilmsiks tuleb igal alal.

Meil kõneldakse sellest, et tarvis on sisse seada joodikutekodud. Kui see võimalik, siis võiks seda ka teha, aga kahelda tuleb, kas suudetakse säärase kodu ülal pidada, ja kas ei ole otstarbekohasem see toetus lastele määrata. Karskuse eest võitlemine on tingimata tarvilik ja alkoholismi piiramiseks tuleb teotseda. Meie aga näeme otse vastupidist. Piirivalve, kes peab valvama, et piiritust salaja sisse ei veetaks, ostab ise sagedasti salakaubavedajailt piiritust, veini j.n.e. Kõik see on korrupsioon, mis rahva silmi eest varjule ei jää ja mis masendavalt mõjub.

Ka kaitseliit rõhub rahva meeolu, kuigi tal on oma ülesanded. Ei suuda kõik need inimesed, kes liitunud ühe või teise organisatsiooni ümber, küllalt teotseda tõsiste ülesannete sihis, tulevad ette laiu-tamised, uhkustamised ja muud halvavad nähtused, mis rahva meeolu rikuvad.

Rkl. Päts arvab, et kui tahetakse seda meeolu parandada, siis tuleks tingimata põhiseadus muuta. See tuleks tema arvates enne muuta, kui rahvas ise seda teistsuguste abinõudega teeb. Meie rahvas aga ei valmista ette „teistsuguste abinõudele“. Võibolla üksikud ringkonnad näeksid heameelega „jõudu“, kes peaks põhiseaduse muutmiseks tegevusse astuma, nagu see on Austrias, aga Eestis ei ole sellel mingit mõtet. Mis sellega lõpuks

kätte saadakse, ja kes sellega võidab? Seepärast jäetagu need jutud „teistsugustest abinõudest“, millest kõnelesid omal ajal härra Riigivanem ja ka härra Päts. Kui need „teised abinõud“ nii mõjuvad, siis oleks võidud neid tarvitada, kuid nende „teiste abinõudega“ ei saada kuigi kaugele. Ega sellega töölisliikumist kunagi kuskil ei ole saadud maha suruda, vaid kui töölisliikumisel üks pea lüüakse maha, kasvab hulk päid asemele. Seda näitavad teiste riikide kogemused ja see võibolla on külmaks veeks nii mõnelegi, kes nende „teiste abinõude“ järele oleks muidu haaranud.

Meil on kurjustatud Hoolekande seaduse üle, et selle kulud kasvavad. Aga kui neid vähendada tahetakse, siis tuleb neid põhjusi vähendada, mis tekitavad vajadust Hoolekande seaduse järele. Need on — vaesus ja häda, mis inimeste keskel valitsevad. Siit kõnetoolilt on küllalt näidatud, et meie valitsus ei ole pööranud ega ei pööra ka praegu neile nähtustele tähelepanu, ja et meie valitsus isegi tööpuuduse vastu ei taha mingisuguste abinõudega võidelda, vaid isegi seda tööpuudust süvendab, kui ta viib vangid näiteks Valgamaale ja mujale tööle, kus raske tööpuudus valitseb. Seda ükski teine riigivalitsus ei teeks. Meil on aga asi nii kujunenud, nagu räägitakse, et Majandusminister oma põllutööl tarvitab vange, mis jälle näitab, kui vähe sündsusetunnet meie riigimeestel on. Tulemus on see, et meil inimesed on otse meeletlikus seisukorras.

Siin on kõnelenud rkl. Reisik meie naisterahvaste seisukorrast. Tõepoolest meil ei ole mingisugust seadust majateenijate kohta olemas, ja enne kui selle seaduseelnõu juurde on asutud, on juba rühmad oma eitavad seisukohad avaldanud, tööerakond rkl. Tallmeistri suu läbi. Kuid just iseäranis vallaliste inimeste seisukord on meil meeletlik. Nii näiteks Pärnust on teada, et majateenija vallandati, aeti kohe korterist välja ja peab puukuuris magama. (K. Baars, tõer: Ega see seadus ka ei päästa.) Päästaks küll. Tallinnas on küllalt inimesi, kellel korterit ei ole, seepärast et neil teenistus ja sissetulek puudub, ja neid armupoolest kuuridesse ja kõrvalistesse ruumidesse võetakse.

Seisukorrast, mis noorte keskel valitsemas, võin tuua väljavõtte ühest kirjast: „Mis viiks meid välja sellest ummikust? Elu alalhoidmine osutub võimatuks. Oleme juba üle 6 kuu töota, lootmise peale uue aasta tööd saada, aga nüüd oh ei — tööd ei ole ikkagi saanud.“

Praegu ilma tööta, puuduses, kõduneme surmale vastu — riided ja jalanõud lagunevad, uusi ei saa.“

Edasi öeldakse, „kas meie peame enast ise surmama?“ Niisuguse seisukorra on toonud see politika, mis praegune valitsus ajanud, see politika, mis on meil ainult riigitüdimust ja meelepaha rahva keskel kasvatanud.

Sotsiaalseaduste tarvilikkust on tunnustanud isegi Balti töösturite ühine kongress, kes selle kohta resolutsiooni vastu võttis, et meil tuleks vastu võtta õnnestuste vastu kindlustamise ning leskede ja vaestelaste kindlustamise seadus. Isegi töösturid ei asu eitavale seisukohale. Kuid sellest kõneleme siis, kui see seadus päevakorras kõne alla tuleb.

Lõpuks rõhutan veel, et niisugust kõnede rohkust, mis valitsuse erakondade liikmete poolt esile tulnud, ei ole veel kunagi kümne aasta jooksul olnud. Mina ei ole kokku võtnud kõnelejate arvu, kuid vististi ulatub see 35-ni, tähendab, üks kolmandik Riigikogust on kõnelenud, ja siin on ainult väike osa opositsiooni kõnedest, suurem osa kõnelejaist on tulnud valitsuse erakondadest oma soovidega, mis meelde tuletab seda, et „terve põrgutee on heade soovidega üle külvatud“. See on näidanud, et meie riik on jõudnud ummikusse majanduslikult, sotsiaalselt ja kultuuriliselt. On arvestatud ka kultuurilist külge ja näidatud, missugune on meie kirjandus, ja isegi öeldud, et meie ülikoolis muud ei tehta, kui uuritakse sitasitikaid. Seda öeldi täna sealtpoolt. (Näitab käega paremale poole.) See kõik, need hinnangud... (J. Soots, põl: Olete halvasti kuulnud, seda ei ole öeldud ülikooli kohta, see oli öeldud ühele inimesele, et kui Teie seda teete, siis sellest kellelgi kasu ei ole.) Siis on see parem. Arvustused on tulnud nende ridadest, kes kogu aja valitsuses olnud, kes algusest peale võinud oma soove ette kanda valitsuse laua taha, kes võinud juhtida ülikooli elu, kes võinud juhtida keskkoolide ja algkoolide elu, kes võinud juhtida tööstust tööstusekojas, kaubanduse-ministeriumis, kes võinud juhtida krediitpoliitikat ja kes võinud juhtida meie põllumajanduse arengut ja sellele suunda anda, need inimesed ise on siia kõnetoolile asunud üksteise järele, otsekui haned reas, ühed on kõnelenud pikalt, teised lühidalt, ja igalühel on olnud terve hulk kõiksuguseid soove ja kõiksuguseid etteheiteid Vabariigi Valitsusele ja üksikutele ministritele. Siin on etteheiteid tehtud ühest erakonnast ühele ministri-le, teisest erakonnast teisele. Kui meie opositsiooni inimesed seda kõike vaikselt oleme pealt kuulanud, siis peaks teid huvitama, mida meie seejuures mõelnud oleme. Meie oleme mõelnud, et tõesti need inimesed, kes kõnetooli tulnud hädaldama, endile

etteheiteid tegema, need inimesed on kogu aja, mitte ainult praeguse valitsuse ajal, talitanud plaanita, ja ei näi praegugi selge olema, mida nad lõppude-lõpuks tahavad. Nad näevad, et paha ja halba on tehtud, aga midagi säärast ei ole nad ette toonud, mille kohta oleks võinud öelda, et vaadake, selles suunas peame edasi minema. Ja mis see siis on? Eks ole see pankrotitunnistus, eks see ole, mida wallamajas näeme: oksjonikuulutused seinal. Nii ka siin, kui lõpetame täna eelarve üldvaidlused, võiks üht öelda: need oksjonikuulutused, mida parempoolsed kodanlikud erakonnad, valitsevad erakonnad majanduseelu, kultuurielu, sotsiaalelu juhtimisel asetanud vallamaja seintele. Need oksjonikuulutused on ka need kõned, mida pidas üle 30 valitsuserakonna liikme Riigikogu kõnetoolilt. See enamus, valitsus ja selle valitsuse koalitsioon, kes niiviisi talitanud kogu aja ja niiviisi riigivaradega ümber käinud, riigihüvedega talitanud, nii vähe tähelepanu rahva elu ja seisukorra parandamisele pööranud, on täna, eile ja varem oma organite läbi siin andnud tõenduse, et ta on tõesti pankrotivalitsus.

Majanduseminister J. Zimmermann: Esimeseks etteheiteks, mis valitsusele tehti eelarve puhul, oli see, et ei olevat küllalt vara eelarvet seltskonnale ja Riigikogu liikmetele teatavaks tehtud, ja sellepärast ei saavat teda hästi arvustada. Käesolev eelarve võeti Vabariigi Valitsuse poolt vastu 18. jaanuaril, ja juba 20. jaanuaril oli ta Riigikogu liikmete laudadel, nii et selleks etteheiteks mingisugust alust ei ole. See töö, mis ennem tehtud, kui eelarve ühest ministeriumist teise käis, sellest ei ole andmeid antud, ja seda ei ole tarvis igakord teada, kuidas teda ühes või teises instantsis arutatakse. Riigikogu liikmetele on tarvis lõpptulemused, ja need fikseeritakse siis, kui eelarve on Vabariigi Valitsuse poolt vastu võetud Riigikogule esitamiseks. (Vahel h ü e.) Need võisid teada olla, minister oli neid kalkuleerinud, aga tal ei olnud Vabariigi Valitsuse otsust, sanktsiooni, ja ta ei saanud neid avaldada.

Eelarve puhul on paljudele kohtadele tähendatud, kus oleks pidanud summasid rohkem olema. Mina ei taha kõiki neid analüüsima hakata, vaid ütlen, et mõnel alal oleks tõesti rohkem summasid tarvis, aga Vabariigi Valitsus oli sunnitud neid kärpima seepärast, et lihtsalt tulusid ei jätku. Võibolla, et mõnel pool kulusid teistviisi võiks jaotada ja kärpida, seda võib ju veel parandada, kui arvatakse, et sedaviisi parem on. Vabariigi Valitsus igatahes tahab siin heatahtlikult vastu tulla. Ma arvan aga, et suuri parandusi

siin teha ei saa, sest meie kulud võivad ainult nii suured olla, kui tulud. On etteheiteid tehtud nende kulude kohta, mis juba seadustes ette nähtud. On terve rida seadusi, kus kulusid ette nähtud, samuti ette nähtud, kuipalju iga aasta tarvis raha välja anda. Kuid ma juba tähendasin oma eelarve-kõnes, et meie enam ei ole niisuguses õnnelikus seisukorras, kus meie võime niipalju anda, kui nõutakse, meie oleksime pidanud mõned hädavajalikud tarvidused kõrvale heitma. Ja tihti ei ole seadustes ettenähtud kulud hädavajalikkudest vajadustest tingitud.

Siin on räägitud palju Peipsi veepinna alandamisest. Selleks määrati aastate eest suured summad, ja käesolevaks aastaks on ette nähtud 250.000 krooni. Kui meie seaduseandjalt küsime, mispärast 250.000 krooni, mispärast mitte 200.000 kr., mispärast mitte 100 või 150 tuhat krooni, siis ei saada midagi muud öelda, kui et summa oli niisugune, jagasime aastate peale ära, ja igaks aastaks tuli 250 tuhat krooni. (A. Tõllassepp, rhv: Töökava oli säärane.) Kavatsuste kohta ütlen seda, et see kava on üsna puudulik. Eile räägiti, et juba Vene ajal olevat olnud kavatsus, kuidas Soomelahest viia allveepaate Riialahte, kuidas selleks süvendada Narvajõe ja tervet veeteed. Ma ütlen, kahe aasta eest, kui välja saadeti baggermasin Narva-Jõesuhu, et liiva baggerdada, siis leidis ta kivise grundi eest. Asi oli nii, et need korraldused ja kavad olid juba Vene ajal tehtud, aga kui tööle asuti, siis oli hoopis teisti, kui kavas ette nähtud.

Möödunud aasta ja käesoleva aasta summad jätkuvad selleks, et masinad valmis teha ja tööd alata. Kui tuleva aasta eelarves antakse 250 tuhat krooni, siis peaksid niihästi puurmasinad kui ka kivide väljatõste masinad ühiselt töötama. Töö on alles alguses, masinad tahavad proovida, ei ole kindel, et mõlemad masinad korralikult töötavad. Samuti ei ole selge, et puurmasin niipalju jõuab lahti lõhkuda, kui teine välja tõsta, see tuleb kõik enne kokku kõlastada. On kavatsatud nii, et tänava aasta töötab üks meeskond esmalt puurmasinaga ja siis teise masinaga, sedaviisi saame kokkuhoidu. Tulevikus, kui meil on tarvis rohkem Naroova veepinda alandada, siis võime rohkem töölisi tööle panna, kui töölisel on juba töötanud ja masinad proovitud. Nii et majandusliku kokkuhoiu mõttes on see tarvilik, et tuleva aasta eelarve väiksem on. Ma ei ütle siiski, et teistes kohtades, kus seaduses kulud ette nähtud, ja valitsus neid ometi kärpinud on, rohkem ei ole vaja. Meie annaksime, aga meil puudub raha, ja

seetõttu ei ole võimalik anda. Mis puutub sellesse, et seaduste järgi ei saa käia, siis vastavad seaduseelnõud seaduste muutmiseks esitab Vabariigi Valitsus Riigikogule, nii et võimalik on neid ühel ajal eelarvega vastu võtta. (L. Johnson, stp: See ei ole kord, kui võtate 20% maha.) See on kord, kui ei ole raha ja tehakse nii, kuidas võimalik on. (Vahelhüüe.) Niisugune kord peab maksma jääma. (L. Johnson, stp: Teie ei täida seadust. Teid tuleks kohtu alla anda, et Teie seadust ei täida.) Kui Majanduseministril raha ei ole ja tema seda raha välja ei saa anda, siis ei saa teda seepärast kohtu kätte anda, et ta rohkem välja ei anna, kui riigikassas raha on. Siin on küll ühtepuhku räägitud — raha on sinna ja siia vaja, ühte, teise ja kolmandasse kohta, aga kahjuks ei ole näidatud, kustkohalt raha võtta. (L. Johnson'i, stp vahelhüüe.) On üks koht näidatud, kus seda liiaks palju.

Juhataja: Rkl. Johnson, ma palun pisut külmemat verd.

Majanduseminister J. Zimmermann: Opositsioonis olev endine Majanduseminister seletas, meil olevat eelarves 5 miljonit üleliia. Need olevat: Kadrioru lossi korraldamiseks määratud summa — 5 miljonit senti.

Riigivanemale auto ostmiseks 1½ miljonit senti ning rahvaparkide ilustamiseks on natuke rohkem võetud, kui eelmisel aastal. Need on need summad, mille kohta öeldakse, et liiga palju on antud.

Ma räägiksin siis nüüd, kuidas sellega lugu on.

Mis puutub Kadrioru lossi, siis teab igaüks, et see oli enne muuseumi all. Endine valitsus otsustas võtta Kadrioru lossi Vabariigi Valitsuse esindusekohaks, kus Vabariigi Valitsus saaks vastu võtta Eesti riigi külalisi. Selleks anti juba mineval suvel summasid välja. Siis tõusis küsimus, kas ei oleks otstarbekohane, et Riigivanem üldse sinna elama jääks. Selle küsimuse arutamiseks kutsuti kõigi rühmade — vähemalt suuremate rühmade — esindajad kokku, ja need käisid seal vaatamas, ning üksmeelne otsus oli, et Kadrioru loss tuleb viia niisugusesse seisukorda, et seal ka talvel elada võiks. Insenerid ütlesid, et see läheb maksma 5 miljonit senti. Mina olen selle summa ka eelarvesse üles võtnud. Minu isiklik seisukoht ei ole säärane, sest arvan, et Kadrioru loss tuleks jätta nii, nagu ta on, ja Riigivanema elukoht peaks olema ainult Toompea loss. See on minu isiklik arvamine, aga rühmade esindajate seisukoht oli teine, ja seepärast võtsin selle summa eelarvesse.

Mis puutub ilustamissummadesse rahvaparkides, siis on siin suurem summa üles võetud. (Kaitseminister O. Kõster: Kui suur see summa oli?) See summa on mõni tuhat krooni rohkem, kui eelmise valitsuse ajal. Juba eelmise valitsuse ajal otsustati, et Kadrioru pargi eest tuleb rohkem hoolitseda, kui Riigivanema esindusekoht sinna jääb. Vastav summa on ka eelarves.

Siis veel kolmandaks, see on auto Riigivanema tarvis. Sellest on niipalju räägitud eelmise valitsuse ajal, ja eelmine valitsus ostiski lahtise auto. Nüüd on aga seisukord niisugune, et Riigivanemal on kinnine auto, kuid see on säärases seisukorras, et ta mõnikord sõidab, mõnikord mitte ja on Riigivanema mitmel korral teelegi jätnud. Riigivanemaga räägiti autokulude eelarvesse võtmisest, kuid Riigivanem ei nõua seda. Mina arvan aga, et Eesti riigil on tarvilik, et meie Riigivanemal oleks korralik auto. Seepärast olen mina selle summa sisse võtnud.

Mis neisse kolmesse summasse puutub, siis ütlen, et kui tõesti Riigikogu leiab, et on tarvilik neid summasid teisele paigutada, siis ei ole see niisugune küsimus, millest valitsus tuliküsimuse teha tahaks. Arvan, et autoostmisest selle põhjendusega loobuda, et kui meie Vabariigi Valitsusele mõni võoras riigipea külla tuleb, et siis võidakse auto võtta mõne rikka inimese käest, õige ei ole. Mina niisugust viisi heaks ei kiida. (L. Johnson, stp: Aga kuidas mineval aastal oli teine jutt: öeldi, minge võtke Puhk'i auto. — A. Oinas, stp: Kui Rei oli Riigivanem, siis öeldi, võtke Puhk'i auto.) Kui minul peaks autot tarvis olema, siis sõidan ma riigi autoga, ja kui riigi autot ei ole, siis palkan taksiauto. Rikkamehe ukse pihta mina koputama ei lähe ja seda mina heaks ei kiida, kui seda tehakse. Arvan, et ma seda võin öelda ka Riigivanema kohta.

Mis puutub tuludesse, siis ei ole siin etteheiteid tehtud, et mina oleksin need liiaks suured võtnud, nii et mulle paistab, et Riigikogu sellega lepib. Tulude kohta on ainult üks Riigikogu liige sõna võtnud tõsiselt, kes ütleb, et riigi ettevõtted vähe annavad sissetulekut. Pean ütlema, et riigi ettevõtted tõepoolest ei anna seda dividendi, mis nad sinna paigutatud kapitalilt andma peaksid, ja et see dividend on võrdlemisi väike. Minu ülesanne saab olema selle eest hoolt kanda, et riigi ettevõtted tulevikus suuremat tulu annaksid. Toodi ette, et üksikute ettevõtete likvideerimine, mis sündinud pikaajalenu panga kaudu, ei ole sündinud küllalt majanduslikus korras, ei ole likvi-

deerimisel majanduslikkudest põhimõtetest kinni peetud. Nende ettevõtete all mõeldakse peaaesjalikult „Dvigatel'i“ ja Vene-Balti tehaseid. Need on asutused, kes ei ole kunagi ilma riigi toetuseta töötanud, ka Vene ajal mitte. „Dvigatel'i“ ja Vene-Balti tehaste kohta tähendati, et neid ettevõtteid ei ole antud inimestele, kes oleksid tahtnud neid käima panna. Selle peale pean ütlema, et niisuguseid inimesi ei ole olnud, vähemalt ei ole mina niisuguseid tahtjaid näinud. On olnud inimesi, kes rääkinud, et nad suudavad need tehased käima panna, kuid neil on puudunud igasugused kavatsused ja siht, nad ei ole mingisugust kindlustust esitanud. Tähendab, oleksime olnud sunnitud nende tehaste suhtes ühed võlad kustutama, et kellelegi jälle võimalust anda uued võlad peale teha. Aga et ükski oleks nende hulgas olnud niisugune, kes midagi oleks suutnud ette võtta, seda ei ole. Nad tahavad vaid ilma rahata varandusi kätte saada.

Mis puutub sellesse, et oksjonitega ei ole korralikult talitatud ja jumalamuidu ära antud, siis on need andmed, mis siin ette toodud selle kohta, suurendatud. Need andmeid, mis siin ette kanti, ei ole stenogrammides olemas, ja seepärast ei hakka ma neile vastama. (Pahemalt poolt: Kust siis stenogrammi teised andmed said?) Need on ära jäänud. (L. Johnson, stp: Aurasid ära! Õnneauk läks minema.) Pean ütlema, et minu ülevaade põllumajandusest on vastukaja leidnud nii Riigikogus kui ka ajakirjanduses. Meie oleme üht-teist paremini mõistma hakanud, ja mulle paistab, et meie põllumajanduse kitsikuse lahendamise küsimusele oleme ligemale jõudnud.

Mis puutub majanduse ja tööstuse ülevaatesse, siis on sel puhul võrdlemisi vähe sõna võetud, nii ei ole ka mul põhjust selle juures pikemalt peatuda. Tähendan ainult seda, et opositsiooni poolt mulle ette heideti, et meil ei ole tööstuse alal programmi. Et mina just meie opositsiooni juhi järeletulija olen, siis huvitas mind see, missugused olid minu eelkäija kavatsused. Mul on stenogramm käes, loen siit ette, mille üle igaüks ise võib otsustada. Minu eelkäija kõneles oma eelarve-kõnes järgmist: „Tööstuse olukorra tõstmisele ei tohi meie visata käega.“ See on kõik. Nähtavasti on programmi kergem nõuda kui kokku seada. Ma ei usu, et meie eelarve nii kokku seatud, et seal enam midagi muuta ei või. Ei ole eelarve niisugune, nagu oleksin seda tahtnud näha, vaid olude sunnil pidin selle säärasena esitama, nagu see Riigikogu liikmetele kätte jagatud.

Ma usun, et Riigikogu sellele hea tahtmisega, eelarvet paremaks teha, suhtub ja muudatusi, mis Riigikogu tarvilikuks peab, tahab Vabariigi Valitsus heatahtlikult kuulda.

Teei ettepaneku, eelarve I lugemisel vastu võtta ja I ja II lugemise vahel anda läbivaatamiseks rahaasjanduse komisjoni laiendatud koosseisus.

A. O i n a s (stp, fakt. märk.): Lugupeetud Majanduseminister pidas tarvilikuks kivi heita minu peale, kui oma eelkäija peale, kes julgenud arvustada härra Majanduseministri eelarve-kõnet ja eelarvet. Härra Majanduseminister tähendas, et etteheide minu suust majanduseprogrammi puudumise kohta tööstusealal ei olevat kohane, ja luges ette lühikese väljavõtte läinud aasta eelarve-kõnest, kus ma tööstuseküsimumst mööda minnes puudutasin. Kuid see minu kõne ei tahtnudki sugugi olla tööstuseprogrammi kõne, vaid selles ma käsitlesin eelarvet ja ainult sellega tihedalt seotud küsimusi.

Mis puutub tööstuseprogrammi, siis seletasin, et Rei valitsus, kui Riigikogu lõpupäevade valitsus, ei saanud enesele seada kaugemaulatulikku majanduseprogrammi. Läbirääkimistel koalitsiooni rühmadega kokkuseatud programm oli avaldatud selgesti deklaratsioonis. Seal olid tööstuse kohta vastavad punktid, ja nende järgi olin kohustatud toimima.

Härra Päts kirjeldas tööstuse korraldamata olukorda rõhutades, et tööstuses valitsevat anarhia. Ma hüüdsin vahele, nagu härra Pätski mulle on vahele hüüdnud, et oleks tarvis sotsialistlik kord maksma panna, ja seda mitte asjata. Minule tuli meelde Eesti-Vene kaubandusekoja koosolek, kus Nõukogude Venemaa esindaja härra Kauffmann selgitas 5 aasta majanduseplaani, kriipsutades alla kapitalistliku majapidamise halba külge selles, et seal tehakse palju asjatu kulusid ja jõuraiskamisi, sest et majapidamine on plaanikindlalt korraldamata. Huvitaval kombel langevad need arvustavad mõtted härra Pätsi, kes ka sel koosolekul oli, mõtetega osalt ühte. Mõned Eesti töösturid koosolekul tunnustasid, et kapitalistliku majapidamise puuduks on anarhia, ja et plaanikindla tööstuse korraldamisega võib asjatu jõuraiskamisi vähendada.

Ma kasutan siinkohal juhust vastata härra Pätsile, kes reageerides minule vahelhüüdes tähendas, et mina majanduseministrina pole tööstuse korraldamiseks ellu viinud uusi kavu. Kuid peaks olema arusaadav, et minul võimalik ei olnud mingisuguseid sotsialistlikke korraldusi ellu viia. See ei ole üldse niisugune asi, mida

sotsialist-majanduseminister lahus valitsuse programmist võiks teostada.

Rei valitsuse majanduseprogramm oli kindlasti fikseeritud valitsuse deklaratsioonis, ja seepärast ei tarvitsenud ka mina Majanduseministrina oma eelarve-kõnes enam arendada kaubanduse-tööstuse arendamise programmi.

Mis puutub aga käesolevasse juhtu, siis oli Riigivanem Strandman'i deklaratsioonis avaldatud programm puudulik, ja meie lootsime, et Majanduseminister seda programmi täiendab. Tema täiendaski, kuid arvustiku andmete kõrval ja osalt asemel, mida ta ette kandis, milliseid andmeid leiame kergesti riigi statistika büroo kuukirjades, selle kõige asemel oleksime meie tahtnud näha majanduseprogrammi arendamist.

Mis puutub sellesse, et Majanduseminister tähendas, nagu oleksin mina näidanud kolme põhjendamatu kulu, ainult kolme allikat, kust võiks võtta raha, siis ei ole see avaldus Majanduseministri suust juba puht asjaoluliselt sugugi õige. Tõsi, ma tõin mõned näited luksus-kulude kohta, kuid mitte selleks, et näidata, et ainult need on vesivõsud, milliseid tuleks kärpida selleks, et produktiivseteks ülesanneteks raha saada. Mina tõin neid ainult kui näiteid ja tähendasin, et peakokkuvõid tuleb teostada korraliste kulude alal, millised kulud on aga suuresti kasvanud. Seal tuleb karmilt kokkuvõidu teostada.

Kuid Riigivanema auto ja loorberipuud, kas Teie, härra Majanduseminister, siis tõesti olete arvamisel, et mina olen seisukohal, et kui need kulud kustutame eelarvest, et siis haljaleoksale saame. Peab ikka vastasest paremini aru saama. (K. B a a r s, tõer: Teie lasite välja paista, nagu oleks see kõige tähtsam küsimus.) Peab ikka teisiti aru saama teisiti mõtlejaist, mitte nii, nagu mõned Riigikogu liikmed armastavad oma vastaseid käsitleda ja nende seletusi peapeale kääntada.

Kadrioru lossi remondiküsimumses, härra Majanduseminister, lasete täiesti märgist mööda. Mina Kadrioru lossi remondist ei kõnelenud üldse sõnagi. Kust härra Majanduseminister võtab, et mina Kadrioru lossi remondi vastu olin? Võibolla, et see remont on otstarbekohane, võibolla, et ei. Kaldun sinnapoole, kui juba asjast juttu, et Kadrioru lossi remont, nagu seda kavatsetakse eelarve-eelnõus, ei ole otstarbekohane.

Mis puutub Riigivanema autosse, siis tahtsin kinni naelutada kahekeelsust, mis avaldub valitsuse rühmade juures. Kui läinud aastal esitasin Riigikogule Rei valitsuse riigi-eelarve eelnõu, siis tehti mulle etteheiteid nende rühmade poolt, kes praegu valitsuses, et mispärast kavat-

setakse raskel ajal muretseda Riigivanemale Rootsi kuninga siiasõidu puhul uus auto. Ometi oli aga see vajalik. Nüüd leiame aga käesolevast eelarve-eelnõust, et Riigivanemale, kes läinud aasta autovastase rühma juht, kavatsetakse osta teine uus auto. (J. S o o t s, põl: Nojah, Teie tahtsite Rootsi kuninga jaoks osta, nüüd tuleb Riigivanema jaoks osta auto. — O. G u s t a v s o n, stp: Ega Riigivanemal kõlba sõita selles autos, milles sõitis kuningas, temale peab keisri auto andma.)

Edasi loorberipuud. Mis puutub Kadrioru lossi pargi kordaseadmesse, siis on päevaselge, et see tuleb korda seada ja tarbekorral sinna ka puid istutada. Kuid rääkides loorberipuudest ei olnud mina sel arvamisel, nagu härra Majanduseminister seda oletab, nagu annaks nende loorberipuude kustutamine riigile suurt kokkuhoidu. Mina rääkisin loorberipuudest peamiselt selles mõttes, et see riigi eelarve-eelnõu, millise esitas Riigikogule Strandman'i valitsus, ei anna valitsusele alust lõigata loorberid ja loorberid selleks kasvatada, et loorberite lõikamiseks loorberid oleksid omast käest. (O. G u s t a v s o n, stp: Ei, Majanduseminister arvab siiski, et ta on loorberid ära teeninud, seepärast ta neid nii visalt kaitseb.)

Koosolek lõpeb kl. 16.30 min.

Õige.

Juhataja: Majanduseministrilt on ettepanek,

1930/31. aasta eelarve I lugemisel vastu võtta ja I ja II lugemise vahel anda läbi vaatamiseks rahasjanduse komisjoni laiendatud koosseisus.

(Hääletatakse.) Ettepanek on vastu võetud.

K. Tonkman (põl, isikl. asj.): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Kui ma eile kõnelesin ja muu hulgas tähendasin, et iga vasikas, kes sünnib, ei ole lehm, ja lammas ei sünnita igakord utte, vaid vahel ka oina, siis on tundnud rkl. härra Oinas selles lauses enese puudutamist. Pean siinkohal kategooriliselt tõendama, et ütlesin seda täiesti põllumajanduse seisukohalt ega ole seda kellegi Riigikogu liikme kohta tähendanud. Seepärast arvasin tarvilikuks siin seda õiendada. (N a e r.)

(H ü ü d e d: Lõpetada!)

Juhataja: Kuulen ettepanekut, lõpetada koosolek.

(Hääletatakse.) Ettepanek on vastu võetud. Lõpetan koosoleku.

Kinnitan.

Koosoleku sekretärid (allkirjad).

Koosoleku juhatajad (allkirjad).